

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Janna Peltonen

KESTÄVÄT JULKISET HANKINNAT

Opinnäytetyö

Kesäkuu 2021

OPINNÄYTETYÖ
Kesäkuu 2021
Liiketalouden koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihte)

Tekijä
Janna Peltonen

Nimeke
Kestävät julkiset hankinnat

Tiivistelmä

Kestävä kehitys koostuu seuraavista tekijöistä: ekologisesta kestävydestä, taloudellisesta kestävydestä sekä sosiaalisesta ja kulttuurisesta kestävydestä. Näistä kaikista elementeistä on otettava julkisessa toiminnassa huomioon ne osa-alueet, joihin hankintayksikön toiminnalla voidaan tosiasiallisesti vaikuttaa ja joihin pyrkiä. Dynaaminen asiantuntijuus luo pohjaa sille, että julkisia varoja käytetään mahdollisimman tehokkaasti ja samalla luodaan kestävämpää maailmaa, niin kotimaassa kuin globaalisti.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää kestäviä hankintoja ohjaavia kansallisia sekä kansainvälisiä toimenpideohjelmia ja -sopimuksia sekä sitä, miten nämä ovat johdettavissa hankintojen suunnitteluun ja kriteereiksi tarjouspyyntöön. Opinnäytetyössä selvitettiin kyselytutkimuksella, miten ja missä määrin hankintayksiköissä työskentelevät henkilöt ovat ottaneet kestävä kehityksen osa-alueet huomioon hankintojen suunnittelussa ja toteutuksessa sekä missä heidän näkemyksensä mukaan olisi mahdollisuus kehittää osaamista ja vaikutusmahdollisuuksia.

Opinnäytetyö toteutettiin pääosin strukturoidulla kyselytutkimuksella, joka osoitettiin julkisten hankintojen parissa työskenteleville henkilöille. Tutkimuksessa selvisi, että kestävä kehityksen taustalla ohjaavat tekijät tunnistetaan ja niitä on jossain määrin jo viety hankintastrategiaan ja hankintaohjeisiin sekä huomioitu hankintojen suunnittelussa ja laadittu kriteereiksi tarjouspyyntöön. Kaikkea potentiaalia ei vielä kuitenkaan ole saavutettu ja tähän kaivataan tukea ja työkaluja.

Kieli
suomi

Sivuja 73
Liitteet 2
Liitesivumäärä 17

Asiasanat

kestävä kehitys, julkiset hankinnat, hankintatoimi

THESIS
June 2021
Degree Programme in Business

Karjalankatu 3
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600 (switchboard)

Author
Janna Peltonen

Title
Sustainable Public Procurement

Abstract

Sustainable development consists of the following elements: ecological, economic and social and cultural sustainability. Of all these aspects, public sector must take into account the areas which the procurement unit can effectively influence and work toward. Dynamic knowledge provides the basis for using public funds as effectively as possible and at the same time it creates a more sustainable world, both domestically and globally.

The aim of the thesis was to find the national and international action programs and agreements guiding sustainable procurement and their applicability in procurement planning and tender evaluation. The thesis investigated how and to what extent people working in procurement units have considered the aspects of sustainable development into account in the planning and implementation of procurement, and where, in their view, there would be an opportunity to develop competence and future influence.

The thesis was carried out mainly through a structured survey addressed to people working in public procurement. The study showed that the drivers of sustainable development are identified and have to some extent already been included in the procurement strategy and guidelines. Moreover, they are considered in procurement planning and setting criteria for the call for tenders. However, not all potential has yet been realized and support and tools are needed.

Language
Finnish

Pages 73
Appendices 2
Pages of Appendices 17

Keywords
sustainable development, public procurement, procurement

Sisältö

1	Johdanto.....	6
1.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaukset	7
1.2	Aikaisemmat tutkimustulokset	8
1.3	Opinnäytetyön rakenne.....	10
2	Kestävä kehitys ja vastuullisuus.....	10
2.1	Ympäristövastuu	11
2.2	Taloudellinen vastuu	12
2.3	Sosiaalinen ja kulttuurinen vastuu	13
3	Julkisiin hankintoihin ja kestävään kehitykseen liittyvät sopimukset, toimenpideohjelmat ja periaatepäätökset	14
3.1	Agenda 2030	15
3.2	YK:n ilmastopimus	17
3.3	Pariisin sopimus	17
3.4	ILO:n yleissopimukset ja suositukset.....	18
3.5	Kansallinen energia- ja ilmastostrategia.....	19
3.6	Valtioneuvoston periaatepäätös kestävien ympäristö- ja energiaratkaisujen (cleantech-ratkaisut) edistämisestä julkisissa hankinnoissa.....	20
3.7	Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta julkisten hankintojen strategiasta...	21
4	Hankintayksikkö ja hankintalainsäädäntö	23
4.1	Hankintayksikkö	23
4.2	Hankintastrategia ja hankintaohje	24
4.3	Hankintalain oikeusperiaatteet ja tavoitteet	25
4.3.1	Avoimuusperiaate	26
4.3.2	Tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu eli yhdenvertaisuusperiaate	26
4.3.3	Suhteellisuusperiaate ja kilpailuperiaate.....	27
4.4	Julkisten hankintojen kilpailuttaminen	27
4.4.1	Hankintojen kynnysarvot.....	28
4.4.2	Markkinakartoitus	29
4.4.3	Pakolliset ja harkinnanvaraiset poissulkemisperusteet	30
4.5	Vertailuperusteiden ja kriteereiden määrittäminen	31
4.5.1	Hinta-laatusuhteen vertailuperusteet.....	32
4.5.2	Sosiaalisen vastuun mukaiset kriteerit.....	33
4.5.3	Ympäristövastuun mukaiset kriteerit.....	34
4.5.4	Taloudellisen vastuun mukaiset kriteerit	36
4.6	Hankintojen valvonta	37
5	Opinnäytetyössä käytettävät tutkimus- ja tiedonhankinnan menetelmät	38
5.1	Kyselytutkimus	38
5.2	Tutkimusongelman rajaaminen ja tutkittava joukko	40
5.3	Tutkimustulosten analysointi.....	41
6	Tutkimuksen toteutus ja tulokset	41
6.1	Tutkimuksen toteutus	41
6.2	Tutkimuksen tulokset	46
6.2.1	Miten hankintayksikkö tuntee kestäväen kehityksen käsitteen?	47
6.2.2	Miten huomioidaan kestäväen kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa? ..	47
6.2.3	Nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä.....	55
6.2.4	Missä nähdään suurimmat kehittämisen paikat?	58
7	Johtopäätökset ja pohdinta	60
7.1	Miten hankintayksikkö tuntee kestäväen kehityksen käsitteen?	60
7.2	Miten hankintayksiköt huomioivat kestäväen kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa?	61

7.3	Mikä on nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä?	62
7.4	Missä nähdään suurimmat kehittämisen paikat?	64
7.5	Yhteenveto.....	65
7.6	Pohdinta	65
7.6.1	Jatkotutkimuskohteet.....	66
7.6.2	Tutkimuksen eettisyys.....	68
7.6.3	Tutkimuksen luotettavuus.....	68
Lähteet		70

Liitteet

Liite 1	Tiedote tutkimuksesta
Liite 2	Kyselykaavake

1 Johdanto

Kestävä kehitys koostuu seuraavista elementeistä: ekologisesta kestävydestä, taloudellisesta kestävydestä sekä sosiaalisesta tai kulttuurisesta kestävydestä. Kestävän kehityksen tavoitteena on säilyttää hyvät elämisen mahdollisuudet niin nykyisille kuin tuleville sukupolville. Siksi päätöksenteossa ja toiminnassa on otettava huomioon sekä ympäristö, ihminen että talous. (Motiva 2021a.) Kestävillä julkisilla hankinnoilla pyritään osaltaan täyttämään näitä tavoitteita, mutta myös vähentämällä energiankulutusta, lisäämällä työpaikkoja tai esimerkiksi vähentämällä haitallisia tuotteiden ja kemikaalien ympäristövaikutuksia.

Kestävä kehitys on entistä enemmän vallitsevana megatrendinä; yritysten on katsottava toimintaansa ja hankintojaan vastuullisuusnäkökulmasta entistä tarkemmin ja sitouduttava näihin toimiin sekä tuotava ne läpinäkyväksi. Tätä odottavat muun muassa kuluttajat ja yhteistyökumppanit, jotka vaativat tänä päivänä yrityksiltä vastuullisuutta ja vastuullisia tekoja. Vastuulliset hankinnat ovat siis myös osaltaan organisaation mainehallinnan kannalta yksi suuri osatekijä. Valitettavasti tämä nousee esiin vasta silloin, jos hankinnan taustalta löytyy epäeettistä toimintaa tai ympäristövelvoitteiden tai sosiaalisten- tai työoikeudellisten velvoitteiden rikkomista.

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016, jäljempänä hankintalaki) otettiin uudistettuna käyttöön vuonna 2017. Uudistettuna hankintalaki mahdollistaa ympäristö- sekä sosiaalisten näkökohtien huomioonottamisen entistä paremmin julkisia hankintoja toteutettaessa, jonka myötä julkisorganisaatioilla on entistä paremmat mahdollisuudet kestäviin hankintoihin. Hankintayksiköiden suuren hankintavolyymin ansiosta – ja seurauksena hankintayksiköillä on suuria ympäristö- ja yhteiskuntavaikutuksia hankintojen suhteen (Pekkala, Pohjonen, Huikko & Ukkola 2017, 31). Julkiset hankinnat ovatkin erinomainen tapa ottaa kantaa ja saavuttaa kestävä kehityksen mukaisia tavoitteita. Hankintalaki on menettelytapalaki, joka ohjaa nimenomaan hankintaprosessia antaen hyvin hankintayksikölle itselleen hankintavaltaa määrittää kestävä kehityksen mukaisia kriteereitä niin tarjoajalle

kuin hankinnan kohteellekin, olipa se sitten laite-, tavara-, urakka- tai palveluhankinta (TEM 2018, 6).

Julkiset hankinnat eivät ole ainoa tekijä, joilla kestävän kehityksen periaatteita otetaan käyttöön sekä edistetään, mutta pienistä puroista kasvaa suuri joki ja jokaisen organisaation ja vaikuttajan on omassa toiminnassaan osattava tunnistaa ne tekijät, mihin juuri hän voi omalla toiminnallaan vaikuttaa, sekä viedä niitä rohkeasti eteenpäin kehittäen edelleen hankintojen parhaita käytänteitä. Hankintayksiköiden aktiivinen vuoropuhelu parhaista käytänteistä edistää hyvin paljon tätä työtä.

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja rajaukset

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää kestävien hankintojen kriteeristön käyttöä sekä miten kestävä kehitys sen eri osa-alueita tarkastellessa on otettu huomioon julkisten hankintojen toteutuksessa. Selvitän myös, mikä on hankintayksiköissä työskentelevien näkemys nykytilasta kestävän kehityksen mukaisten kriteereiden käytössä tarjouspyynnöissä hankintalajeittain; miten ja millä laajuudella näitä on hankintayksiköissä nykyisellään käytetty sekä miten käyttöä voisi edelleen kehittää painottaen muun muassa toimenpideohjelmia sekä periaatepäätöksiä ja näistä johdettuja kestävän kehityksen mukaisia tekijöitä. Tästä muodostuu myös opinnäytetyön ydin, eli tutkimuskysymykset:

- Miten hankintayksikön henkilöstö tuntee kestävän kehityksen käsitteen?
- Miten hankintayksiköt huomioivat kestävän kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa?
- Mikä on hankintayksikön nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä?
- Missä nähdään suurimmat kehittämiskohdat?

Opinnäytetyöni käsittelee julkisia hankintayksiköitä sekä tavara-, laite ja palveluhankintoja, jotka ylittävät kansallisten hankintojen kynnyksarvon, jolloin nämä han-

kinnat tulee hankintalain mukaisesti kilpailuttaa. Erityisalojen eli vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivat hankintayksiköt sekä sosiaali- ja terveystalouden hankinnat ovat erilaisen luonteensa vuoksi suljettu opinnäytetyön ulkopuolelle.

1.2 Aikaisemmat tutkimustulokset

Työ ja elinkeinoministeriö (jäljempänä TEM) on julkaissut viime vuosien aikana kattavasti tutkimus- ja neuvontamateriaalia erityisesti koskien sosiaalisten kriteereiden käyttöä julkisissa hankinnoissa. Vuonna 2015 TEM julkaisi Kokemuksia sosiaalisten kriteereiden käytöstä julkisissa hankinnoissa -julkaisun, joka käsitteli kymmentä niin sanottua case-hankintayksikköä, joiden kokemuksia, onnistumisia, ongelmia sekä esimerkkejä tuotiin esille. Julkaisun yhteenveto summaa sosiaalisten kriteereiden käytön olevan murrosvaiheessa: keskustelua on aiheen tiimoilta ollut paljon, ja nyt on päästy jo toteuttamaan ja kokeilemaan kriteereiden käyttöä, painottuen työllisyysprojekteihin sekä työehtoihin ja työoloihin liittyviin sopimusehtoihin. Työllisyyskriteerit eivät sovellu kaikkiin hankinnanlajeihin eivätkä kaikkiin hankintamääriin, kriteerin täyttäminen ei saa osoittautua tarjoajalle kohtuuttomaksi taakaksi ja hankintoja tekeville tahoille tulee mallisabluuna sosiaalisten kriteereiden määrittämiseen ja hankintoihin. (TEM 2015, 5, 31.) Keino-osaamiskeskus on vuonna 2018 toteuttanut kartoituksen, jossa kyselytutkimuksen avulla kartoitettiin mm. kestävyystavoitteiden ja -kriteerien huomiointia julkisissa hankinnoissa. Tuloksena saatiin selville, että Suomen julkisista hankinnoista noin 30 prosenttiin sisältyy kestävyystavoitteita ja kriteereitä. (KEINO 2018, 31.)

Palmujoki ja Vartiainen (2020) ovat julkaisemassaan asiantuntija-artikkelissaan tutkineet ympäristönäkökohtien huomioimista tarjouspyynnöissä ja hankintasopimuksissa. Tutkimus oli otanta Ruotsissa sekä Suomessa julkaistuista palvelu- ja tavarahankintailmoituksista ja on jatkoa kymmenen vuoden takaiselle samaa aihealuetta käsittelevälle tutkimukselle. Tuloksissa saatiin selville, että kestävän

kehityksen huomioiminen julkisissa hankinnoissa on ollut nousujohteista. Tutkimustuloksissa kiinnitettiin huomioita kuitenkin siihen, että kestävän kehityksen huomioimisesta huolimatta laadulliset ympäristökriteerit ovat pysyneen ennallaan, eikä näin ollen voida sanoa ympäristökriteereiden olevan kovin merkityksellisessä asemassa julkisissa hankinnoissa. Kestävän kehityksen huomioiminen tiedostetaan hankintayksiköissä, mutta tämän jalkauttaminen itse hankinnan toteuttamiseen on puutteellisia. (Palmujoki & Vartiainen 2020.)

Ympäristöministeriön (2017) julkaisemien raporttien mukaan EU:ssa tehdyissä tutkimuksissa on arvioitu toteutuneiden hankintojen perusteella, että hankintojen suunnittelulla, markkinavuoropuhelulla sekä tiukkojen tavoitteiden mukaisten kriteereiden asettamisella voidaan kasvihuonekaasujen määrää vähentää jopa 25 %. Suomessa saman tutkimuksen mukaan keskimäärin noin 40 %:ssa tapauksista otetaan hankinnan suunnitteluvaiheessa ympäristönäkökulma huomioon. Toteutuneista hankinnoista ei kuitenkaan ole kattavaa seuranta, joten hankintojen vaikutuksesta ilmastoon ei ole tietoa. (Ympäristöministeriön raporteja 2017, 111.)

Denslow, Guinipero & Hooker. (2012) ovat tutkineet vastuullisen hankinnan mahdollistajia ja esteitä käytännössä. Tutkimustuloksista nousi esiin ylimmän johdon visio ja erityisesti tuki yhdeksi tärkeimmistä tekijöistä, jolla edistettäisiin organisaation halua ja kykyä toteuttaa vastuullisia hankintoja käytännössä ja sitoutettaisiin hankintahenkilöstö näihin toimiin. Toinen merkittävä esille noussut tekijä vastuullisuuden mahdollistajana on kansallinen ja kansainvälinen lainsäädäntö, joka on suurena suunnan näyttäjänä organisaatioille kohti vastuullista toimintaa. Tutkimuksen perusteella todettiin, että käytännön tasolla organisaatioissa vastuullisuus hankinnoissa ei ole niin edistyksellistä kuin teoriassa. Käytäntö ja teoria eroavat edelleen melko radikaalisti, ja erot organisaatioiden välillä ovat erittäin suuria. (Denslow ym. 2012, 261–263.)

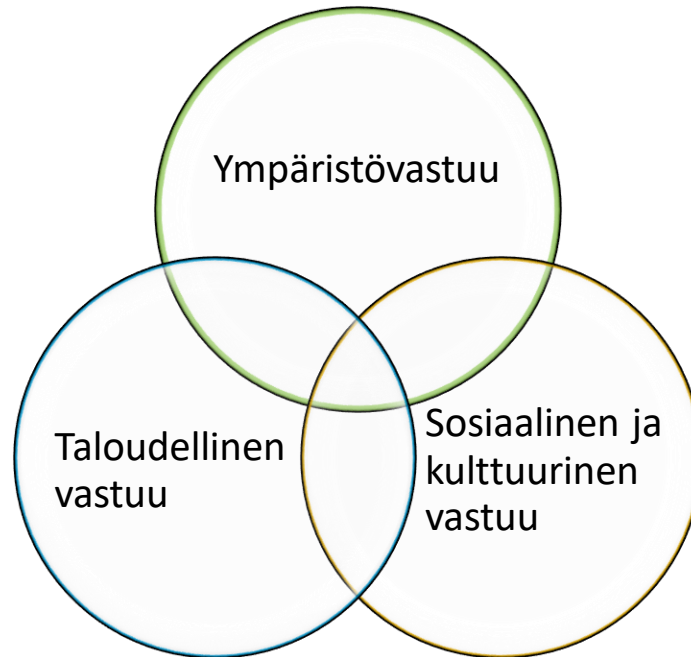
1.3 Opinnäytetyön rakenne

Luku kaksi Kestävä kehitys ja vastuullisuus käy läpi, mitä kestävä kehitys ja tässä kontekstissa vastuullisuus pitävät sisällään niin yleisellä tasolla kuin kestävien hankintojen kannalta. Luku kolme Julkisiin hankintoihin ja kestävään kehitykseen liittyvät sopimukset, toimenpideohjelmat ja periaatepäätökset käy läpi julkisiin hankintoihin ja kestävään kehitykseen liittyvien kansainvälisten sopimusten, toimenpideohjelmien sekä periaatepäätösten kautta, mitä tulee ottaa huomioon kestävien hankintojen suunnittelussa ja hinta-laatusuhteen vertailuperusteiden mukaisien kriteereiden määrittelyssä. Luku neljä käy läpi, mikä on hankintayksikön rooli avaten myös hankinnan kilpailuttamisen prosessi. Luvussa 4.6 sekä tämän alaluvuissa lähestytään kestävien hankintojen vertailtavien kriteerien määrittelyä ja niiden tuomista hankintojen kilpailutusprosessiin muun muassa Motivan ja KEINO-osaamiskeskuksen ohjeistusten mukaisesti.

Tutkimusosassa, luvussa kuusi Tutkimuksen toteutus ja tulokset, käydään läpi saadut tutkimustulokset. Luvussa seitsemän Johtopäätökset ja pohdinta kyselytutkimuksen tulokset tyypitellään vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja saadut tulokset analysoidaan ja pyritään selittämään auki niin, että opinnäytetyön tavoite tulee saavutetuksi.

2 Kestävä kehitys ja vastuullisuus

Kestävän kehityksen määritelmä on yleisesti jaoteltu kolmeen osa-alueeseen, joita ovat taloudellinen vastuu, ympäristövastuu eli ekologinen vastuu sekä sosiaalinen ja kulttuurinen vastuu (Heiskanen 2004, 281). Nämä osa-alueet tulevat esiin esimerkiksi kestävä kehityksen tavoiteohjelmasta Agenda 2030, joka tähtää äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä kestävä kehityksen edistämiseen. Agenda 2030 -toimintaohjelma on YK:n jäsenmaiden vuonna 2015 sopima globaali kestävä kehityksen toimintaohjelma ja sen tavoitteet koskevat kaikkia jäsenmaita (Sipilä, 2017, 1).

Kuvio 1. Kestävän kehityksen osatekijät.

Siitä huolimatta, että kestävän kehityksen osa-alueet jaetaan yleisesti omiksi osa-alueiksi (Kuvio 1), tullaan kuitenkin huomaamaan, että osa-alueissa on myös toisiinsa tukevia elementtejä ja ne ovat vahvasti yhteyksissä toisiinsa. Seuraavissa alaluvuissa käsitellään kestävästä kehityksestä ja vastuullisuudesta yleisellä tasolla. Luvussa 4.6 käydään osa-alueita läpi julkisten hankintojen kontekstista, eli miten näitä voidaan ottaa sisälle hankintojen suunnitteluun ja hinta-laatusuhteen kriteereiden määrittelyyn.

2.1 Ympäristövastuu

Ympäristövastuu käsitteenä sisältää esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjuntaa, vesien, ilman ja maaperän suojelun sekä luonnonvarojen säästeliään käytön, jonka lähtökohdana on aiheuttajan vastuun periaate (Logistiikan maailma 2020). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2004/35/EY, ympäristövastuusta ympäristövahinkojen ehkäisemisen ja korjaamisen osalta, sovelletaan ammatillisen toiminnan harjoittamisessa, ja se käsittää ympäristövastuun suojeltavien lajien ja luontotyyppien moninaisuuden ylläpitoon ja levinneisyyteen kohdistuvat tekijät, ve-

sien sekä maaperän pilaantumisen sekä haitallisten vaikutusten estämisen ja näiden ekologisen tilan ja/tai potentiaalin säilyttämisen. Suuremmassa mittakaavassa ympäristövastuu sisältää toimia ilmastomuutoksen torjumisen edistämiseksi. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/35/EY.)

Haitallisten kemikaalien osalta on säädetty esimerkiksi REACH (registration, evaluation, authorisation and restriction of chemicals) -asetus, jossa on säädetty kemikaalien rekisteröinnistä, arvioinnista ja lupamenettelystä. Erityistä huolta aiheuttavista aineista eli SVHC-aineista, jotka ovat todettu esimerkiksi syöpää aiheuttaviksi tai hitaasti hajoaviksi ja myrkyllisiksi, on koottu luvanvaraisten aineiden kandidaattilista. Niiden käyttöä säädellään voimakkaasti, ja organisaatioiden on toimitettava näistä muun muassa käyttöturvatiiedotteet ja tiedot SVHC-aineista sisältävistä tuotteista asiakkaille ja ECHAN SCIP-tietokantaan. (Tukes. 2020.) Ympäristövastuu on kuitenkin paljon muutakin kuin lakisääteisiä linjauksia tai toimenpide-ehdotuksia. Jokaisen organisaation strategiassa, visiossa ja arkipäivän toiminnassa tulisi ottaa huomioon ympäristövastuun näkökulma.

2.2 Taloudellinen vastuu

Taloudellinen vastuu voidaan käsittää muun muassa harmaan talouden torjunnan, kilpailuolosuhteiden edistäminen sekä elinkaarikustannusten huomioimisena organisaatioiden päätöksenteossa (Logistiikan maailma 2020). Tehokas ja taloudellinen varojen käyttö voi tarkoittaa julkisten toimijoiden kohdalla hankintojen suunniteltua ja tarkoituksenmukaista kilpailutusta. Julkisilla organisaatioilla on hankintalain 2 §:n mukaisesti vastuu käyttää julkiset varat mahdollisimman tehokkaasti sekä niin, ettei harmaata taloutta tai korruptiota tueta. Julkisten varojen käytön on oltava läpinäkyvää ja suunniteltua.

Julkisten toimijoiden on myös taloudellisen vastuun näkökulmasta mahdollistettava kansalaisille toimiva ja laadukas terveydenhuolto, koulutus ja kestävät elinolosuh-

teet. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen vuonna 2019 julkaisemassa hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta mainitaan julkisen talouden kestävyuden olevan ihmisarvoisten ja laadukkaiden palvelujen ja koko väestön toimeentulon turvaamista, joka edellyttää, että julkinen talous on vakaalla pohjalla ja sitä hoidetaan kestäväällä tavalla. (Valtioneuvosto 2019, 12.)

Taloudellinen vastuu nähdään myös organisaatiollisesti muun muassa kannattavuutena, vakavaraisuutena sekä kilpailukyynä (Kallio & Nurmi 2005, 63). Käytännössä nämä kaikki taloudellisen vastuun aspektit yhdessä muodostavat toiminnallisen osa-alueiden toisiaan tukevan kokonaisuuden, jolla voidaan erinomaisesti luoda pohjaa talouden näkökulmasta kestävä kehityksen edistämiseksi.

2.3 Sosiaalinen ja kulttuurinen vastuu

Euroopan komissio sisällyttää sosiaalisen vastuun piiriin esimerkiksi työterveyteen, koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen liittyvät innovaatiot. Sosiaaliseen vastuuseen kuuluvat erityisesti työelämään, henkilöstöön ja yhteiskuntaan liittyvät asiat, joita ovat henkilöstön hyvinvointi ja osaaminen, työolosuhteet, tuoteturvallisuus ja hyvät toimintatavat. (Logistiikan maailma 2020.)

Sosiaalinen vastuu näkyy erityisesti organisaatioiden toimitusketjuissa ja tällä on yhteys muun muassa lapsityövoimaan, työntekijöiden riistoon esimerkiksi kohtuuttomilla työajoilla tai riittämättömällä työturvallisuuden toimenpiteillä. Hankintaketjun ulottuessa useampaan maahan tai riskimaihin nousee samalla riski näiden uhkien toteutumiselle. Riskimaita ovat maat, joiden tuotannossa tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin on kohonnut riski, esimerkiksi siitä syystä, ettei maa ole ratifoinut tai toimeenpannut kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia riittäväällä tavalla (Finnwatch 2018, 16).

3 Julkisiin hankintoihin ja kestäväan kehitykseen liittyvät sopimukset, toimenpideohjelmat ja periaatepäätökset

Hankintalain lisäksi hankintayksiköiden toimintaa ohjaat monet Euroopan Unionin tasolla voimaan tulleet sopimukset ja toimenpideohjelmat, sekä valtio- tai kuntatasolla laaditut toimenpideohjelmat. Myös mahdolliset organisaation sisäiset hankintaohjeet ja hankinta- ja vastuullisuusstrategiat ohjaavat omalta osaltaan hankintayksiköiden toimintaa ja antavat lopulliset raamit organisaation tai viranomaisen kestäväan kehityksen mukaisille hankinnoille. Tätä yhteyttä avataan seuraavissa luvuissa.

Suomen valtio on sitoutunut noudattamaan YK:n ihmisoikeuksien julistusta, ILO:n keskeisiä työsuojelun ja työterveyden kehittämiseen liittyviä sopimuksia, Agenda 2030 -kestävän kehityksen toimintaohjelmaa ja lisäksi Suomessa 44 kaupunkia tai kuntaa on omassa toiminnassaan sitoutunut noudattamaan Aalborgin sitoumuksia. Tanskassa käynnistettiin vuonna 1993 Euroopan kestäväan kehityksen kaupunkien kampanja, jossa hyväksyttiin Aalborgin julistus sekä Aalborgin sitoumukset, joihin on kirjattu kestäväan kehityksen periaatteita. Visiona ovat avoimet, vauraat ja luovat kestäväan kehityksen kaupungit, jotka tarjoavat asukkailleen hyvää elämänlaatua ja mahdollisuuden osallistua kaupunkielämän koko kirjoon. Näitä periaatteita kunnat noudattavat toimissaan ja johtamisessa. (Kuntaliitto 2005.)

Suomen valtio, mukaan lukien valtion liikelaitokset ja viranomaiset, julkisoikeudelliset laitokset sekä kuntien ja kuntayhtymien viranomaiset ovat velvoitettuja noudattamaan edellä mainittuja sopimuksia (Ulkoministeriö 2021a). Sopimuksia on paljon, mutta toimien hankintalain rinnalla ne muodostavat selkeän, toisiaan tukevan ja yhtenäisen kokonaisuuden, joiden suuntaviivoissa on kestäviä hankintoja helppo lähteä toteuttamaan. Vastuulliset hankinnat ovat myös organisaation mainehallinnan kannalta yksi suuri osatekijä, joka huomataan valitettavain usein vasta silloin, kun hankinnan taustalta löytyykin epäeettistä toimintaa tai ympäristö-, sosiaali- ja työoikeudellisten velvoitteiden rikkomista.

Seuraavissa luvuissa käytyjen Suomen valtion toimintaa osaltaan sitovien sopimusten lisäksi kuntatasolla on voitu päättää kuntien omista toimenpideohjelmista (mm. Aalborgin julistukset tai hiilineutraali Joensuu 2025) ja sisäiset hankintaohjeet tai strategiat osaltaan ohjaavat myös kuntien omaa hankintatoimea

Kuntatason toimenpideohjelmasta esimerkkinä on Joensuun kaupungin hiilineutraali Joensuu 2025 -tavoiteohjelma, jonka päämääränä on vähentää kasvihuonekaasupäästöjä vähintään 60 % vuoden 2012 tasosta. Tavoiteohjelman toimenpiteissä luetellaan muun muassa energiankulutuksen vähentäminen 25%:lla sekä liikenteen kasvihuonepäästöjen vähentäminen panostamalla vähäpäästöisten ja päästöttömien liikkumisen muotojen kasvattamiseen. (Joensuu ympäristösuojelu 2016.) Joensuun kaupunki on valmistelemassa kirjoitushetkellä (elokuu 2020) Joensuun seudun joukkoliikenteen kilpailutusta, jonka suunnittelussa on huomioitu nyt uusiutuva Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/33/EY puhtaiden ja energiatehokkaiden tieliikenteen moottoriajoneuvojen edistämisestä sekä Joensuun tavoiteohjelma hiilineutraalista Joensuusta 2025. Tämä on yksi konkreettinen esimerkki siitä, miten hankintojen hyvällä suunnittelulla sekä lainsäädännön ja muun ohjaavan linjauksen tuntemuksella voidaan vaikuttaa julkisten hankintojen kestävyteen. Henkilöliikenne- ja ajoneuvohankintoja säätelee myös laki ajoneuvojen energia- ja ympäristövaikutusten huomioimisesta julkisissa hankinnoissa (1509/2011).

3.1 Agenda 2030

Agenda 2030 - Kestävän kehityksen toimintaohjelma on YK:n jäsenmaiden vuonna 2015 hyväksymä. Tämä toimintaohjelma ohjaa globaalisti kaikkia maita kestävän kehityksen edistämiseen 17 tavoitteella sekä 169 alatavoitteella. Näillä tavoitteilla pyritään edistämään tasa-arvoisempaa maailmaa ja köyhyyden sekä nälänhädän poistamista kaikissa niiden muodoissaan. Tavoitteet ovat kunnianhimoisia, mutta tämän toimenpideohjelman tavoitteena on vahvistaa jo aikaisemmat YK:n kestävän

kehityksen edistämiseen liittyvät sopimukset, Agenda 2030 toimintaohjelma esittelee toimeenpanokeinoja näiden kaikkien tavoitteiden saavuttamiseksi. (Ulkoministeriö 2021.) Suomen kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus Suomi, jonka haluamme 2050 pohjautuu Agenda 2030 -toimintaohjelmaan ja on luotu työkaluksi saavuttamaan Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoitteet.

Suomessa näiden tavoitteiden saavuttamiseen tähtäävistä toimeenpanoista laaditaan eduskunnalle selonteko joka neljäs vuosi. Selonteko käy läpi hallituksen toimet jokaisen kestävän kehityksen tavoitteen osalta sekä keinoja, joilla näiden tavoitteiden toteutumista arvioidaan ja seurataan. Tuorein selonteko, eli Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 7/2020 on laadittu lokakuussa 2020. Tässä selonteossa kerrotaan Suomen nykytila Agenda 2030:n toteuttamisessa, hallituksen toimet kestävän kehityksen tavoitteiden edistämässä, kansallista toimeenpanoa ohjaavat politiikkaperiaatteet sekä toimeenpanon organisointi, seuranta ja arvioinnin toteutus. Globaalilla tasolla tavoitteiden saavuttaminen on vielä kesken ja toimenpiteitä tarvitaan lisää nopealla tahdilla, jotta Suomi saavuttaa Agenda 2030 -tavoitteet vuoteen 2030 mennessä, johon Suomi on sitoutunut. Suomen hallitus on tähän selontekoon laatinut ne toimenpiteet, joiden avulla Agenda 2030:n 17 tavoitetta saavutetaan niin Suomessa kuin globaalisti. (Valtioneuvoston kanslia 2020, 3, 27.)

Tämän lisäksi tuloksista raportoidaan myös YK:lle, YK:n korkean tason kestävän kehityksen foorumille (VNR). Heinäkuussa 2020 toimitetussa maaraportissa, eli Report on the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development käytiin läpi vuosien 2016–2020 onnistumisia ja haasteita. Raportin mukaan Suomi on saavuttanut hyvin tavoitteitaan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden kontekstissa, ja tunnistetaan Suomen koulutus- ja palvelujärjestelmän toimivuus syrjäytymisen ehkäisemisessä, mutta myös kehittämiskohtia sukupuolten sekä vähemmistöjen ja vammaisten tasa-arvon edistämässä. Tähän VNR-raporttiin on kirjattu kattavasti sekä valtionhallinnon että kansalaisyhteiskunnan arviot kestävän kehityksen edistymisestä. Tämän lisäksi eri sidosryhmät osallistuivat laajasti raportin laadintaan. Tulosten mukaan Suomi on menestynyt erinomaisesti sosiaalisen

vastuun, talouden ja työn saralla, sekä saavuttanut lähes kaikki Agenda 2030 -ohjelman tavoitteet. Kehitettävää kuitenkin edelleen on erityisesti ympäristövastuun saralla. (Ulkoministeriö 2021b.)

3.2 YK:n ilmastopimus

YK:n ilmastopimus eli YK:n ilmastomuutosta koskeva puitesopimus (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) tuli voimaan vuonna 1992 ja sopimuksessa on mukana kaikkiaan 197 osapuolta. YK:n ilmastopimuksen tavoitteena on hillitä ilmakehän kasvihuonekaasujen määrää kestäväälle tasolle samalla taaten elintarviketuotannon ja kestäväen taloudellisen kehityksen. Suomi liittyi sopimukseen mukaan 4.2.1992. (UNFCCC 2020.)

Ilmastopimus toimii puitesopimuksena, ja sen alle on hyväksytty esimerkiksi Kioton pöytäkirja (Kioton ilmastopimus) vuonna 1997, jonka konkreettisena tavoitteena oli, että sopimuksen ratifioineet maat vähentävät kasvihuonepäästöjä maa-kohtaisten tavoitteiden mukaisesti. Kioton pöytäkirjan velvoitekausi oli vuosina 2008–2012, ja vuonna 2020 Kioton pöytäkirjan tilalle tuli Pariisin sopimus. (Ympäristöministeriö 2020.)

3.3 Pariisin sopimus

Joulukuussa 2015 hyväksyttiin YK:n ilmastopimuksen osapuolikokouksessa Pariisin sopimus, ja se otettiin käyttöön vuonna 2016. Sopimus ei velvoita osapuolia nimenomaisiin päästötavoitteisiin, kuten Kioton pöytäkirja, vaan sopimuksessa osapuolet sitoutuvat valmistelemaan, tiedottamaan, ylläpitämään sekä saavuttamaan kansalliset asetetut päästötavoitteensa. (Valtioneuvosto. 2017, 24.) Pariisin sopimukseen on kirjattu tavoite, jonka päämääränä on vahvistaa maailmanlaajuisia toimia ilmastomuutoksen uhan torjumiseksi muun muassa maailmanlaajuisen keskilämpötilan hallinnan tavoitteilla ja pyrkimyksillä, jotta ilmaston lämpeneminen

saataisiin rajattua alle 1,5 °C (WWF 2020). Tavoitteisiin on kirjattu myös vähähiilisen kehityksen tavoitteita. Etenemistä arvioidaan maailmanlaajuisissa tilannekatsauksissa kohti Pariisin sopimuksen tavoitteita, ja niitä järjestetään viiden vuoden välein. Ensimmäinen tilannekatsaus sopimuksen tavoitteisiin liittyen järjestetään vuonna 2023. (Valtioneuvosto 2017, 19.)

3.4 ILO:n yleissopimukset ja suositukset

Kansainvälinen työjärjestö ILO - International labour organization luo jäsenmailleen sitovia kansainvälisiä työelämän yleissopimuksia ja valvoo sekä ohjaa näiden toteutumista. ILO:n listaamat peruseriaatteet, joita kaikkien jäsenvaltioiden tulee noudattaa ja jotka ohjaavat sopimusten ja sitoumusten sisältöä ovat seuraavat: yhdistymisvapaus ja oikeus neuvotella kollektiivisesti sekä pakkotyön, syrjinnän ja lapsityövoiman käytön poistaminen. (TEM 2014, 3.) Vuonna 2005 näitä ratifioitavia sopimuksia on ollut voimassaolevana 185 kappaletta ja Suomen valtio on näistä ratifioinut 81 kappaletta, jotka liittyvät mm. pakkotyön poistamiseen (yleissopimus nro 105), työhön pääsemiseksi vaadittavaan vähimmäisikään (yleissopimus nro 138), työturvallisuuteen ja -terveyteen, työympäristöön (yleissopimus nro 155) sekä lapsityön pahimpien muotojen kieltämiseen (yleissopimus nro 182). (Sandell, T. 2005, 2.)

ILO:n jo noin 100 vuoden aikainen toiminta, kolmikantaan perustuva neuvottelu, jossa ovat mukana ILO, työnantaja- ja työntekijäjärjestöt sekä valtioiden hallitusten edustajat sekä toimivat valvontamenettelyt, ovat luoneet yleissopimuksille huomattavaa merkitystä myös välillisesti esimerkiksi monien EU:n direktiivien perustuessa näille sopimuksille. Kyseisillä sopimuksilla on johdollisesti ollut myös huomattava vaikutus Suomen työelämään ja työlainsäädäntöön. Yhteistyön puitteissa tehtävä työnormiston luominen ja sen noudattamisen valvonta ovat kasvattaneet tänä päivänä kansainvälisen kaupan lisääntyessä edelleen merkitystään. (TEM 2017, 2.)

3.5 Kansallinen energia- ja ilmastostrategia

Kansallinen energia- ja ilmastostrategian hyväksyttiin hallituksessa 24.11.2016 ja annettiin selontekona eduskunnalle. Strategiassa linjataan toimia sekä tavoitteita, joilla Suomi saavuttaa Sipilän hallitusohjelmassa ja EU:ssa sovitut energia- ja ilmastotavoitteet vuoteen 2030. (Motiva 2021b.) Kansallisessa energia- ja ilmastostrategiassa linjataan toimia, joilla Suomi saavuttaa hallitusohjelmassa sekä EU:ssa sovitut tavoitteet vuoteen 2030 mennessä ja vuoden 2050 tavoitteena on myös vähentää kasvihuonekaasupäästöjä nykyisestä 80–95 prosentilla. Nykyisiä kansallisen energia- ja ilmastostrategian tavoitteita ovat liikenteen biopolttoaineiden osuuden nostaminen 30 prosenttiin ja 10 prosentin bionesteen sekoitusvelvoitteen käyttöönotto työkoneissa ja lämmityksessä käytettävään kevyeen polttoöljyyn. Suomi tulee luopumaan myös pienin poikkeuksin kivihiilen energiakäytöstä. (TEM 2017, 80.)

Tavoitteena on myös vähintään 250 000 sähkökäyttöistä ja 50 000 kaasukäyttöistä autoa. Sähkön kysynnän ja tarjonnan joustavuutta ja ylipäänsä järjestelmätason energiatehokkuutta tullaan lisäämään. Vuosille 2018–2020 valmisteltiin teknologia-neutraalit tarjouskilpailut, joiden pohjalta myönnettiin tukea kustannustehokkaalle uusiutuvaan energiaan perustuvalla uudelle sähköntuotannolle. Energian osalta uusiutuvan energian osuus esitettyjen toimien valossa tulee olemaan 2020-luvun loppupuolella jo puolet loppukulutuksesta sekä energian omavaraisuusasteen ennakoidaan myös nousevan jopa 750 %:n loppukulutuksesta vuoden 2030 loppuun mennessä. (TEM 2017, 3, 79)

Kansallinen energia- ja ilmastostrategian suuntaviivat pohjautuvat ilmastolakiin (609/2015), joka on luonteeltaan valtion viranomaisia koskeva tavoitteellinen puitelaki, johon ei sisälly eri toimialoja koskevaa aineellista lainsäädäntöä. Laissa säädetään ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmästä sekä asetetaan pitkän aikavälin kasvihuonekaasujen päästövähennystavoitteista. Kansallinen energia- ja ilmastostrategia tähtää vahvasti fossiilisten polttoaineiden vähentämiseen sekä uusiutuvan energian osuuden kasvattamiseen. Strategia linjaa poliittisia toimenpiteitä

muun muassa liikennejärjestelmän energiatehokkuuden parantamiselle, energiatehokkuusvaatimusten asettamisella uudisrakentamiselle sekä parantamalla energiatehokkuutta ja edistämällä uusiutuvan energian käyttöä olemassa olevassa rakennuskannassa. Toimien tavoitteena on kasvihuonepäästöjen vähentäminen 39 prosentilla vuoteen 2030, kun päästöjä verrataan vuoden 2005 tilanteeseen (Valtioneuvosto 2016, 5–6, 30, 34, 46).

3.6 Valtioneuvoston periaatepäätös kestävien ympäristö- ja energiaratkaisujen (cleantech-ratkaisut) edistämisestä julkisissa hankinnoissa

Vuonna 2013 eli ennen uuden hankintalain voimaantuloa julkaistussa Valtioneuvoston periaatepäätöksessä kestävien ympäristö- ja energiaratkaisujen (jäljempänä cleantech-ratkaisu) edistämisestä julkisissa hankinnoissa (jäljempänä luvussa periaatepäätös) on tavoitteeksi asetettu energian ja materiaalin käytön vähentäminen sekä vähentää haitallisia ympäristövaikutuksia tuotteen, palvelun tai rakennuksen koko elinkaaren aikana ja luoda kannusteita uusien cleantech-ratkaisujen syntyyn ja käyttöönottoon. Cleantech-ratkaisut ovat tuotteita, palveluita, prosesseja ja järjestelmiä, jotka edistävät luonnonvarojen kestäväää käyttöä ja pienentävät haitallisia ympäristövaikutuksia. Cleantech-ratkaisuiksi määriteltävien ratkaisujen on oltava ympäristövaikutuksiltaan parempia sekä tehokkaampia koko elinkaarensa aikana, kun verrataan näiden tyyppillisten vaihtoehtojen ympäristövaikutuksia. Tämä tarkoittaa usein myös koko elinkaaren aikaisten kustannusten pienentymistä. (Valtioneuvosto. 2013, 1.)

Valtioneuvosto edellyttää, että kaikissa valtion julkisissa hankinnoissa tavoitteena on kokonaisratkaisu, joka edistää energia- ja ympäristötavoitteita sekä hyödyntää cleantech-ratkaisuja kokonaistaloudellisesti parhaalla tavalla. Periaatepäätös sisältää kestäviin hankintoihin liittyviä tavoitteita sekä periaatteita keskeisille hankinto-

jen osa-alueille. Periaatepäätös antaa valtion hankintayksiköille velvoittavia periaatteita ja tavoitteita sekä suosittelee, että kaikki muut julkiset hankintayksiköt noudattavat niitä (Valtioneuvosto 2013, 3).

Valtioneuvoston (2013) periaatepäätöksessä painotetaan sitä, että cleantech-ratkaisujen mukaiset hankinnat vaativat pitkäjänteistä ja strategista hankintojen suunnittelua sekä julkisen sektorin hankinnoilla on kauaskantoiset vaikutukset. Yksi periaatepäätöksen tavoitteista on luomuruoan lisääminen laitoskeittiöissä.

Suomalaisten aterioista joka kolmas on ammattikeittiön valmistama (Valtioneuvosto 2013, 8), joten laadukkaita ja luonnon monimuotoisuuteen suotuisasti vaikuttavia valintoja tehdessä vaikutetaan koko kansakunnan hyvinvointiin.

3.7 Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta julkisten hankintojen strategiasta

Tuore 10.9.2020 julkaistu valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta julkisten hankintojen strategiasta (jäljempänä luvussa strategia) asettaa lukuisia tavoitteita liittyen muun muassa kestävään kehitykseen, innovaatioihin, ilmastotavoitteisiin, sosiaalisiin näkökohtiin, osaamisen kehittämiseen, ympäristönäkökohtiin, työllistämiseen, kotimaisen ruoan asemaan, teknologiseen kehitykseen, laatuun, vastuullisuuteen ja hankintojen hyvien käytäntöjen levittämiseen. Aikaisemmin ei ole ollut yhteistä kansallista suuntaa antavaa strategiaa, vaan valtiolla, kunnilla ja yksittäisillä hankintayksiköillä on ollut omia strategioitaan. Periaatepäätös on luotu lisäämään yhteistyötä ja kehittämään hankintojen vaikuttavuutta ollen osa Valtiovarainministeriön Vaikuttavat julkiset hankinnat -toimenpideohjelmaa. (Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2020/156.)

Strategia sisältää kahdeksan strategista tahtotilaa ja 25 niitä konkretisoivaa tavoitetta. Strategiassa kehittämisen kärkinä ovat strateginen johtaminen sekä hankintataitojen edistäminen. Näiden lisäksi strategia sisältää 30 konkreettista toimenpidettä, joilla saavutetaan tavoitteiden täytäntöönpanoa ja julkisten hankintojen

vaikuttavuutta. (Valtiovarainministeriö 2020.) Tämän opinnäytetyön kannalta tarkastelemme periaatepäätöksen vastuullisia tekijöitä, joille strategia antaa kolme tahtotilaa: taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys sekä näille asetetut tavoitteet ja ensitilan toimenpiteet.

Taloudellisen kestävyuden edistämiseksi strategia on ottanut kantaa hankintatoimen kehittämiseen sekä viranomaisen valvontatyötä edistämällä tiedonsaantia julkisista hankinnoista kilpailutusjärjestelmien teknisen rajapinnan avulla. HILMA (hankintailmoitukset.fi) on julkisten hankintojen ilmoituskanava ja tätä tullaan kehittämään harmaan talouden kitkemiseksi niin, että hankintaviranomainen saa helposti ja yhdestä tietokannasta tiedot tarjoajan kelvollisuudesta sekä tarjoajan antamien tietojen paikkansapitävyydestä. Tämän lisäksi tavoitteena on rikosrekisteriotteiden tarkastamista koskevaa lainsäädäntöä muuttamalla mahdollistaa rikosrekisteriotteiden sähköinen käsittely, joka nykyisin toimii manuaalisesti. (Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2020/156.) Hankintamenettelystä voidaan sulkea pois tarjoaja yhteiskunnallisten velvoitteiden, kuten verojen ja sosiaaliturvamaksujen, laiminlyönnin vuoksi (Hankintalaki 1397/2016, 18 §).

Sosiaalisen kestävyuden edistämiseksi strategia nimeää työryhmän, jolla edistetään asiakastarpeiden huomioimista julkisissa hankinnoissa. Nimetyt asiantuntijajahot tulevat tuottamaan tietoa hyvistä käytänteistä asiakastarpeiden huomioon ottamiseksi, jo olemassa olevia hyviä käytäntöjä jaetaan ja käydään keskustelua uusista mahdollisista tavoista, muun muassa mallisopimuslausekkeet asiakastarpeiden toteutumisesta ja toteutumisen varmistamisesta sopimuskauden aikana. Kansakunnan monimuotoistuessa on julkisen toimijan erittäin tärkeä ottaa erilaiset tarpeet huomioon ja osaltaan kehittää saavutettavuutta sekä esteettömyyttä. Strategian toimenpiteillä tullaan myös edistämään muita heikommassa työmarkkina-asetuksessa olevien työllistymistä, esimerkiksi onnistuneiden toimintamallien ja käytänteiden levittämisestä yhdessä KEINO-osaamiskeskuksen kanssa. (Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2020/156).

Yksi suurimmista strategialla ajettavista kokonaisuuksista on innovatiivisten julkisten hankintojen edistäminen sekä markkinavuoropuhelun lisääminen. Näillä edesautetaan hankintayksikön markkinatuntemusta, tehostetaan ja tuetaan uusien ratkaisujen ja toimintamallien skaalautumista, viestitään markkinoille aito näkemys julkisten hankintayksiköiden tahtotilasta ja tarpeista sekä lisätään kestävien ja innovatiivisten hankintojen osaamista. (Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2020/156.) Myös tämä strategia osaltaan luo toimenpiteitä, joilla edistetään kiertotalouden osuutta, hiilineutraaliuden tavoitteiden saavuttamista sekä luomuruoan määrän kasvattamista. Luomuruoan osuuden kasvattaminen oli jo yksi tavoitteista kansallisen energia- ja ilmastostrategian lanseeraamisessa vuonna 2016. Julkiset hankinnat alana, vaikkakin tiukasti lainsäädännöllä ohjailtu, omaa hyvin suuret vaikutusmahdollisuudet kestäväen kehityksen jokaisella saralla. Huomiota on strategiassa kiinnitetty paitsi toimenpiteisiin, joilla näitä tavoitteita saavutetaan, myös siihen, että näiden tavoitteiden täytäntöönpanoon tarvitaan osaavia työntekijöitä julkisten hankintojen pariin, joilla tulee olemaan paras osaaminen käytänteitten jalkauttamisessa koulutusta ja yhteistyötä ja sitä kautta hyvien käytänteiden jakamista lisäämällä.

4 Hankintayksikkö ja hankintalainsäädäntö

4.1 Hankintayksikkö

Julkisia verovaroja käyttävän hankintalain 5 §:n mukaisen viranomaisen, liikelaitoksen, uskonnollisen yhteisön tai julkisoikeudellisen laitoksen toimeenpanemiin hankintoihin sovelletaan hankintalakia (Pekkala ym. 2017, 102), ja ne ovat näin ollen hankintayksiköitä. Julkiset hankinnat ovat tavaroiden ja palveluiden ostamista, vuokraamista tai esimerkiksi leasingia tai osamaksukauppaa, ja myös rakennusurakoiden teettäminen julkisilla varoilla kuuluu julkisten hankintojen piiriin (Hankintalaki 1397/2016, 1 luku 5 §). Hankintalakia sovelletaan myös minkä tahansa tahon tekemiin hankintoihin, jos ostaja saa hankinnan tekemistä varten tukea yli

puolet hankinnat arvosta hankintalaissa tarkoitettulta hankintayksiköltä (Eskola, Kiviniemi, Krakau & Ruohoniemi 2017, 48).

4.2 Hankintastrategia ja hankintaohje

Strategia ja hankintaohje ovat ne hankintayksikön työkalut, joilla kestävän kehityksen osa-alueet jalkautetaan organisaation strategiasta ja visiosta myös operatiiviseen käyttöön konkreettisilla esimerkeillä ja toimintaohjeilla. Nämä toimintaohjeet voivat usein sisältää myös vaateita kestävien hankintojen huomioimisessa.

Ensimmäinen askel kestävien hankintojen toteuttamisessa on organisaation strateginen tahtotila. Kestävyydestä tavoitteiden laadinta lähtee tästä liikkeelle ja tavoitteiden painotuksessa huomioidaan, mitkä ovat ne tavoitteet, jotka ovat organisaatiolle strategisesti tärkeitä ja minkälaista vaikuttavuutta halutaan saada aikaiseksi. (Keino 2019.)

Usein kunnat, kaupungit ja yksittäiset hankintayksiköt ovat laatineet omat hankintaohjeensa tai strategiansa, jotka voivat pohjautua esimerkiksi kunnan yleisiin ympäristötavoitteisiin. Yhtenä esimerkkinä tästä on Helsingin kaupunki, joka on laatinut hankintastrategian, jonka yhtenä tehtävänä on keskeisten kaupungin strategioiden toteutuminen, kuten esimerkiksi hiilineutraali Helsinki 2030 -toimenpideohjelman ja ympäristöpolitiikka sekä digitalisaatio-ohjelman. Hankintastrategian pääteemat ovat vahvasti vastuullisuuteen tähtäävät; vaikuttavat, kestävät ja innovatiiviset hankinnat sekä hankintaosaamisen lisääminen (Helsingin kaupunki 2020).

Hankintastrategia antaa suuntaviivat hankintojen toteuttamiselle, mutta hankintaohjeet antavat työkalut niiden saavuttamiseksi hankintalain sallimissa rajoissa. Yleisesti organisaatioilla voi olla käytössään kahdet hankintaohjeet: yli kansallisen ja EU-kynnysarvon meneville hankinnoille sekä pienhankinnoille. Hankintaohjeiden seikkaperäisyyttä ja ylipäättänsä olemassaoloa ei voi vähätellä. Hyvin usein hankintoja tekevä henkilöstö voi olla tekemässä hankintoja muiden tehtäviensä ohella ja aikataulut ovat tiukkoja, joten hankintaohjeet osaltaan antavat osaamista ja tukea

toimintaan, ja lisäksi kaikilla hankintoja tekevillä työntekijöillä on sama tieto käytettävissään. (Kestävät hankinnat elinvoimaisuuden lisääjänä 2021.)

4.3 Hankintalain oikeusperiaatteet ja tavoitteet

Hankintalain pääsääntö tulee hankintalain 1 § 1momentista, joka kuuluu: "Valtion ja kuntien viranomaisten sekä muiden 5 §:ssä tarkoitettujen hankintayksiköiden on kilpailutettava hankintansa ja käyttöoikeussopimuksensa siten kuin tässä laissa säädetään." (Määttä & Voutilainen 2017, 76). Eli kaikki hankintalain piiriin kuuluvat hankinnat on kilpailutettava hankintalain mukaisesti hankintalain mukaisia periaatteita ja tavoitteita noudattaen.

Hankintalain tavoitteista säädetään lain 2 §:ssä, jossa todetaan seuraavaa:

Lain tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä, edistää laadukkaiden, innovatiivisten ja kestävien hankintojen tekemistä sekä turvata yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuoliset mahdollisuudet tarjota tavaroita, palveluja ja rakennusurakoita julkisten hankintojen tarjouskilpailuissa.

Hankintalain 2 § 2 momentissa todetaan hankintojen toteuttamisesta:

Hankintayksiköiden on pyrittävä järjestämään hankintatoimintansa siten, että hankintoja voidaan toteuttaa mahdollisimman taloudellisesti, laadukkaasti ja suunnitelmallisesti olemassa olevat kilpailuolosuhteet hyväksi käyttäen ja ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat huomioon ottaen.

Hankintalaki ottaa siis erittäin selvästi kantaa ympäristönäkökohtien ja sosiaalisten näkökohtien huomioimiseen kilpailutuksissa. Hallituksen esityksen (108/2016, 72) mukaan säädös on tarkoitettu suositusluontoiseksi eikä velvoittavaksi. Kuitenkin myös muusta lainsäädännöstä ja sitoumuksista voi tulla hankintayksikköä velvoittavia vaateita kestävän kehityksen huomioimisessa.

Hankintalain yleiset oikeusperiaatteet takaavat sen, että kilpailutukseen osallistuvia tarjoajia kohdellaan tasapuolisesti ja syrjimättömästi sekä jokaiselle tarjoajalle annetaan tosiasiallinen mahdollisuus menestyä tarjouskilpailussa. Oikeusperiaatteiden noudattamatta jättäminen voi johtaa lainvastaiseen toimintaan tai hankinnan

epäonnistumiseen (Määttä & Voutilainen 2017, 21). Hankintalaista suoraan tulevat periaatteet ovat avoimuuden, tasapuolisen ja syrjimättömyyden kohtelun periaate sekä suhteellisuusperiaate. Raitio (2016, 663) on Euroopan unionin oikeus -teoksessaan näiden yleisten hankintalain oikeusperiaatteiden lisäksi luetellut seuraavat julkisia hankintoja ohjaavat periaatteet; taloudellisuusperiaate, kilpailuperiaate sekä vilpittömän yhteistyön periaate, jotka voidaan yleisen oikeuskäytännön myötä katsoa hankintatoimea ohjaaviksi periaatteiksi.

4.3.1 Avoimuusperiaate

Avoim hankintayksikön toiminta ja tiedottaminen mahdollistavat markkinoilla toimivien toimittajien osallistumisen hankintayksikön kilpailutukseen. Hankintayksikön julkisena viranomaisena julkisten varojen käyttäjänä on toimittava avoimesti ja julkisuusperiaatetta noudattaen, jotta julkisten varojen käyttö toteutuu asianmukaisesti ja läpinäkyvästi. Hankintayksikön avoimella toiminnalla mahdollistetaan myös markkinoilla toimivien tarjoajien mahdollisuus tuoda epäkohdat tai lainvastainen toiminta toimivaltaisen oikeusistuimen käsittelyyn. (Määttä & Voutilainen 2017, 21.)

Lain esitöissä on lain yhtenä tavoitteena kiinnitetty huomiota eritoten pienten- ja keskisuurten yritysten osallistumismahdollisuuksien parantamiseen ja tämän huomioimista jo hankinnan suunnittelussa (HE 108/2016, 73). Suomen yrityskannasta valtaosa muodostuu pienistä- tai keskisuurista yrityksistä, ja vuoden 2011 tiedon mukaan jopa 98,8 % yrityskannasta on pk-yrityksiä (Suomen yrittäjät 2020, 8).

4.3.2 Tasapuolinen ja syrjimätön kohtelu eli yhdenvertaisuusperiaate

Hankinnat on toteutettava tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina ja pyrittävä järjestämään siten, että pienet ja keskisuuret yritykset ja muut yhteisöt pääsevät tasapuolisesti muiden tarjoajien kanssa osallistumaan tarjouskilpailuihin. Tässä laissa tarkoitettut kansalliset kynnysarvot alittavissa hankinnoissa on pyrittävä huomioimaan hankinnan kokoon ja laajuuteen nähden riittävä avoimuus ja syrjimättömyys. (HankL 2.3 §.) Hankintayksikön on laadittava tarjouspyyntö niin, että se ei suosi

yhtä tiettyä tarjoajaa eli aseta tarjoajia epätasa-arvoiseen asemaan. Tarjoajia ei voi asettaa eriarvoiseen asemaan tai syrjiä kansallisuuden tai tiettyyn jäsenvaltioon tai tietylle alueelle sijoittumisen johdosta. Tämä koskee myös paikallisia toimijoita, ja hankintayksikkö ei voi asettaa tarjoajia eriarvoiseen asemaan esimerkiksi oman kunnan toimittajia, kun verrataan ulkopaikkakunnan toimittajiin. (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2016.)

4.3.3 Suhteellisuusperiaate ja kilpailuperiaate

Hankintayksikön on toteutettava hankinta ja sen kilpailutus oikeassa suhteessa tavoitetilaan nähden. Soveltuvuusehtoja määriteltäessä tarjoajan ja ehdokkaiden osalta on hankintayksikön otettava huomioon hankinnan kohde, laatu ja arvo. (Raitio 2016, 664.) Myös vaatimusten, jotka koskevat hankintamenettelyä, sen ehtoja tai tarjouspyynnön sisältöä, tulisi olla oikeassa suhteessa hankintaan nähden (HE 108/2016, 74).

Kilpailuperiaatteen mukaisesti hankintayksikön on pääsääntöisesti kilpailutettava hankintansa. Hankintayksikkö ei voi rajoittaa hankinnan kohteena olevan, esimerkiksi tuotteen, palvelun tai urakan, teknisiä vaihtoehtoja yhtään enempää kuin mikä on objektiivisesti tarkastellen ehdottoman välttämätöntä. Hankintayksiköllä on kuitenkin oikeus asettaa hankinnan teknisiä vaatimuksia hyvinkin korkealle. (KHO: 2017:152.) Näin luodaan markkinoille aitoa kilpailua, mahdollistetaan tarjoajien osallistuminen kilpailutuksiin eikä kavenneta keinotekoisesti tarjoajien osallistumismahdollisuuksia tai suosita yhtä tarjoajaa.

4.4 Julkisten hankintojen kilpailuttaminen

Hankintalaki määrittää, miten hankintayksikkö voi kynnysarvojen ylittävät hankinnat kilpailuttaa, ja laissa on säädöksiä muun muassa tarjoajan palkollisiin poissulkemisperusteisiin. Sen lisäksi, mitä hankintalaki säättää tarjoajaan kohdistuvista palkollisista poissulkemisperusteista, voi myös hankintayksikkö itse määrittää hankintaan soveltuvia soveltuvuuskeriteereitä niin tarjoajalle kuin tarjottavalle kohteellekin

(HankL 83–86 §, 93 §, 105–106 §). Nämä eivät saa hankintalain mukaisesti olla tarjoajia syrjiviä tai yhtä tarjoajaa suosivia sekä liityttävä hankinnan kohteeseen. Hankintayksikön on tosiasiallisesti noudatettava hankintalain suhteellisuuden, avoimuuden ja syrjimättömyyden periaatteita. (HankL. 3 §, 80 §, 81 §, 94 §., 106 §)

Hankinta käynnistyy tarpeesta sekä hankinnan suunnitellusta, jolloin arvioidaan myös hankinnan ennakoitu arvo, jonka mukaan määräytyvät hankintalain noudatettavat ohjeet muun muassa hankintamenettelyn osalta. Hankintailmoituksessa, tarjouspyynnössä tai neuvottelukutsussa on tultava selkeästi ja yksiselitteisesti ilmi, mitä ja missä laajuudessa hankitaan ja tarjouspyynnön on oltava niin yksiselitteinen, että tarjousten hinta-laatusuhteen osalta vertailuperusteet ovat tosiasiallisesti keskenään vertailukelpoiset, jotta hankintayksikön kannalta hinnaltaan halvin, kustannuksiltaan edullisin tai hinta-laatusuhteeltaan paras eli kokonaistaloudellisesti edullisin tarjous tulee valituksi. (HankL. 93 §, 106 §.)

4.4.1 Hankintojen kynnysarvot

EU-kynnysarvot ovat vuonna 2021 tavaroista ja palveluista 214 000 € sekä rakennusurakoiden osalta 5 548 000 €. EU-kynnysarvot tarkistetaan Euroopan komissiossa. (TEM 2019). Hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain 13 §:ssä säädetyt kynnysarvot on esitetty seuraavassa taulukossa 1.

Taulukko 1. Julkisten hankintojen kansalliset kynnsarvot, sekä EU-kynnsarvot (TEM 2021).

Hankintalaji	Kansalliset kynnsarvot (Hankintalain 25 §)	EU-kynnsarvot (hankintalain 26 §)	
	Kynnsarvo (euroa)	Kynnsarvo (euroa)	
	Viranomaiset ja muut julkisen hankinnan tekijät (Hankintalain 5 §:ssä määritellyt hankintayksiköt)	Muut hankintaviranomaiset	Valtion keskushallintoviranomainen
Tavara- ja palveluhankinnat	60 000	214 000	139 000
Rakennusurakat	150 000	5 350 000	5 350 000
Suunnittelukilpailut	60 000	214 000	139 000
Käyttöoikeussopimukset/ palvelut	500 000		
Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut	400 000		
Käyttöoikeusurakat	500 000		
Muut erityiset palveluhankinnat	300 000		

Hankintalakia sovelletaan hankintoihin, joiden kynnsarvot ylittävät joko kansallisen kynnsarvon tai EU-kynnsarvon. Kynnsarvot on jaettu hankintalajeittain (tavarat, palvelut ja suunnittelukilpailut, rakennusurakat, sosiaali- ja terveyspalvelut, muut erityiset palvelut sekä käyttöoikeussopimukset). Kynnsarvon ylittyminen määrittää myös sen, tuleeko hankinta kilpailuttaa kansallisena hankintana vai EU-hankintana. Hankintatavan kynnsarvo lasketaan koko hankinnan ennakoidusta arvosta, vaikka hankinta olisi jaettu osiin. (HankL 27 §.)

4.4.2 Markkinakartoitus

Markkinakartoituksella voi hyvin tarkistaa vallitsevan kilpailu- ja hintatilanteen. Tämä vaihe auttaa hankintayksikköä suunnittelemaan käsillä olevaa kilpailutusta tarjoajien soveltuvuusvaatimusten, hankittavan kohteen kriteereiden tai hankittavien kokonaisuuksien määrittelyn saralla. Hankintayksikkö voi suorittaa markkinakartoitukseen liittyen teknistä vuoropuhelua toimittajien kanssa, mikä osaltaan

myös kasvattaa tarjoajienkin tietämystä tulevista hankinnoista ja parantaa näin tarjouspyyntöön mahdollisesti tulevien tarjousten määrää. Tämän lisäksi tekninen vuoropuhelu voi antaa kallisarvoista tietoa siitä, mitä tarjouspyyntöön kannattaa sisällyttää kriteeristön, sekä ympäristötekijöiden kannalta, eli mihin toimittajien resurssit riittävät ja mitkä ovat sellaisia tekijöitä, joita tarjoajilta ja tuotteilta voidaan tosiasiallisesti vaatia, esimerkiksi alalla käytettävät standardit, sertifikaatit tai mahdolliset päästöluokat tai kemikaalit. Hankinnan suunnittelua varten voi hankintayksikkö hankkia tietoa tarpeen mukaan, itsenäisesti markkinoilla oleviin ratkaisuihin tutustumalla, julkaisemalla tietopyynnön HILMAssa, teknisellä vuoropuhelulla tai hyödyntämällä muiden hankintayksiköiden hyväksi havaittuja käytänteitä. (Pekala ym. 2017, 333–337.)

Markkinatilannekartoitusta ja vuoropuhelua toimittajien kanssa voi tehdä koko hankinnan suunnittelun ajan, ennen hankintamenettelyn aloittamista (HankL. 65 §), hankintayksikön on kuitenkin varmistuttava siitä, että tarjoajan osallistuminen hankinnan valmisteluun ei vääristä kilpailua (HankL. 66 §).

4.4.3 Pakolliset ja harkinnanvaraiset poissulkemisperusteet

Hankintalain 80 § pakolliset poissulkemisperusteet määräävät hankintayksikön sulkemaan tarjouskilpailusta pois tarjoajan, jos tämä tai tämän johto-, valvonta-, hallintoelimen jäsen tai edustus-, päätös-, tai valvontavaltaa käyttävän henkilö on rikosrekisteristä ilmenevällä lainvoimaisella tuomiolla tuomittu laissa jäljempänä luetelluista rikoksista rangaistukseen. Tarjouskilpailun ulkopuolelle on suljettava myös tarjoaja, joka on lainvoimaisella päätöksellä tai tuomiolla todettu laiminlyöneen velvollisuutensa maksaa Suomen tai sijoittautumismaansa veroja tai sosiaaliturvamaksuja. (HankL. 80 §.) Hankintayksiköllä ei näihin pakollisiin poissulkemisperusteisiin ole harkinnanvaltaa, vaan ehdokas on suljettava kilpailutuksen ulkopuolelle, jos laissa lueteltuihin rikoksiin syyllistyneellä tarjoajalla on lainvoimainen tuomio. (HE 108/2016, 180).

Harkinnanvaraisista poissulkemisperusteista säädetään hankintalain 81 §:ssä, joka antaa hankintayksikölle mahdollisuuden sulkea ehdokas tai tarjoaja pois tarjouskilpailusta muiden kuin hankintalain 80 §:ssä säädettyjen seikkojen perusteella. Rikkomuksen vakavuuteen on käytettävä harkintaa, kun sovelletaan 81 § säädöksiä eikä ehdokasta tai tarjoajaa tule sulkea pois tarjouskilpailusta vähäisin perustein.

81 § 5 momentti tuli uutena vuoden 2017 lakiuudistukseen, ja se antaa hankintayksikölle mahdollisuuden sulkea tarjouskilpailusta pois ehdokas tai tarjoaja, joka on laiminlyönyt ympäristö-, sosiaali- ja työoikeudellisia velvoitteitaan. Näitä laiminlyönnejä voivat olla esimerkiksi tasa-arvolainsäädännön rikkominen ja rikoslain 48 luvun mukaiset ympäristörikokset sekä vammaisten henkilöiden esteettömyyttä koskevien sääntöjen, työoloja tai työturvallisuutta koskevien sääntöjen tai työ- tai virkaehtosopimusten noudattamatta jättäminen. (HE 108/2016.)

4.5 Vertailuperusteiden ja kriteereiden määrittäminen

Hankintalain suhteellisuusperiaatteen mukaisesti hankinnan kohteen kriteerit on määriteltävä soveltuviksi oikeassa suhteessa hankinnan laajuuteen ja tarkoitukseen nähden. Vertailuperusteita ja kriteereitä kohteelle voidaan määritellä hankintalain 71 § 2 momentin listatuilla tavoilla. Määritelmät voivat siis liittyä esimerkiksi suorituskyykyyn, toiminnallisiin vaatimuksiin tai hankinnan kohteeseen soveltuviin standardeihin. Kriteereiden täytyy kuitenkin olla sellaisia, jotta tarjousten vertailu keskenään onnistuu. Kriteereiden täytyy olla niin selkeästi esitettyjä sekä tosiasiallisesti hankinnan kohteeseen ja olemassa olevaan tarpeeseen liittyviä, jotta tarjoajien tasapuolinen kohtelu säilyy eikä markkinoiden kilpailua perusteettomasti rajoiteta. (Pekkala ym. 2017, 347.)

Hankintayksikön määrittäessään kriteeriksi standardin eli toisin sanoen jonkin standardoimisorganisaation määritelmän hankinnan kohteen vaatimus- ja laatutasosta, on tässä kohdin kiinnitettävä erityistä huomiota tasapuolisen kohtelun säilymiseen.

Standardiin tai muuhun tekniseen määrittelyyn viitattaessa tulisi aina viittaukseen lisätä ilmaus ”tai vastaava”. Tarjoajalla on oikeus tarjota määriteltyjen vaatimusten täyttävää palvelua, rakennusurakkaa tai tavaraa, kunhan tarjoaja osoittaa tarjouksessaan asianmukaisella tavalla, että hänen edottamansa ratkaisut täyttävät teknisten määrittelyjen vaatimukset. (Pekkala ym. 2017, 347.)

4.5.1 Hinta-laatusuhteen vertailuperusteet

Hinta-laatusuhteen vertailuperusteissa määritellään minkä laatuista ja mitkä ominaisuudet sisältävää tavaraa, palvelua tai muuta hankinnan kohdetta halutaan hankittavan. Näillä vertailuperusteilla hankintayksikkö pystyy vaikuttamaan tarjoajan soveltuvuusvaatimusten lisäksi hankinnan ympäristötekijöihin (Julkisten hankintojen neuvontayksikkö 2021). Hankintalain 93 § 2 momentin mukaisesti hankintayksikkö voi asettaa hinta-laatusuhteen vertailuperusteita, jotka liittyvät laadullisiin, yhteiskunnallisiin, ympäristö- tai sosiaalisiin näkökohtiin tai innovatiivisiin ominaisuuksiin. Lisäksi jos palveluntarjoajan henkilöstön osaamisella ja ammattitaidolla on merkittävä vaikutus hankintasopimuksen toteuttamiseen, voidaan nämäkin nostaa hankinnan kohteen hinta-laatusuhteen vertailuperusteisiin (HankL. 86 §). Hankintayksikön käyttäessä kokonaistaloudellisen edullisuuden perusteena hinta-laatusuhdetta on sen myös ilmoitettava näiden vertailuperusteet sekä suhteellinen painotus keskenään hankintailmoituksessa, tarjouspyynnössä tai neuvottelutussissa (HankL. 10 luku 93 §).

Suhteellista painotusta määriteltäessä hankintayksiköllä on suhteellisen vapaa valta päättää keskinäisistä painotuksista ja vaihteluväleistä. Pisteytysten käyttö on hyvä ja monipuolinen työkalu hankinnan kohteen tai tarjoajan vaatimuksia määritellyssä. Esimerkiksi sähköpyöriä kilpailuttaessa voi laadun yhdeksi pisteytettäväksi vertailuperusteeksi laittaa toimintasäteen seuraavasti: alle 25 km toimintasäteellä olevat sähköpyörät eivät pääse tarjosten vertailuun mukaan vaan tämä on vähimmäisvaatimus, jonka on täytyttävä. Tästä ylittävät toimintasäteet voidaan pisteyttää seuraavasti; vähintään 70 km toimintasäde = 10 p., 50–70 km toimintasäde = 5 p.

ja Max. 25–50 km toimintasäde = 0 p. Tällöin hinta-laatusuhdetta vertailtaessa parhaat pisteet saa tarjoaja, jonka polkupyörässä on toimintasäde vähintään 70 kilometriä ja tarjous, jossa toimintasäde on välillä 25–50 km, ei saa pisteitä vertailuun ollenkaan.

Hankintalain 93 § määrittelee syrjimättömyysperiaatteetta noudattaen ne raamit, joiden mukaisesti vertailuperusteita voi asettaa. Hankinnan suunnittelun ja tarjouspyynnön laadinnan on toteuduttava tosiasiallisesti syrjimättömin perustein, eli kriteereitä ei saa laatia suosimaan vain tiettyä tarjoajaa. Vertailuperusteiden on varmistettava todellisen kilpailun mahdollisuus ja kriteerien laadinnalle on oltava oikea tarve eli niiden on liityttävä hankinnan kohteeseen. (HankL 94 §.)

4.5.2 Sosiaalisen vastuun mukaiset kriteerit

Sosiaalisia kriteereitä voidaan määrittää esimerkiksi palveluhankinnoissa. Niissä on mahdollista vaikuttaa heikommassa asemassa olevien tai vajaakuntoisten henkilöiden työllistämiseen. Sosiaaliset kriteerit hankinnoissa voivat liittyä:

- työllisyysmahdollisuuksien luomiseen mm. nuorille, pitkäaikaistyöttömille, ikääntyneille, vammaisille ja osatyökykyisille
- tasa-arvoisiin ja turvallisiin työoloihin sekä oikeudenmukaiseen palkkaukseen
- sosiaalisen yhdenvertaisuuden tukemiseen mm. parantamalla vähemmistöryhmien omistamien tai heitä työllistävien yritysten edellytyksiä osallistua julkisiin hankintoihin
- palveluiden tai tavaroiden saavutettavuuteen ja esteettömään käyttöön, eettiseen kauppaan ja reiluun kauppaan
- yritysten liiketoiminnan toteuttamiseen niin, että ne huomioivat sosiaaliset näkökulmat laajemmin kuin laissa edellytetään
- ihmisoikeuksien kunnioittamiseen, edistämiseen ja väärinkäytöltä suojeluun. (Eskola, Helvasto, Hämäläinen, ym. 2011, 15).

Yksi sosiaalisten kriteereiden näkökulma on työllisyysnäkökulma, joka tarkoittaa vaikeasti työllistyvien sekä pitkäaikaistyöttömien mahdollisuuksien edistämistä työllistyä työmarkkinoille. Myös elämisen mahdollistava palkka sekä inhimilliset työolosuhteet liittyvät sosiaalisiin kriteereihin, koskien etenkin kolmansista maista hankittuja tavaroita ja palveluja. Se ei riitä, että tarjoaja kohtelee Suomen työntekijöitä lainsäädännön mukaisesti, jos tarjoajan raaka-aineiden hankintaketju ulottuu kolmansiin maihin ja käyttää hyväkseen lapsityövoimaa tai sortaa työntekijöitä. Hankintayksikön on tunnettava koko hankintaketju näiltä osin ja vaadittava tarjoajalta selvityksiä vastuullisuudesta.

Esimerkkinä työllistämiskriteeri on Espoossa otettu hankinnan ehdoksi vaikeasti työmarkkinoilla työllistyvien työllistämiseksi. Osaksi hankintasopimusta on sisällytetty ehto, jonka mukaan valittu toimittaja sitoutuu sopimuskauden aikana työllistämään tietyn määrän työttömiä työnhakijoita tai tarjoamaan oppisopimuskoulutuspaikkoja osana hankintasopimusta. Espoon mallissa työllistäminen on siis tuotu sopimusehdoksi hankintaan, ja se ei ollut kilpailutuksen vertailukriteeri. Oulussa sosiaalisia kriteerejä on pääasiassa sovellettu siten, että tarjoaja sai kilpailutuksessa lisäpisteitä sosiaalisten kriteerien perusteella. Työllistettävästä henkilöstöstä on oltava tietty prosenttiosuus esim. nuorisotakuun piiriin kuuluvia nuoria tai pitkäaikaistyöttömiä. (TEM 2014, 9, 14.)

4.5.3 Ympäristövastuun mukaiset kriteerit

Ympäristönäkökulma voidaan huomioida hankinnoissa esimerkiksi painottaen ekologista kestävyyttä ja elinkaariajattelua. Tällöin hankinnoissa, hankinnan luonteen mukaan, voidaan tarkastella tuotteen, palvelun tai rakennusurakan raaka-aineista, valmistuksesta tai kierrätettävyydestä johtuvia ympäristövaikutuksia. (Logistiikan maailma 2020.) Ekologisesti kestävä hankinnan ympäristökriteereitä ja tavoitteita voi johtaa esimerkiksi seuraavista:

- uusiutuvan energian käyttö
- kierto ja jakamistalouden edistäminen

- energia- ja materiaalitehokkuus, esim. pakkausmateriaalit
- vähähiilisyys
- luomu
- eläinten hyvinvointi. (Hankintakeino 2018.)

Huomiota voidaan siis kiinnittää muun muassa kemikaalikuorman, jätteen määrän vähentämiseen uusiutuvia luonnonvaroja hyödyntäen sekä uusiutuvan energian käytön osuuden kasvattamiseen nykyisestään.

Ympäristövastuun mukaisia kriteereitä voidaan johtaa esimerkiksi seuraavia seikkoja miettien soveltuvien osien hankinnan kohteeseen:

- materiaalien kestävyys
- sopivuus käyttötarkoitukseensa
- ergonomisuus ja helppohoitoisuus
- materiaalien ja raaka-aineiden alkuperä
- tuotteen valmistusmaa
- pakkausmateriaalien kierrätettävyys. (Motiva 2020.)
-

Hankintayksikkö voi vaatia tarjoajaa antamaan selvityksen esimerkiksi toteutettavista ympäristövaikutusten hallintaa koskevista toimenpiteistä. Hankintayksikön on viitattava unionin ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (EMAS) tai tunnustettuihin ympäristöjärjestelmiin tai alaan liittyviin eurooppalaisiin tai kansainvälisiin standardeihin perustuviin muihin ympäristöasioiden hallintaa koskeviin standardeihin, jotka tunnustetut laitokset ovat sertifioineet, kun se vaatii riippumattomien toimielinten antamia todistuksia. EMAS-järjestelmä perustuu EU:n asetukseen N:o 1221/2009 koostuen ISO 14001 -ympäristöjärjestelmästandardin mukaisesta ympäristöjärjestelmästä sekä ympäristöraportista. (Pekkala ym. 2017, 359–360.) SFS-EN ISO 14001 on osa ISO 14000 -standardisarjaa, joka tukee kestävästä kehitystä niin ekologisten kuin taloudellistenkin tavoitteiden näkökulmasta. Näiden standardien avulla saavutetaan hyötyjä, joita ovat muun muassa prosessien,

raaka-aineiden ja muiden resurssien käytön tehostuminen sekä pienempi energiankulutus. Näillä standardeilla pystytään vaikuttamaan myös jätteen syntyyn sekä kierrätykseen. (ISO 14000, 2019, 2–3.)

4.5.4 Taloudellisen vastuun mukaiset kriteerit

Taloudelliseen kestävyYTEEN liittyviä näkökulmia ovat muun muassa hankintojen tarveharkinta ja kustannustehokas toteuttaminen, elinkaarikustannusten ja kokonaistaloudellisuuden huomioiminen päätöksenteossa ja harmaan talouden sekä talousrikollisuuden torjunta. (Hankintakeino 2018.) Näihin voidaan suurelta osin vaikuttaa tarjoajiin kohdistuvilla kriteereillä sekä kustannustehokkuuden osalta huomioimalla esimerkiksi hankittavan laitteen kustannukset koko käyttöajalta, eli elinkaarikustannukset.

Elinkaarikustannuslaskentaan voi laskea mukaan tuotteen hankintakustannuksen sisältäen muun muassa asennuskustannukset, elinkaaren aikaiset kustannukset, joita ovat huolto, energiankulutus, varaosat, sekä (laitteen) poistokustannukset eli esimerkiksi kierrätyskustannukset. (Valtiovarainministeriö 2017, 285.) Usein hankintayksiköllä voi olla käsillä tilanne, jolloin halvimman tarjouksen antaneen tarjoajan huoltokustannukset laitteen elinkaaren ajalle kohoavatkin jopa korkeammalle kuin itse laitteen hankintahinta, jolloin todelliset käyttökustannukset koko laitteen elinkaaren ajalta voivatkin olla monin verroin suuremmat kuin mitä ne olisivat olleet muilla kyseiseen kisaan osallistuneilla tarjoajilla.

Taloudellisen vastuun mukaisia kriteereitä voidaan hankinnan kohteelle miettiä esimerkiksi seuraavien tavoitteiden kautta:

- talousrikollisuuden torjuminen
- laillisen yritystoiminnan ja terveen kilpailun tukeminen
- verojen ja muiden maksujen kertymisen turvaaminen
- julkisten palvelujen säilyminen ja julkisten palvelujen maksupohjan varmistaminen

- työehtojen noudattamisen edistäminen
- kansalaisten ja yritysten asenteisiin vaikuttaminen. (Valtiovarainministeriö. 2017, 257.)

4.6 Hankintojen valvonta

Kilpailu- ja kuluttajavirasto valvoo hankintalain noudattamista, ja sen pääpaino on valvoa erityisesti laittomia suoramarkkintoja (HE 108/2016 vp.). Kuka tahansa, esimerkiksi tarjoaja, tarjouskilpailun ehdokas, toimittaja tai kansalainen voi tehdä toimenpidepyynnön kilpailu- ja kuluttajavirastoon, joka voi myös oma-aloitteisesti ottaa valvonta-asian käsiteltäväkseen, ellei hankinnasta ole jo tehty hankintasopimusta. (Pekkala ym. 2017.) Kilpailu- ja kuluttajavirasto voi kieltää päätöksellään hankintayksikköä panemasta hankintapäätöstä täytäntöön kokonaan tai osittain, jos se katsoo hankintayksikön tehneen suoramarkinnan ilman hankintalaissa säädettyä perustetta (HankL 140 §).

Kilpailu- ja kuluttajavirasto voi kynnysarvon ylittävissä laittomissa suoramarkkinnoissa asettaa hankinnalle toimeenpanokiellon, saattaa sen markkinaoikeuden käsiteltäväksi sekä antaa hallinnollista ohjausta hankintayksikölle. Markkinaoikeuteen KKV ei voi kuitenkaan saattaa enää sellaista suoramarkkintapäätöstä, josta on jo tehty suoramarkkintaa koskeva ilmoitus julkisten hankintojen ilmoituskanavassa HILMAssa. Suoramarkkinnasta voi kuitenkin vielä tässäkin vaiheessa asianosainen valittaa markkinaoikeuteen. (Pekkala ym. 2017, 562.) Koska julkisia hankintoja tekee käytännössä valtion ja kuntien viranomaiset, koskee heitä myös hallintolain noudattaminen, mikä esimerkiksi hankintaoikaisun osalta määrittää asian nopean ja asianmukaisen käsittelyn, hallintolaki myös antaa Kilpailu- ja kuluttajavirastolle mahdollisuuden antaa hallinnollista ohjausta hankintayksikölle (Hallintolaki 8 §).

Toinen julkisia hankintoja valvova viranomainen on markkinaoikeus. Hankintalain 154 § 1 momentin perusteella markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluu sen tutkiminen, onko hankinnassa menetelty hankintalain tai muiden sanotussa pykälässä mainittujen hankintasäännösten vastaisesti. Markkinaoikeuden käsiteltäväksi valitus voidaan saattaa hankintalaissa tarkoitettu hankintayksikön päätös tai hankintayksikön muu hankintamenettelyssä tekemä ratkaisu, jolla on vaikutusta ehdokkaan tai tarjoajan asemaan (Pekkala, E. ym. 2017, 571). Valituksen markkinaoikeuteen voi tehdä vain asianosainen, ja tämä muutoksenhaku-aika on 14 päivää siitä, kun kyseinen päätös on saatu tiedoksi (HankL 147 §).

5 Opinnäytetyössä käytettävät tutkimus- ja tiedonhankinnan menetelmät

Seuraavassa käydään läpi opinnäytetyössäni käytettävää tutkimusmenetelmää sekä käsitteitä, jotka liittyvät tutkimuksen toteutukseen. Kyselytutkimuksen sisältö pohjautuu aikaisemmissa luvuissa käytyyn teoriaan. Kysymysten sisällön muotoilussa sekä selvitettäessä kestävien hankintojen nykytilaa hyödynnetään luvussa 1.2 käsitellyjä aikaisempia tutkimustuloksia.

Tutkimus on toteutettu pääsääntöisesti kvantitatiivisena eli määrällisenä tutkimuksena, jossa on myös kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen piirteitä, pyrkien pohjimmitaan olemaan käsillä olevaa aihetta kuvaileva sekä selittävä. Tutkimuksessa pyritään saamaan myös vastaajien näkökulmat esille avoimien vastausten avulla. Kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia tutkimusotteita voidaankin käyttää toisiaan täydentäen (Heikkilä 2014).

5.1 Kyselytutkimus

Opinnäytetyön tutkimusosuus ja tiedonkeruu toteutetaan sähköisellä kyselytutkimuksella, jossa vastaaja saa sähköpostiin linkin Webropol -internetosoitteeseen,

josta hän pääsee täyttämään kyselyn. Kysymysten lukeminen sekä kyselyyn vastaaminen tapahtuu näyttöpäätteellä täysin sähköisesti. Yhteysvälineitä ja tiedonkeruutapana elektronisessa, eli sähköisessä kyselyssä voi tämän lisäksi olla esimerkiksi sähköpostin liite, muistitikku, puhelinhaastattelu tai näiden yhdistelmistä (Pahkinen 2012, 214–215). Sähköinen kyselylomake on mukautuva ja monipuolinen alusta monenlaisten kyselyiden tekoon, ja se mahdollistaa niin tekstin, videon kuin äänileikkeetkin (Pahkinen 2012, 216).

Kyselytutkimus on noussut käyttöön 1920-luvulla, kun tilastollisten menetelmien hyödyntäminen yleistyi tutkimuskäytössä. Kyselytutkimus pohjautuu mitattaviin menetelmiin, joten tutkijan perehtyneisyys aikaisempiin tutkimuksiin ja ilmiöihin auttaa määrittämään keskeiset käsitteet sekä tutkimusmenetelmät, jotka luovat pohjaa kysymysten runkoon. (Aarnos ym. 2018.)

Kysymykseen vastaamiseen vaikuttaa moni tekijä: kysymyksen asettelu, kysymyksen ymmärtäminen ja vastausvaihtoehdot. Kysymyksen ymmärtämiseen vaikuttavat tekijät ovat kysymyksen johdanto, sen taustoitus ja kysymykseen sisältyvät käsitteet, määreet, mahdolliset viitejoukot, tiedon ajoitus tai kysytyn tapahtuman tai asian toistuvuus. Näiden pohjalta vastaaja tekee käsityksensä ja vastauksensa kysytystä. (Stig 2012, 216–217.) Kvantitatiivisen tutkimuksen mittareina toimivat kyselylomakkeet, haastattelu ja havainnointi, sekä tutkittavat asiat, näistä johdetut kysymykset ja saatavat vastaukset vakioidaan kyselylomakkeelle niin, että vastaajat ymmärtävät nämä sekä vastaavat näihin samalla tavalla. (Vilkkä 2007, 14–15.)

Täytyy muistaa, että vastaajana on aina ihminen, ja kun kysymys esitetään suurelle joukolle ihmisiä, kasvaa kysymyksen asettelun tärkeys. Sen on oltava niin selkeä ja vastaajajoukon helposti ymmärrettävissä, että vastauksia voidaan pitää luotettavina. Vastaamista helpottavat tekijät ovat valmiiksi asetetut vastausvaihtoehdot, joiden on oltava selkeitä sekä helposti ymmärrettäviä, jos vastauksen anto käsittää eri käsitteiden käyttöä kuin mihin vastaaja on päätenyt miettiessään vastausta. Tällöin annettu vastaus olla ristiriidassa vastaajan muistin perusteella määritellyn totuuden kanssa. (Stig, 2012, 219.) Virheen tai väärinymmärtämisen minimoimiseksi on toteutettavassa kyselyssä pyritty pohjustamaan kysymyksen aihetta sekä arvioitu etukäteen mahdollisten vastaajien tietä-

mystä käsillä olevista teemoista sekä aiheista, ja pyritty avaamaan aiheiden taustoja enemmän. Toteutetussa kyselyssä ei siis kysytä suoraan ”Oletko kuullut Agenda 2030 -toimenpideohjelmasta”, vaan ennen vastaajalle esitettävää kysymystä kerrotaan, mikä on Agenda 2030 -toimenpideohjelma sekä mihin tämä toimenpideohjelma pyrkii.

5.2 Tutkimusongelman rajaaminen ja tutkittava joukko

Tutkimusongelman rajaaminen on kyselytutkimuksen ensimmäinen vaihe. Tämä alkaa aikaisempien tutkimusten ja tutkimustulosten läpikäynnillä ja analysoinnilla. (Heikkilä 2014, 9.) Tutkimusongelma, johon haetaan vastausta tai ratkaisua, on tutkimuksen lähtökohta ja tutkimuskysymykset johdetaan tutkimusongelmasta (Kananen 2011, 21). Tutkimusongelma on kestävän kehityksen toteutuminen julkisissa hankinnoissa, johon haetaan vastausta seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Miten hankintayksikön henkilöstö tuntee kestävän kehityksen käsitteen?
2. Mikä on hankintayksikön nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä?
3. Miten hankintayksiköt huomioivat kestävän kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa?
4. Missä nähdään suurimmat kehittämisen paikat?

Teemoittelussa aineistosta nostetaan esiin tutkimustehtävän ja tutkimusongelman kannalta keskeiset asiakokonaisuudet ja usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä (Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja 2021). Tätä teemoittelua käytetään tutkimuskysymyksistä johdettaviin kyselyssä esitettäviin kysymyksiin, joista on mahdollista tehdä analyysiä tutkimusongelmasta eli kestävän kehityksen toteutumisesta julkisissa hankinnoissa.

Vastaajajoukko koostuu julkisten hankintojen parissa työskentelevästä henkilöstöstä. Tällä varmistetaan tutkimusvastausten luotettavuus sekä vastaajajoukon mahdollisuus antaa kyselyyn vastauksina sellaista tietoa, mitä standardoiduin menetelmin ei ole mahdollista saavuttaa.

5.3 Tutkimustulosten analysointi

Analyysillä tarkistetaan, pitävätkö tutkimussuunnitelmassa, että tutkimusongelmissa esitetyt oletukset paikkansa (Vilkka 2014, 117). Saadut havainnot tyypitellään ja luokitellaan ja laatueroasteikoista määritellään tyyppiluku eli moodi. Moodi on se luokka tai muuttujan arvo, jossa havainto esiintyy useimmin tai joka sisältää havaintoja eniten. (Vilkka, H. 2014, 121.)

Esimerkiksi kysymykseen työkokemuksesta voi tulla useita vastauksia niin työuran alkupuolella olevilta, kuin myös jo pitkään töissä olleilta. Tutkimustuloksissa ja yhteenvedossa pyritään kerätyt tulokset tyypittelemään kokonaisuuksiksi ja analysoimaan saatuja tuloksia sekä selittämään nämä auki yhteenvetomaisesti. Kyselyn tulokset graafisin kuvin osaltaan tukevat tätä. Saatuja tutkimustuloksia verrataan aikaisempiin tutkimuksiin ja näistä saatuihin tuloksiin. Saatu aineisto käsitellään eli käydään läpi selkeästi virheellisten tai puutteellisten vastausten varalta.

6 Tutkimuksen toteutus ja tulokset

6.1 Tutkimuksen toteutus

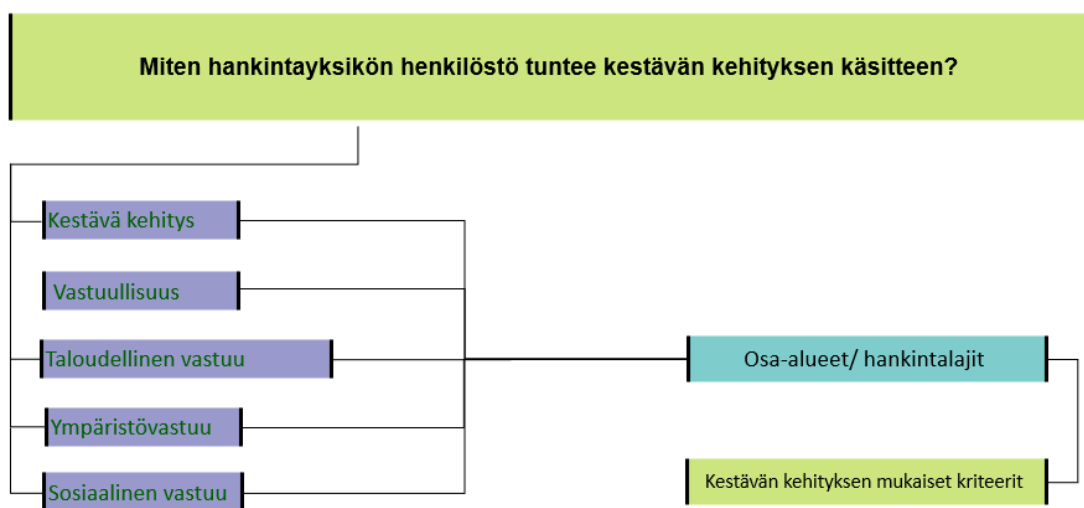
Tutkimus toteutettiin pääsääntöisesti strukturoituna kyselytutkimuksena ja kyselylomake rakennettiin Webropol-ohjelmalla. Vastaajajoukon eli hankintayksiköiden kartoittamiseen käytettiin Google-hakupalvelinta muun muassa hakusanoilla ”hankintayksikkö” ja ”hankintapalvelut”. Saadut tulokset eli kyselyyn potentiaaliset hankintayksiköt listattiin ja arviotiin mahdollisten vastaajien määrä muun muassa hankintayksiköiden julkisten internet-sivujen henkilöstöluetteloiden avulla. Tutkittavien joukon maksimimäärä näiden arvioiden mukaan oli noin 100 henkilöä, jolloin lähestyin organisaatioiden johtohenkilöstöä sähköpostitse otsikolla ”Kutsu opinnäytetyön tutkimukseen”, tai mikäli heidän tietojansa ei ollut saatavilla viesti, lähetettiin yksikön yhteiseen asiakassähköpostiin. Tällä yhteydenotolla tiedusteltiin organisaation hankintojen parissa työskentelevän henkilöstön mahdollista halukkuutta osallistua opinnäytetyöni kyselyyn myöhemmin toimitettavan internet-linkin kautta

sekä organisaation käytäntöä tutkimusluvan tarpeeseen. Kyselyn vastaamiseen tarvittava internet-linkki on julkinen linkki, jolla voi kerätä vastauksia käyttäen samaa linkkiä kaikille vastaajille. Tällä mahdollistettiin organisaation sisällä mahdollisimman helppo kyselyn jakaminen hankintahenkilöstölle, sillä tutkimuksen toteutuksen kannalta ei ole tarkoituksenmukaista kerätä henkilötietoja tai yksilöidä vastaajia.

Opinnäytetyön avulla haluttiin selvittää, kuinka hyvin hankintojen parissa työskentelevät tuntevat hankintoja ohjaavan lainsäädännön sekä toimenpideohjelmat kestävän kehityksen näkökulmasta. Kyselyllä kartoitetaan myös, onko vastuullisuusaspektit otettu sisälle hankintayksikköön työskentelyä ohjaaviksi tekijöiksi.

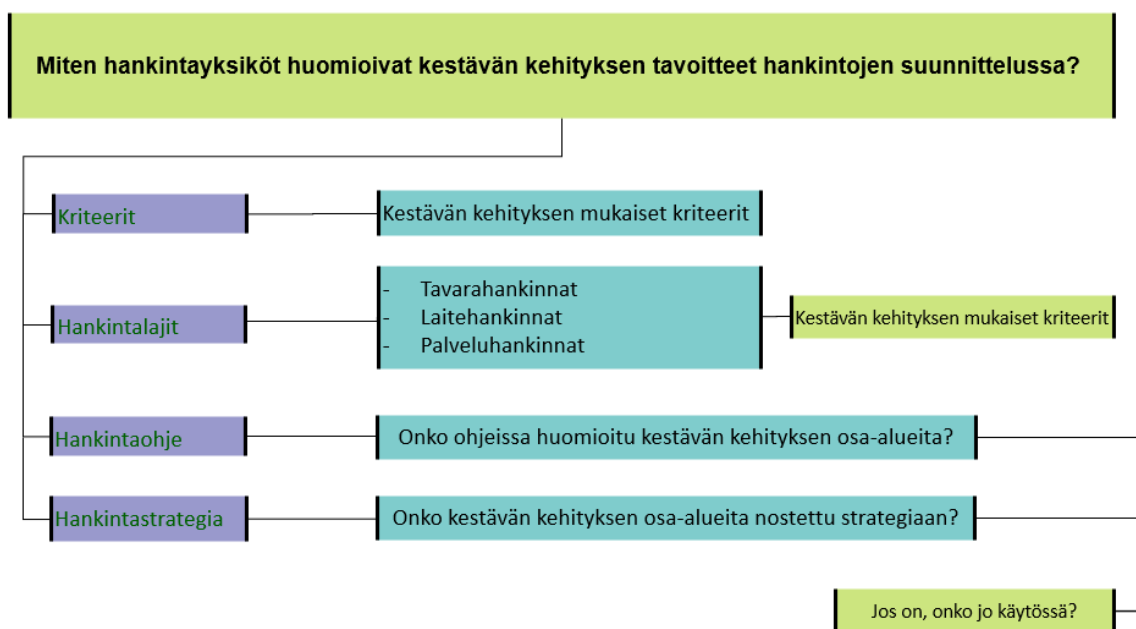
Kyselyaineisto ryhmiteltiin tutkimuskysymysten alle: mitkä opinnäytetyössä käsitellyistä teemoista tukevat tutkimuskysymyksiä ja mitkä aiheet näistä teemoista voivat antaa vastauksia näihin. Näistä muotoiltiin varsinaiset sisältökysymykset ja tarvittavat vastaajien taustatiedot (Liite 2). Seuraavissa kuvioissa 2–5 on kuvattu tätä teemoittelua sekä ryhmittelyä.

Kuviossa 2 Listataan ne tekijät, mitkä sisältyvät käsitteeseen kestävä kehitys. Miten vastaajat ovat ottaneet huomioon nämä osa-alueet hankintalajeittain (laite-, tavara- ja palveluhankinnat) ja johtaneet kriteereiksi. Tunnistetaanko vastaajien keskuudessa kestävä kehitys, sen osa-alueet ja näistä johdetut kriteerit.

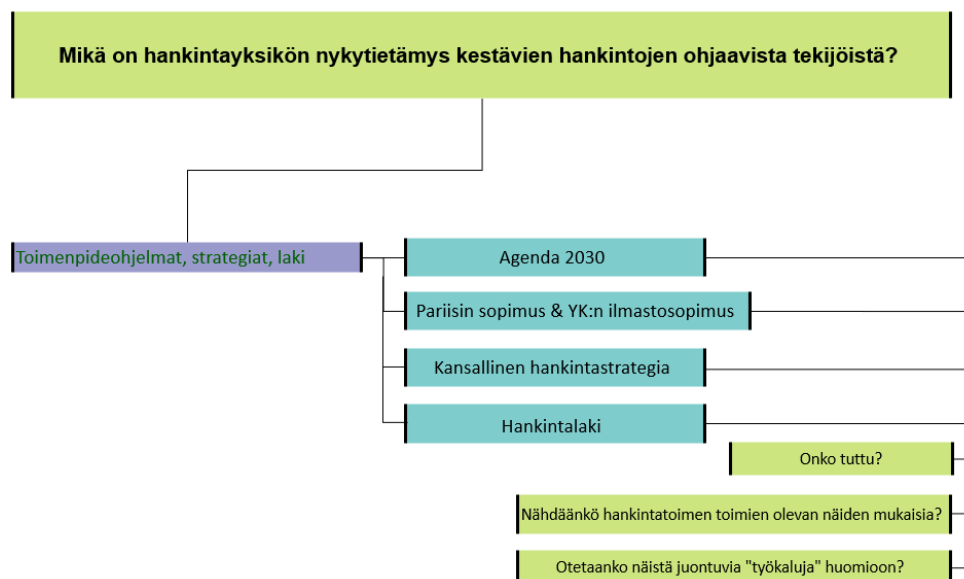
Kuvio 2. Miten hankintayksikkö tuntee kestävän kehityksen käsitteen?

Edellinen kuvio 2 antaa pohjaa seuraavan kuvion (kuvio 3) kulkuun ja tutkimusongelman avaamiseen. Miten hankintayksiköt huomioivat kestävän kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa; tähän voidaan sisällyttää suoraan kestävän kehityksen tavoitteiden mukaiset kriteerit hankintalajeittain, eli esimerkiksi energian vähentäminen, haitallisten kemikaalien vähentäminen, ympäristömerkit jne. Hankintojen suunnittelua ohjaa suuressa määrin myös organisaation strategiset tavoitteet, jotka on mahdollisesti jalkautettu myös hankintaohjeisiin sekä hankintastrategiaan. Onko näissä kestävän kehityksen mukaisia tavoitteita ja jos on, onko nämä jalkautettu käyttöön?

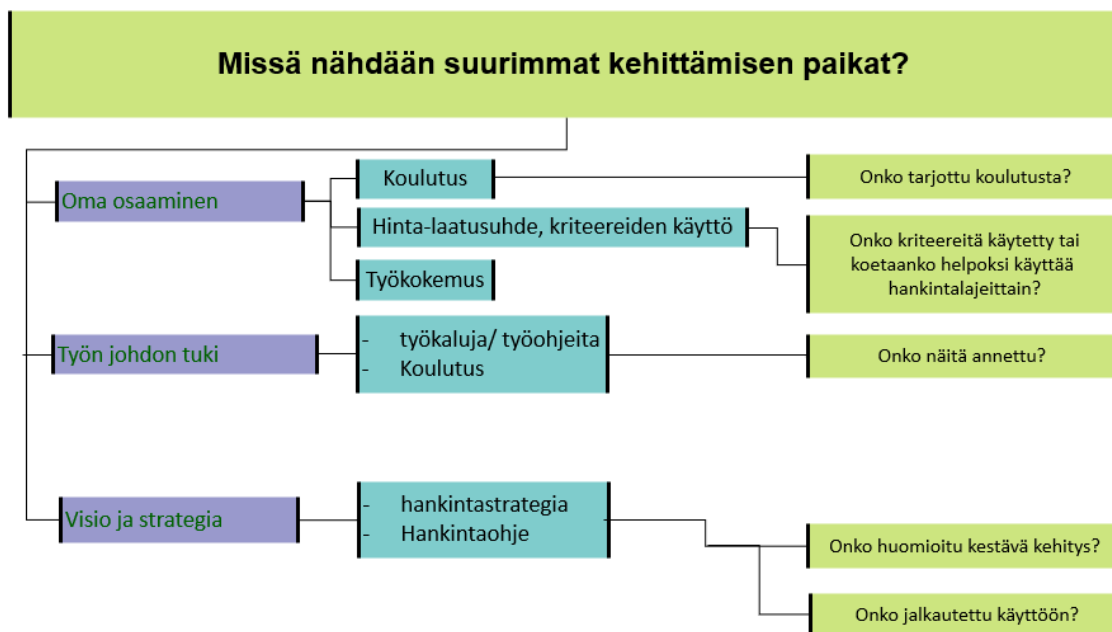
Kuvio 3. Miten hankintayksiköt huomioivat kestävän kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa?

Kuten teoriaosuudessa on käyty läpi, julkisia hankintoja ohjaavat hankintalain lisäksi kansainväliset sekä kansalliset toimenpideohjelmat, strategiat sekä sopimukset. Kuviossa neljä listataan kyselytutkimuksen kannalta näistä oleellimmat sekä tukikysymykset, joiden avulla voidaan hankintayksiköiden nykytietämystä sekä nykytilaa selvittää.

Kuvio 4. Mikä on hankintayksikön nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä?

Kuviossa viisi pyritään avaamaan ne tekijät, joiden avulla voidaan selvittää suurimmat kehittämisen paikat kestävien hankintojen edistämiseksi. Kysymyspatteristo sisältää niin strukturoituja kuin avoimiakin kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja.

Kuvio 5. Missä nähdään suurimmat kehittämisen paikat?

Lähestyttävien hankintaorganisaatioiden määrää ei pyritty rajaamaan, mutta listamalla nämä organisaatiot varmistettiin myös mahdollisimman laaja maantieteellinen sijainti, jolla pyrittiin takaamaan, etteivät kyselyllä saadut tulokset ole yhden kunnan ja yhden strategian tai johdon vision ”alaisuudessa”, vaan tuloksiin saadaan vaihtelua, eri näkökulmia sekä käsillä olevaan ilmiöön ja toimintakulttuurin laajuuteen konkretiaa. Arvioitu suurin mahdollinen kohdejoukko saatiin julkisista lähteistä eli hankintapalvelujen kotisivuilta, ja arvio oli näiden mukaan noin 100 henkilöä. Mukana tässä vaiheessa oli yhdeksän hankintayksikköä. Kyselylinkki toimitettiin saatekirjeen kera kohdeorganisaatioille, joilta lupa kyselyn toteuttamiselle oli saatu. Vastaajien brutto-otos oli tällöin arviolta noin 50 kpl. Kyselylinkki oli auki ja tutkimuksen aineistoa kerättiin yhden viikon ajan aikavälillä 12.4.2021–18.4.2021, jonka aikana kyselytutkimuksen netto-otoksi saatiin lopulta 17 kpl (N = 17) eli brutto-otoksesta 34 %.

6.2 Tutkimuksen tulokset

Tutkimukseen vastasi yhteensä 17 hankintojen parissa työskentelevää henkilöä kyselyn aukiolon aikana. Selkeästi virheellisiä vastauksia ei kyselytutkimukseen saapunut, ja kaikki 17 vastausta voitiin ottaa jatkokäsittelyyn. Analyysiä varten jätettiin vastaajien ”en tiedä” sekä ”en osaa sanoa” -vastaukset mukaan, siitä huolimatta, että näitä tuli verrattain paljon. Ne voivat osaltaan kieliä kysymysten ohittamisesta ja ovat myös vastakkainen vastausvaihtoehto ”kyllä”- tai ”tiedän”-vastaustyypeille ja näin relevantteja sisällyttää analyysiin.

Tässä vaiheessa ei vastaajien maantieteellistä sijaintia voitu anonyymien kyselyn vuoksi saada selville, mutta kyselyn vastaanottaneet hankintayksiköt sekä yhteishankintayksiköt sijoittuivat maantieteellisesti Etelä-Suomen, Itä-Suomen sekä Pohjanmaan alueille. Aineisto on edustava, sillä se koostuu kyselytutkimuksen taustatietojen pohjalta julkisten hankintojen parissa työskentelevistä henkilöistä ja edustaa hankintaorganisaatioiden näkemyksiä näiltä osin verrattain hyvin. Työkokemuksen kannalta otos jakaantui seuraavasti: 0–3 vuotta 47,1 % (N = 8), 3-5 vuotta 5,9 % (N = 1), 5–10 vuotta 17,6 % (N = 3) ja > 10 vuotta 29,4 % (N = 5). Vastausten prosenttien valossa edustettuina olivat työuransa julkisten hankintojen parissa alkuvaiheilla olevat sekä jo julkisten hankintojen parissa uraa tehneet (5–10 vuotta & yli 10 vuotta). Vastaajien työkokemus sijoittuu myös laajalti jokaiselle hankintalajin osa-alueelle, eritoten tavara-, laite- ja palveluhankintoihin, joihin tämä kyselytutkimus nimenomaisesti painottuikin. Vastaajien työkokemus on voinut vaikuttaa kyselytutkimuksen tuloksiin siinä määrin, että uran alkuvaiheille olevilla ei välttämättä ole tietotaitoa ja täyttä kykyä soveltaa kestävän kehityksen periaatteita hankintojen suunnitteluun. Taustatietojen perusteella nimikkeellä hankinta-asiantuntija työskenteleviä oli kyselytutkimukseen vastanneista 76 % (N = 13).

Avoimissa vastauksissa mahdollisesti esiintyvät organisaatioiden nimet on vastaajien anonyymiteetin vuoksi muutettu muotoon ”XXX”. Seuraavissa luvuissa kootaan teemoittelun mukaisesti kyselyssä saatuja tuloksia.

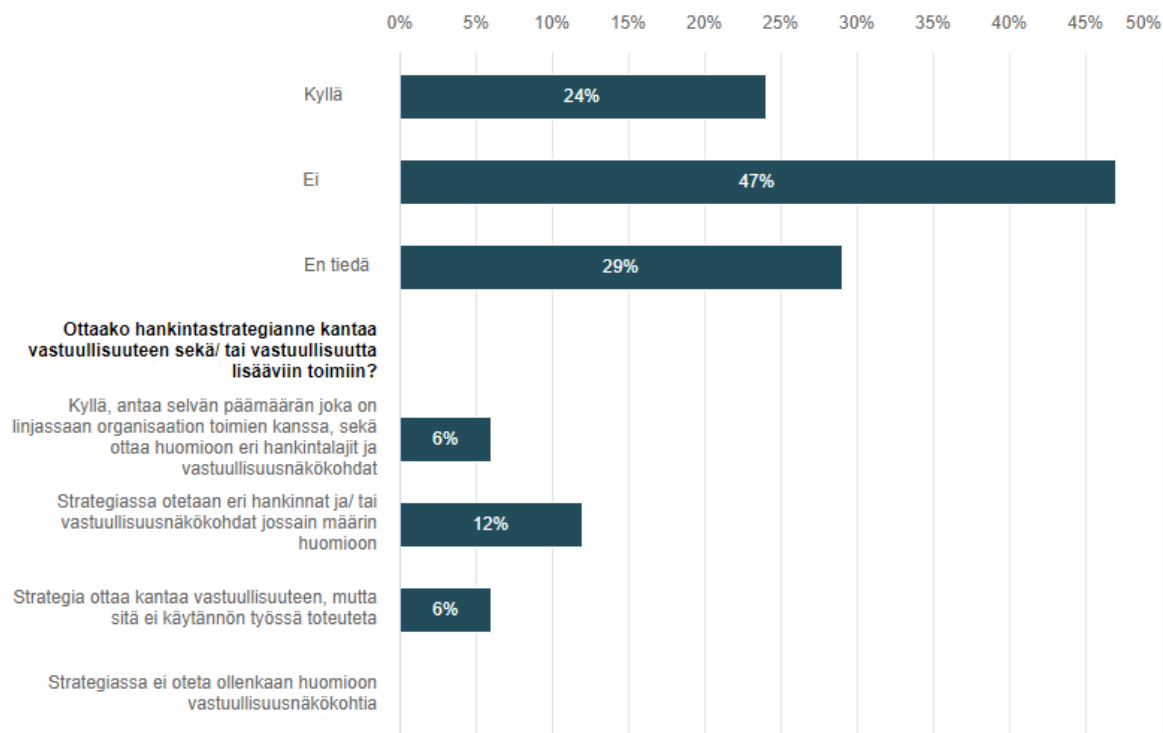
6.2.1 Miten hankintayksikkö tuntee kestävän kehityksen käsitteen?

Kyselyn alussa kartoitettiin vastaajien nykytietämystä kestävästä kehityksestä, eli ovatko kestävä kehitys, sosiaalinen vastuu, ympäristövastuu sekä taloudellinen vastuu ylipäättänsä tuttuja käsitteitä. Vastaajista yhteensä 100 % vastasivat jokaiseen osa-alueeseen ”käsite on jossain määrin tuttu” tai ”käsite on tuttu”.

6.2.2 Miten huomioidaan kestävän kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa?

Vastaajilta kysyttiin, onko organisaatiossa laadittu hankintastrategia, ja jos on, ottaako tämä kantaa vastuullisuuteen ja / tai vastuullisuutta lisääviin toimiin (kuvio 6). Vastaajista 24 % sanoi organisaatiossa olevan laadittu hankintastrategia ja tästä joukosta 75 % vastasi ” hankintastrategian antaa selvän päämäärän, joka on linjassaan organisaation toimien kanssa sekä ottaa huomioon eri hankintalajit ja vastuullisuusnäkökohdat ” tai ” strategian ottavan vastuullisuusnäkökulman jossain määrin huomioon ”. Vain 6 % (N = 1) vastaajista vastasi tähän, että strategia ottaa kantaa vastuullisuuteen, mutta sitä ei käytännön työssä toteuteta. Huomion arvoista kuitenkin on, että yhteensä 76,5 % vastaajista kertoi, että heidän organisaatiossaan ei ole laadittu hankintastrategiaa tai he eivät tiedä, onko tällaista laadittu.

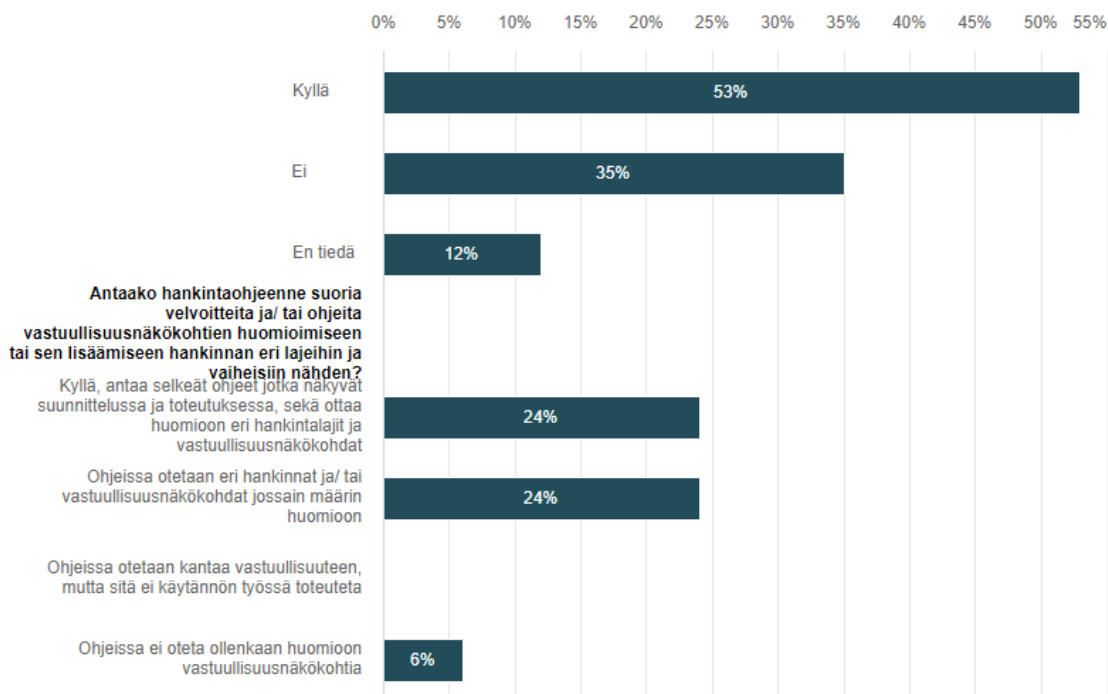
Vastaajien määrä: 17, valittujen vastausten lukumäärä: 21

Kuvio 6. Onko organisaatiossanne laadittu hankintastrategia?

Hankintaohjeiden osalta (kuvio 7) kyllä -vastaukset nousivat jo 53 %:in, ja tästä joukosta 88,88 % vastasi hankintaohjeen antavan selkeät ohjeet, jotka näkyvät suunnittelussa ja toteutuksessa sekä ottavat huomioon eri hankintalajit ja vastuullisuusnäkökohdat tai ohjeet ottavat eri hankinnat ja/ tai vastuullisuusnäkökohdat jossain määrin huomioon. Vastaajista 6 % (N = 1) vastasi, ettei ohjeissa oteta lainkaan huomioon vastuullisuusnäkökohtia.

Vastaajien määrä: 17, valittujen vastausten lukumäärä: 26

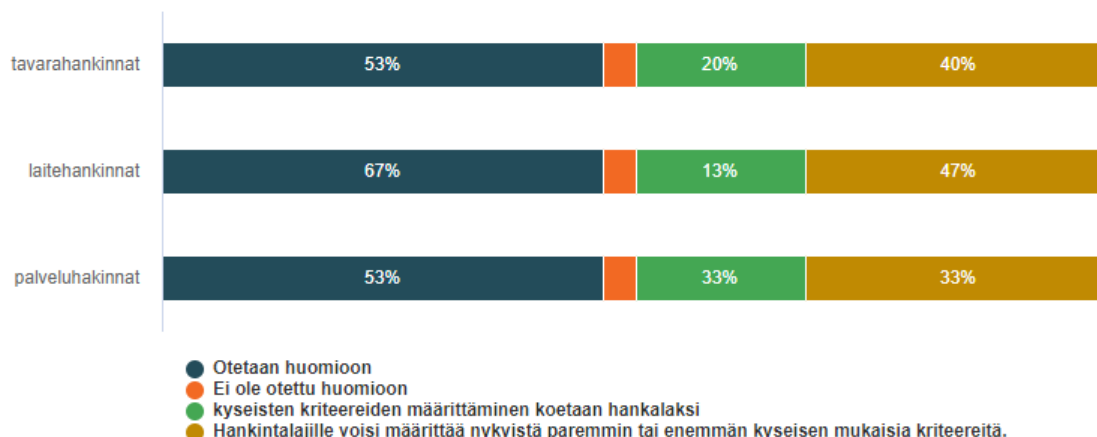
Kuvio 7. Onko organisaatiossanne laadittu hankintaohjeet?

Vastaajilta kysyttiin kysymyksiä mitkä hankintalajeista koetaan sellaisiksi, joissa hankintayksikössä on otettu huomioon kestävän kehityksen eri osa-alueita eli on esimerkiksi määritetty niin sanottuja pisteytettäviä kestävyyskriteereitä. Nämä tulokset esitellään alla.

Energiaa säästäviä ratkaisuja (kuvio 8) on otettu huomioon jokaisessa hankintalajissa, eniten laitehankinnoissa, joissa onkin osaltaan helppokin ottaa kantaa esi-

merkiksi sähkön- tai veden kulutukseen. Tunnistettu on myös se, että näille voidaan myös entistä enemmän tai paremmin kehittää kriteereitä jokaisella osa-alueella. Tämä koetaan myös hieman hankalaksi, eniten palveluhankinnoille.

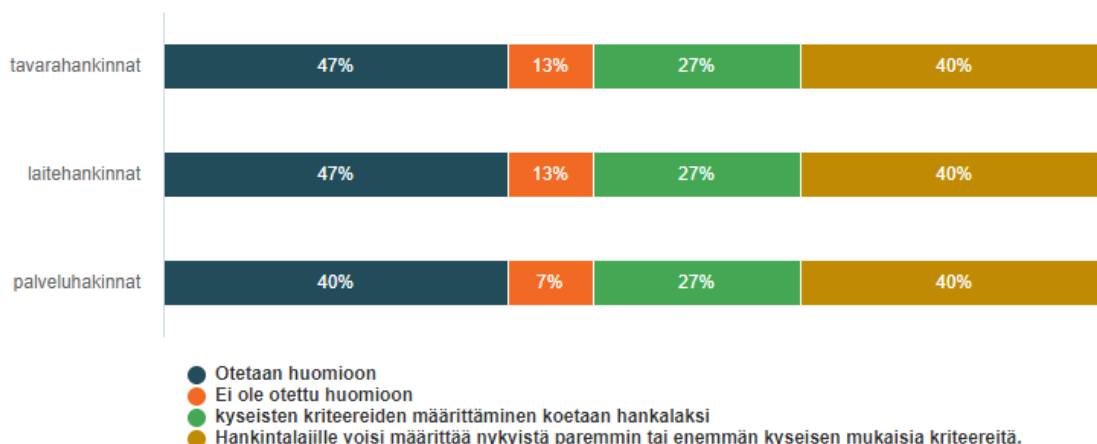
Vastaajien määrä: 15, valittujen vastausten lukumäärä: 56

Kuvio 8. Ympäristövastuu ja energiaa säästävät ratkaisut.

Vähähiilisiä ratkaisuja (kuvio 9) on otettu myös huomioon jokaisessa osa-alueessa, eniten tavara ja laitehankinnoissa. Nämä koetaan tasaisesti jokaisella osa-alueella kuitenkin hieman hankalaksi ja tunnistetaan se, että jokaiselle osa-alueelle voisi määrittää tarkempia ja parempia kriteereitä.

Vastaajien määrä: 15, valittujen vastausten lukumäärä: 55

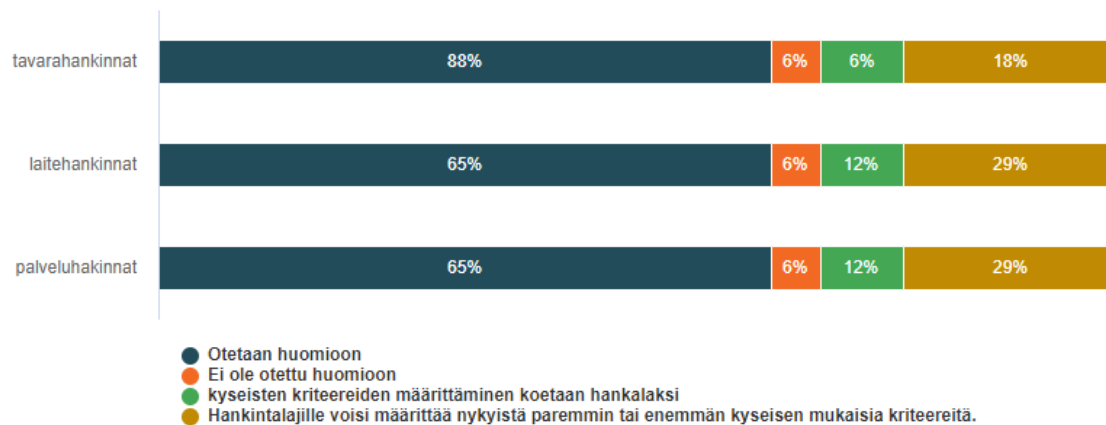

Kuvio 9. Ympäristövastuu ja vähähiiliset ratkaisut.

Haitalliset aineet ja kemikaalit (Kuvio 10) otetaan todella hyvin huomioon (tavara- hankinnat 88 %, laitehankinnat 65 % ja palveluhankinnat 65 %) eikä näiden osalta

koeta olevan vaikeuksia määrittää kohteita. Tämä voi johtua siitä, että nämä ovat jo vastaajilla laajalti käytössä jokaisella osa-alueella.

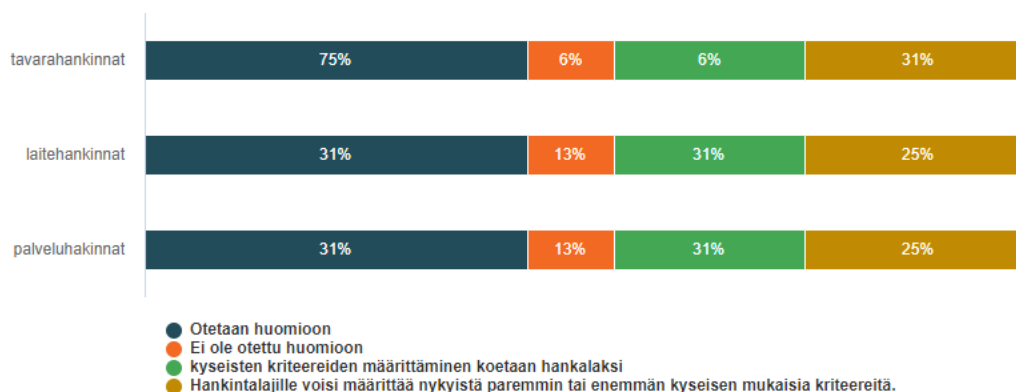
Vastaajien määrä: 17, valittujen vastausten lukumäärä: 58

Kuvio 10. Ympäristövastuu ja haitalliset aineet ja kemikaalit.

Ympäristömerkit otetaan tavarahankinnoissa erittäin hyvin huomioon (kuvio 11), mutta koetaan myös, että näitä voisi nykyistä paremmin ja laajemmin ottaa vielä käyttöön. Laitte- ja palveluhankinnoissa jossain määrin otetaan jo huomioon, mutta se koetaan samaan aikaan hankalaksi, ja osa vastaajista on sitä mieltä, että näitä voisi vielä laajentaa ja ottaa paremmin käyttöön. Hankalaksi saatetaan kokea se, että näiden todentaminen hankintayksikössä voidaan kokea työlääksi ja on otettava huomioon myös sopimuksen aikaiset toimet.

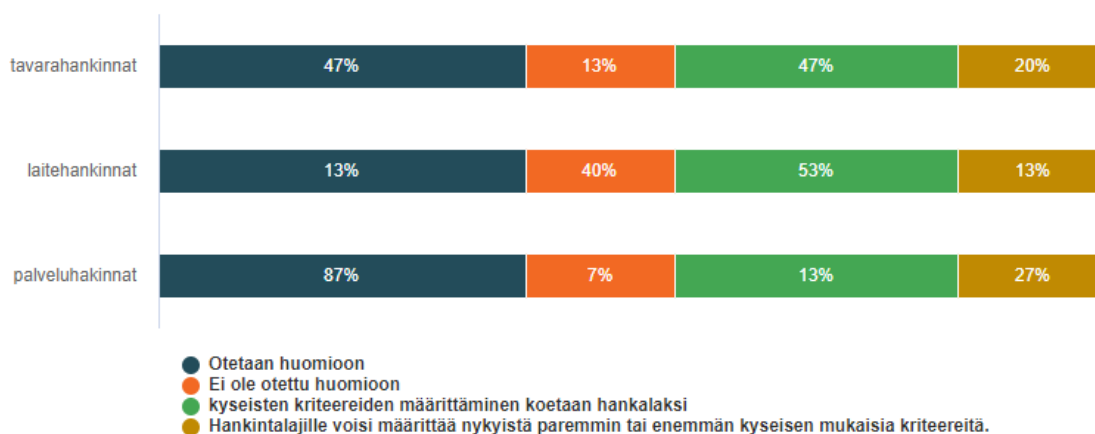
Vastaajien määrä: 16, valittujen vastausten lukumäärä: 51

Kuvio 11. Ympäristövastuu ja ympäristömerkit.

Heikossa asemassa työmarkkinoilla olevien työllistäminen (kuvio 12) otetaan yllättävän hyvin huomioon tavarahankinnoissa (47 % vastaajista ottaa huomioon). Laitehankinnoissa ei ole otettu huomioon kuin 13 %:lla vastaajista ja tästä johdettujen kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi (53 % vastaajista kokee hankalaksi). Palveluhankinnoissa tämä otetaan huomioon jo 87 % vastauksista mutta edelleen koetaan, että hankintalajille voitaisiin tästä johtaa nykyistä paremmin tai enemmän kriteereitä.

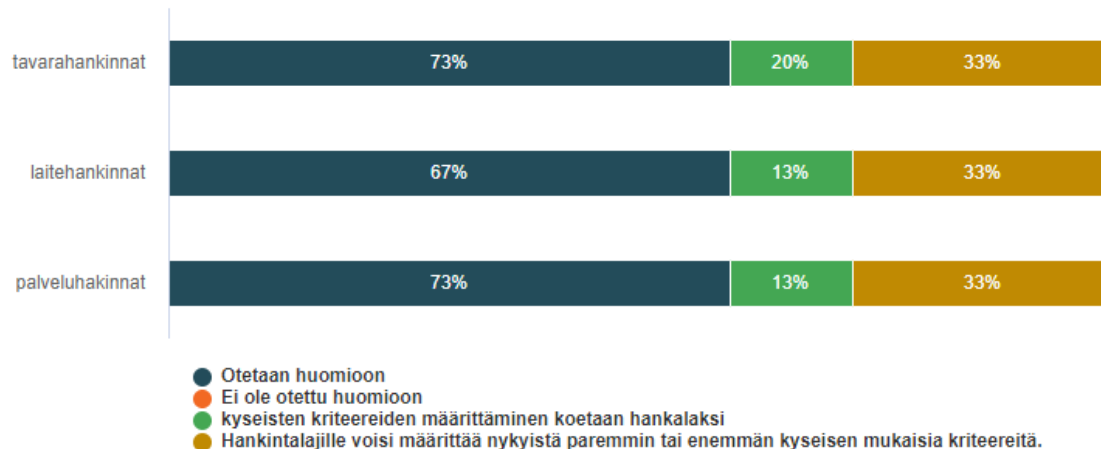
Vastaajien määrä: 15, valittujen vastausten lukumäärä: 57

Kuvio 12. Sosiaalinen vastuu ja heikossa asemassa työmarkkinoilla olevien työllistäminen.

Ihmisoikeuksien ja ihmisarvoisen työn edistäminen (kuvio 13) otetaan huomioon jo 78 % tavarahankinnoista, 67 % laitehankinnoista ja 73 % palveluhankinnoista. Eniten tämän mukaisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi tavarahankinnoissa (20 %), ja tasaisesti vastaajat ovat sitä mieltä, että jokaiselle hankintalajille voisi nykyistä paremmin tai enemmän määrittää ihmisoikeuksien ja ihmisarvoisen työn edistämisen kannalta johdettuja kriteereitä (20 % vastaajista).

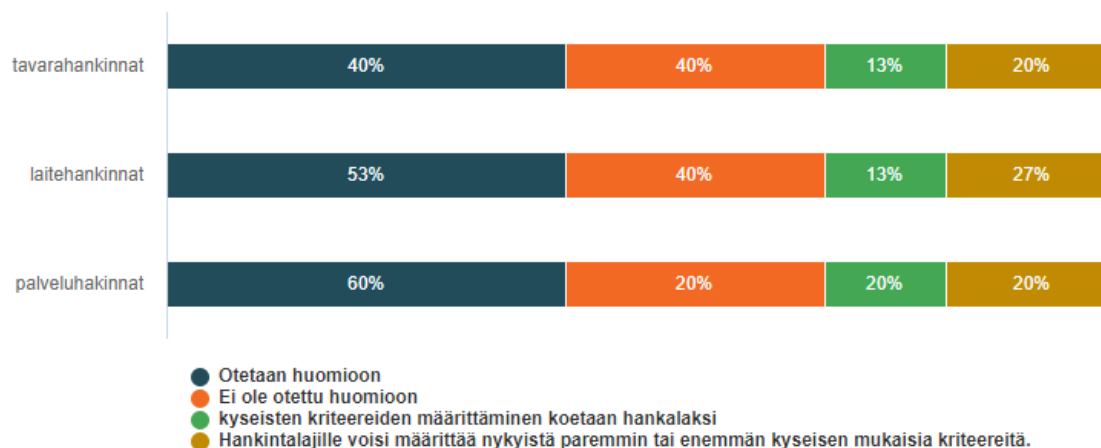
Vastaajien määrä: 15, valittujen vastausten lukumäärä: 54

Kuvio 13. Sosiaalinen vastuu ja ihmisoikeuksien ja ihmisarvoisen työn edistäminen.

Esteettömyys ja saavutettavuus (kuviot 14 ja 15) otetaan yli puolella vastaajista huomioon laite- ja palveluhankinnoissa. 40 % vastaajista ei ole ottanut tätä huomioon tavara- ja laitehankinnoissa. Hankalaksi asia koetaan eritoten palveluhankinnoissa (20 % vastaajista), kun taas laite- ja tavarahankinnoissa prosenttiluku on 13 %. Vastaajista 20 % voisi määrittää tavara- ja laitehankinnoille nykyistä paremmin tai enemmän tästä johdettuja kriteereitä, kun laitehankinnoissa vastaava luku on 27 %.

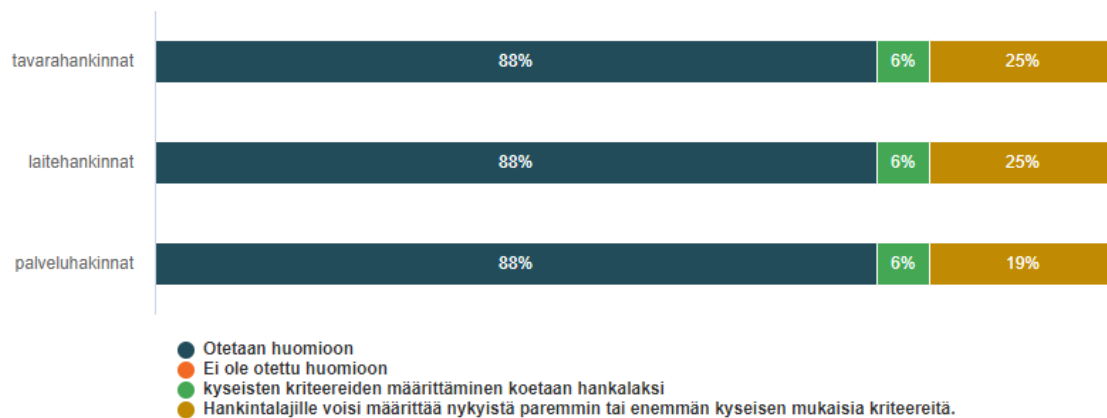
Vastaajien määrä: 15, valittujen vastausten lukumäärä: 55

Kuvio 14. Sosiaalinen vastuu ja esteettömyys ja saavutettavuus.

Harmaan talouden torjunnassa (kuvio 15) ei yksikään vastannut ” ei oteta huomioon ”, eikä tämän mukaisia kriteereitä koettu yleisesti hankalaksi määrittää. Vastaajat kokevat kuitenkin, että näitä voisi jokaiselle hankinnanlajille vielä määrittää nykyistä paremmin tai enemmän.

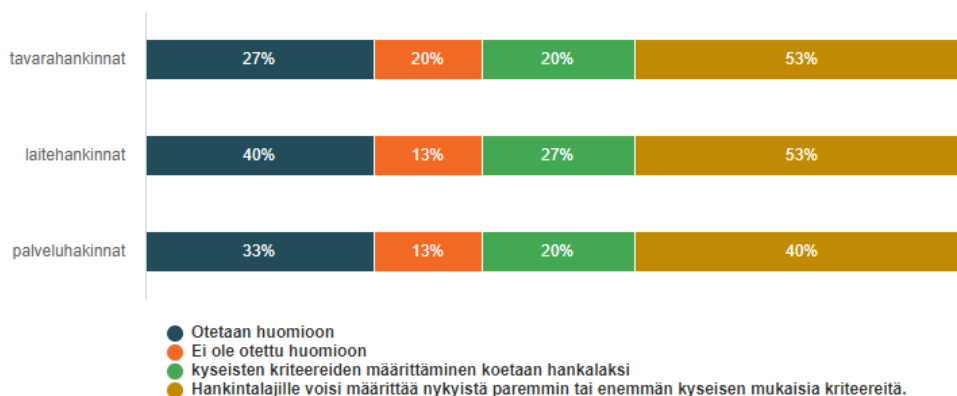
Vastaajien määrä: 16, valittujen vastausten lukumäärä: 56

Kuvio 16. Taludellinen vastuu ja harmaan talouden torjunta.

Elinkaarikustannusten (kuvio 17) huomioiminen kilpailutuksessa käyttöiän aikaisen energiantuotannosta koituvien hiilidioksidipäästöjen laskenta tai hankintahinnan, käyttöajan ylläpitokulujen sekä energiankulutuksen huomioiminen. Vastaajista 40 % laitehankinnoissa ottaa tämän jo huomioon, vaikka ne koetaan kuitenkin suhteellisen hankalaksi (tavarahankinnat 20 %, laitehankinnat 27 % ja palveluhankinnat 20 % vastaajista), mutta tahtotila on jokaisella osa-alueella kasvattaa tämän käyttöä (tavarahankinnat 53 %, laitehankinnat 53 % ja palveluhankinnat 40 % vastaajista).

Vastaajien määrä: 15, valittujen vastausten lukumäärä: 54

Kuvio 17. Taludellinen vastuu ja elinkaarikustannukset.

Avoimeen kysymykseen ”onko organisaatiossanne muita kestävien hankintojen mukaisia kriteereitä käytetty, joista haluaisit kertoa?” Saatiin seuraava vastaus: ”Työllistämisehdon käyttö yleistymässä.”

Kysymykseen pyydettyäessä esimerkkejä kilpailutuksista, joissa yllä olevia osa-alueita on johdettu kriteereiksi tarjouspyyntöihin, tuli seuraavat avoimet vastaukset:

”Niitä on käytetty hankintakohtaiset soveltuvuuden mukaisesti.”

”Olemme mukana päiväkotien kemikaalikuormitusta vähentävässä Green Deal -sopimuksessa https://www.hankintakeino.fi/fi/yhteistyö-ja-verkostoituminen/hankintojen-green-deal-sopimukset/haitalliset_kemikakaavioalit_paivakodeissa.”

6.2.3 Nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä

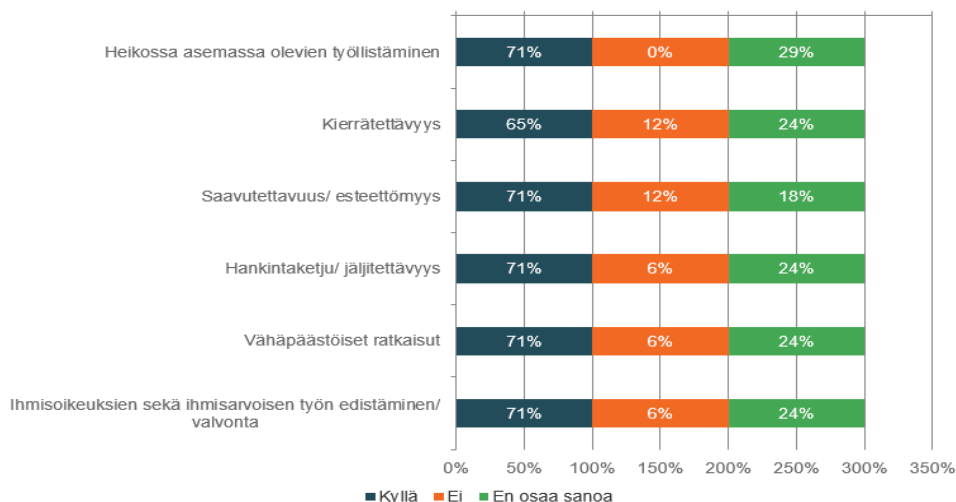
Vastaajista lähes kaikki (94 %) tunnistivat nykyisen hankintalain mahdollistavan ympäristötekijöiden huomioimisen hankinnan kohteen hinta-laatusuhteen, kriteereiden sekä tarjoajan soveltuvuusvaatimusten määrittelyssä. Kansallisesta julkisten hankintojen strategiasta kysyttiin Motivan oppaista ja julkisten hankintojen tietopankista. Julkisten hankintojen strategiaa toteutetaan monella taholla, ja Motiva on näistä yksi. Näihin oli tutustunut 71 % vastaajista.

Agenda 2030 -kestävän kehityksen toimintaohjelmasta (kuvio 18) oli kyselyyn vastatessa kuullut aikaisemmin noin puolet vastaajista (53 %, N = 9) kyseisen luku oli Kansainvälisestä työjärjestöstä ILOsta (kuvio 13) jo 88 % (N = 15), kun taas YK:n ilmastopimuksesta yllettiin 100 %:n (N = 17), samoin kuin Pariisin sopimuksesta (kuvio 14) 100 %:n (N = 17). Vastaajat siis tuntevat tai ovat ainakin kuulleet näistä kestävästä kehityksestä ohjaavista tekijöistä aikaisemmin, mutta kysyttäessä toimintaanko organisaatiossa kohti näitä tavoitteita noin puolet vastaajista vastasi näihin ”jossain määrin” tai ”en tiedä”. Jokaisen ”ohjaavan tekijän” jälkeen kysyttiin myös aiheesta johdetuista osa-alueista ja miten vastaajat kokevat ne otetun huomioon hankintojen suunnittelussa.

13. Otetaanko hankintojen suunnittelussa huomioon seuraavia osa-alueita?

Mieti vastatessasi niin kansallisia hankintoja kuin eritoten EU-kynnyksiarvon ylittäviä hankintoja sekä ns. kolmansiin maihin ulottuvia hankintoja/ hankintaketjuja.

Vastaajien määrä: 17, valittujen vastausten lukumäärä: 102

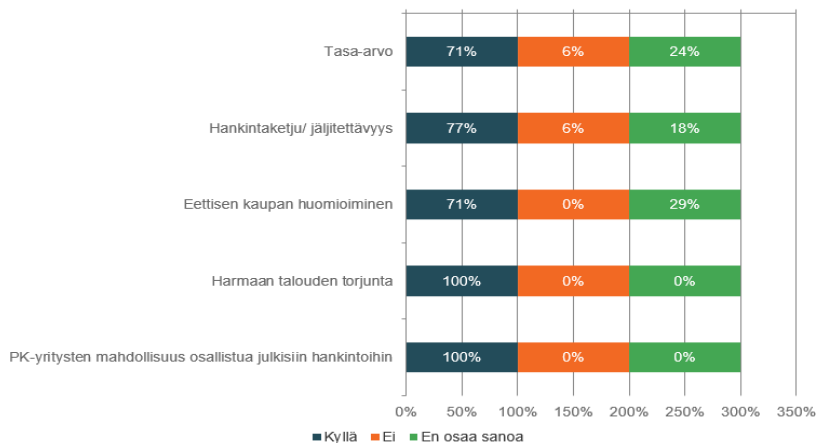
Kuvio 18. Agenda 2030 -toimenpideohjelman tavoitteista johdetut osa-alueet.

Kuvion 19 vastauksissa huomaa selvästi, että ILO ja sen tavoitteista johdetut tekijät muun muassa harmaan talouden torjunnassa, PK-yritysten osallistumisen mahdollistamisen hankintoihin ja kilpailutuksiin sekä hankintojen jäljitettävyys tunnistetaan ja on jalkautettu työhön. Nämä osaltaan myös tulevat suoraan hankintalain 81 §:n ja 82 §:n poissulkemisperusteista, sekä hankintalain 2 §:ssä määrätyistä lain tavoitteista, muun muassa liittyen harmaan talouden torjuntaan ja pienten sekä keski suurten yritysten mahdollisuuksiin osallistua julkisiin hankintoihin.

17. Otetaanko hankintojen suunnittelussa huomioon seuraavat osa-alueet?

Mieti vastatessasi niin kansallisia hankintoja kuin eritoten EU-kynnyksiarvon ylittäviä hankintoja sekä ns. kolmansiin maihin ulottuvia hankintoja/ hankintaketjuja.

Vastaajien määrä: 17, valittujen vastausten lukumäärä: 85

Kuvio 19. ILO:n tavoitteista johdetut osa-alueet.

Siitä huolimatta, että suurin osa vastaajista (71 %, N = 12) vastasi ”Jossain määrin” tai ”En osaa sanoa” kysyttäessä organisaation toimivan Pariisin sopimuksen tai YK:n ilmastopöimöksen tavoitteita kohti, on näistä johdettuja (Kuvio 20) huomioon otettavia osa-alueita tiedostettu ja otettu huomioon hankintojen suunnittelussa. Sertifikaatit ovat suhteellisen laaja käsite, mutta kuten osaltaan ympäristömerkitkin, ne antavat tietoa työ- ja ihmisoikeuksien noudattamisesta toimitusketjussa. Esimerkiksi sähköön alkuperän jäljittämiseksi on olemassa I-REC sertifikaatti ja EKOenergia-merkki, jotka varmistavat sen, että sähköenergia on tuotettu uusiutuvista energianlähteistä.

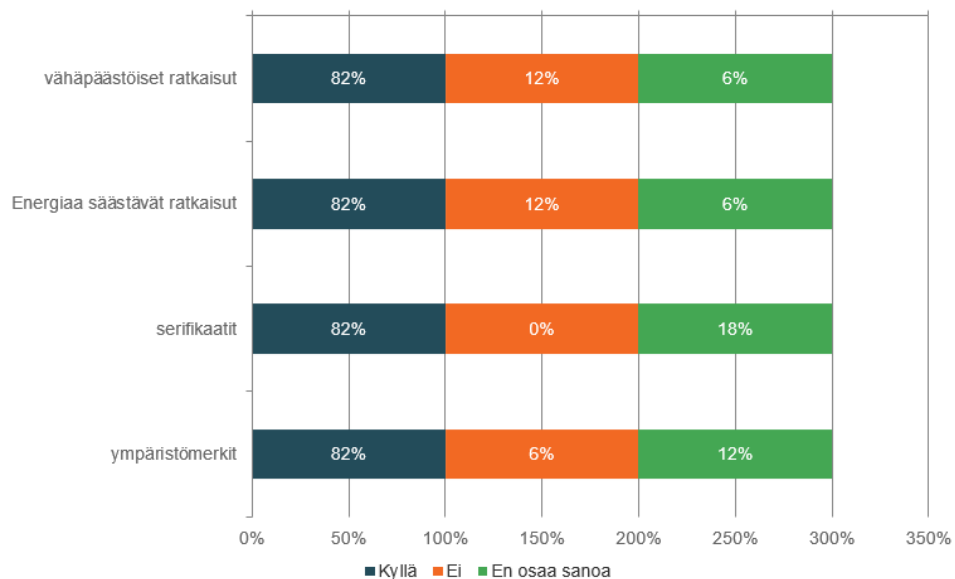
Avoimissa vastauksissa näistä aihealueista saatiin seuraavia kommentteja:

”Hankinnoissa huomioidaan aina ILO:n tavoitteet.”

”Ehdottomana vaatimuksena ja XXX omissa yhteishankinnoissa eettinen toimintaohje, jossa mm ILO sisällä on tarjouspyynnön liitteenä johon tarjoajat sitoutuvat.”

22. Otetaanko hankintojen suunnittelussa huomioon seuraavat näihin sopimukseen liittyvät osa-alueet tai tiedostetaanko niiden ympäristökijät suhteessa hankintoihin?

Vastaajien määrä: 17, valittujen vastausten lukumäärä: 68

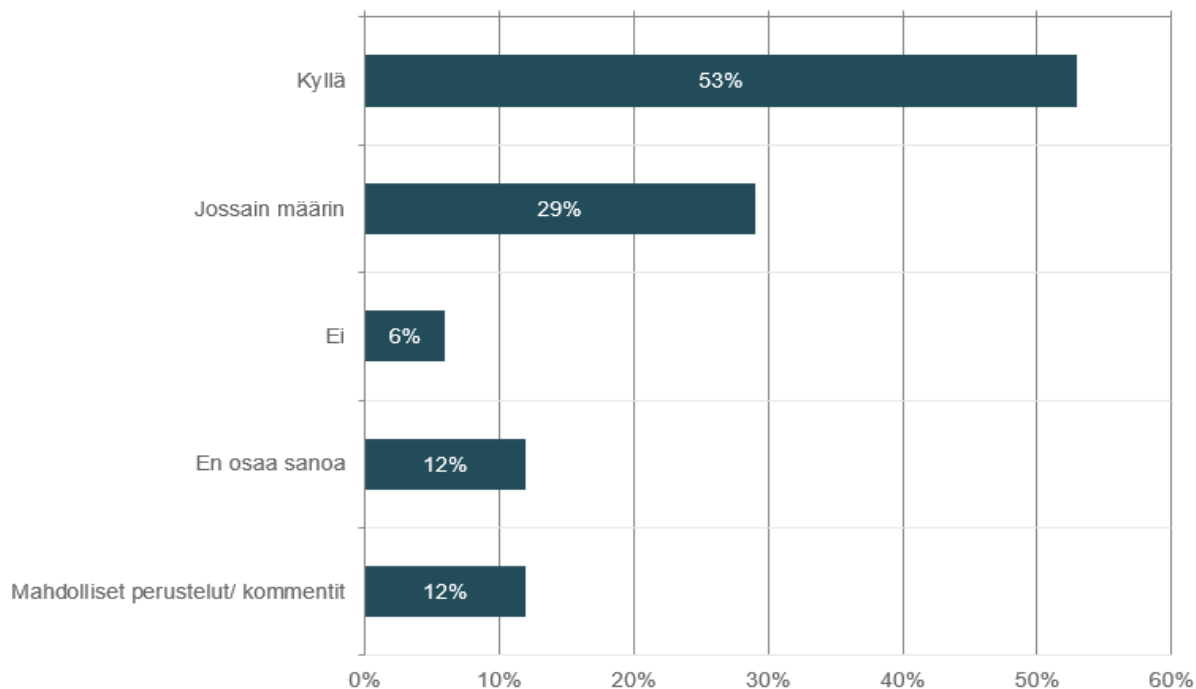
Kuvio 20. Pariisin sopimuksesta sekä YK:n ilmastopöimöksen tavoitteista johdetut osa-alueet.

6.2.4 Missä nähdään suurimmat kehittämisen paikat?

Vastaajilta kysyttiin, onko organisaatiosi johdon suunnalta tullut ohjeistusta, neuvontaa tai tukea kestävän kehityksen huomioimisessa yleisesti hankintojen suunnitteluun tai kriteeristön määrittelyyn (Kuvio 21). Tulosten perusteella neuvontaa ja tukea on johdon suunnalta saanut 53 % vastaajista, jossain määrin neuvontaa ja tukea on saanut 29 % vastaajista, kun taas ”ei” tai ”en osaa sanoa” on vastannut yhteensä 18 % vastaajista. Avoimissa vastauksissa tuli seuraava kommentti:

”Työskentelen in house -yhtiössä/ yhteishankintayksikössä, jossa ohjeistukset ja strategiset tavoitteet tulevat pitkälti asiakasorganisaatioilta.”

Kommentti on hyvä ottaa tuloksia lukiessa huomioon, sillä asiakasorganisaatiossa on yleisesti laadittu omat ohjeet sekä strategiat niin organisaation kuin hankintojenkin tasolla, ja ne on otettava huomioon, kun hankinnat kilpailutetaan yhteishankintayksikössä.

Kuvio 21. Onko tullut ohjeistusta, neuvontaa tai tukea?

Työkaluja tai koulutusta koskien kestävän kehityksen huomioimiseen julkisissa hankinnoissa, tai esimerkiksi jonkin asiaan liittyvän tahon järjestämää koulutusta liittyen kestävän kehityksen mukaisten kriteereiden käyttöön koki saaneensa, tai

jossain määrin saaneensa 83 % vastaajista (N = 14). Vastaajat kokevat varsin hyvin saaneensa ohjeistusta, työkaluja ja koulutusta.

Lopuksi vastaajilta kysyttiin, kokevatko he, että heillä on riittävät valmiudet ja tietotaito ottaa kestävä kehityksen mukaisia kriteereitä huomioon hankintojen suunnittelussa lainsäädännön sallimissa rajoissa. Jopa 53 % vastaajista sanoi ”En” tai ”En osaa sanoa”, eli hän ei koe, että hänellä on riittäviä valmiuksia ottaa estävän kehityksen mukaisia kriteereitä huomioon hankintojen suunnittelussa. Avoimissa vastauksissa kysyttäessä ”en” tai ”en tiedä” vastanneilta henkilöiltä, minkä tekijät hän kokisi olevan tietotaidon edistämisen apuna, saatiin seuraavia vastauksia:

”Tarvittaisiin lisää koulutusta. Erityisesti soveltavaa koulutusta eli että joku osaisi sekä hankintalainsäädännön/ hankintamenettelyt että tuntisi esim. ympäristötavoitteet.”

”Vaikkapa ohjeistuksen, jossa muutamia käytännön esimerkkejä erilaisista tavoista huomioida ko. asioita julkisessa hankinnassa. Niitä voisi soveltaa sitten omissa hankinnoissa.”

”johdon tuki ja lisäkoulutus tiedon ja oppien jalkauttaminen kentälle on ongelmallista”

”Jo koeteltuja malleja pitäisi olla aikaa etsiä, jotta saa oman hankinnan aikataulussa maaliin. Siis kiire asettaa omat haasteet.”

”Koulutusta hankintojen tekemiseen konkreettisesti, mitä vaatimuksia voidaan kirjata jo tarjouspyynnölle.”

”Asiantuntijuuden kartuttaminen esim. erilaisten koulutusten ja käytännön esimerkkien kautta.”

”Teen pääasiassa ICT- ja asiantuntijapalveluhankintoja. Kaipaisin täsmäopastusta, miten juuri tällaisissa hankinnoissa kestävä kehitystä ja vastuullisuutta voidaan/on tarkoituksenmukaista huomioida. Huomaan, että varsinkin järjestelmähankinnoissa asiakkaat ovat varsin vastahakoisia priorisoimaan näitä asioita. Helpottaisi, jos osaisi itse esittää vaihtoehtoja ja argumentoida vakuuttavasti, mitä hyötyä näistä on ollut (tai ainakin kertoa, ettei rajaa olennaisesti kilpailua tai nosta kustannuksia, mikä asiakkaalla usein huolena).”

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Luvussa kuusi käytiin läpi teemoitellen kyselytutkimukseen saatuja vastauksia. Näistä tehdään johtopäätökset samaa periaatetta noudattaen seuraavissa alaluvuissa, analysoiden saatuja tuloksia sekä verraten näitä aikaisempiin tutkimustuloksiin. Saatuja tuloksia ei tarkastella vain kvantitatiivisen analyysin menetelmin vaan pyritään selittämään ja ymmärtämään aineistosta johdetut havainnot.

Tutkimustuloksissa korostui se, että hankintayksiköillä on periaatteen tasolla osaamista kestävän kehityksen osatekijöistä, mutta osaamista sekä soveltamista käytännön työssä ja hankintojen suunnittelussa on vielä tilaa kehittää eteenpäin. Syitä kestävien hankintojen vähäiseen huomioimiseen olivat muun muassa organisaation hankintastrategian sekä hankintaohjeiden jalkauttamisen ongelmat käytäntöön, sekä vastauksissa noussut viesti käytännön jo toteutuneista esimerkkien tarpeesta sekä osaamisen syventämisestä esimerkiksi lisäkoulutuksen avulla.

Pienestä vastaajajoukosta huolimatta tulokset olivat linjassa aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Tuloksista on nähtävissä, että vastaajilla on tuntemus kestävän kehityksen osatekijöistä. Kestävän kehityksen mukaisia kriteereitä on määritetty tarjouspyyntöihin ja otettu kestävän kehityksen eri osa-alueita huomioon hankinnanlajeittain, mutta koulutuksen tai ohjeistuksen puute näkyy vastauksissa ja koetaan, että potentiaalia olisi määrittää enemmän kestävän kehityksen mukaisia kriteereitä kilpailutuksille. Vastauksista ilmeni myös vastaajien näkemys sillä, että julkisilla hankinnoilla pystytään kestävää kehitystä edistämään.

7.1 Miten hankintayksikkö tuntee kestävän kehityksen käsitteen?

Käsitteet tunnettiin vastaajien keskuudessa poikkeuksetta hyvin. Vastaajat tunnistavat hankintalajeissa ja ympäristövastuun, taloudellisen vastuun sekä sosiaalisen vastuun osa-alueissa tekijöitä ja kohtia, joihin on pyritty jo vaikuttamaan, ja mikä

tärkeää, myös nähdään mahdollisuus määrittää kestävän kehityksen mukaisia kriteereitä riippumatta hankinnan lajista. Tämän kysymyksen tarkoituksena oli selvittää sitä, miten julkisia hankintoja tekevillä on yleisesti tietämystä ja osaamista kestävän kehityksen eri osatekijöistä. Käsitteiden kestävä kehitys, sosiaalinen vastuu, taloudellinen vastuu sekä ympäristövastuu ymmärtäminen ja sisäistäminen luovat pohjaa kestävien hankintojen tekemiselle ja edistämiseksi, eikä tätä käsitteiden tuntemista aikaisemmista luvun 1.2 tutkimuksissa oltu tutkittu. Toisaalta aikaisemmissa tutkimustuloksissa korostuivat organisaation vision ja tuen tärkeys kestävien hankintojen tekemiselle (Denslow ym. 2012), sekä kestävän kehityksen huomioiminen hankinnoissa olevan nousujohteista (Palmujoki & Vartiainen 2020). Näistä aikaisemmista tutkimustuloksista sekä opinnäytetyön tutkimustuloksista voidaan myös päätellä, että kestävä kehitys käsitteenä sekä vastuullisuusaspektit tunnetaan ja tunnistetaan. Tämä luo pohjan kestävän kehityksen mukaisten toimien jalkauttamiseksi operatiiviseen toimintaan.

7.2 Miten hankintayksiköt huomioivat kestävän kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa?

Kestävän kehityksen mukaisia kriteereitä on jo vastausten mukaan käytetty niin tavara-, laite- kuin palveluhankinnoissa varsin laajasti, mutta vastauksista nousut näkemys oli, että kriteereitä voitaisiin sisällyttää kilpailuituksiin myös entistä enemmän ja laajemmin riippumatta hankinnan lajista. Kestävän kehityksen mukaisten kriteereiden määrittämiseen kaivataan apua; asiantuntijakoulutusta, konkreettisia esimerkkejä ja malleja soveltaa kriteerejä. Ympäristövastuun mukaisissa kriteereissä nousivat esille vastaajien näkemys siitä, että näitä on otettu hankinnoissa huomioon, mutta ne koetaan hankalaksi ja nähdään, että mahdollisuuksia nykyistä laajempaan tai parempaan määrittelyyn myös olisi, tasaisesti kaikissa hankinnan lajeissa.

Sama linja jatkuu kautta muidenkin kestävän kehityksen osa-alueiden. Heikossa asemassa työmarkkinoilla olevien työllistämisestä kysyttäessä nousi yksittäisten

vastausten painotus tavara- ja palveluhankintoihin: tavarahankinnoissa 47 % ja palveluhankinnoissa 88 % vastaajista ottanut työllistämistekijöitä huomioon. Mahdollisesti jo hankinnan lajin luonteenkin vuoksi ei laitehankinnoissa ole työllistämistekijöitä samassa määrin otettu huomioon ja vastausten perusteella määrittely koetaan hankalaksi. Tämänkin suhteen voidaan miettiä toimittajaan kohdistuvien kriteerien määrittelyä, eli onko tarjoaja työllistänyt esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä tai vammaisia. Näiden kriteerien määrittämien ei luonnollisestikaan sovellu täysin käytettäväksi jokaiselle hankinnan lajille. Kuten opinnäytetyön tutkimustuloksissakin kävi ilmi, sosiaalisia kriteereitä on eniten käytetty palveluhankinnoissa. Kyselytutkimuksen tuloksista on myös pääteltävissä se, että vuoden 2012 murrosvaiheesta (TEM 2015, 31) on tilanne kehittynyt eteenpäin.

Se miksi kestävän kehityksen mukaisten kriteerien käyttö hinta-laatusuhteen tai tarjoajaan liittyvien vertailuperusteiden käyttö ja määrittäminen koetaan hankalaksi, on vastauksista noussut viesti siitä, että vastaajilla ei ole osaamista jalkauttaa kestävän kehityksen osatekijöitä hankintoihin. Tutkimustuloksissa ilmeni myös, ettei työntekijöillä ole tarpeeksi osaamista ottaa näitä tekijöitä huomioon eri hankintalajeissa, mikä voi juontaa juurensa johdon visiosta, tai todella lyhytkantoisesta strategisesta hankintojen kehittämisestä, jossa kestävän kehityksen tavoitteita ole otettu huomioon. Kyselyn tulosten mukaan hankintojen parissa työskentelevä henkilöstö kokee julkisilla hankinnoilla olevan vaikutusmahdollisuuksia kestävän kehityksen edistämiseen useilla sen osa-alueilla eli tahtotila on oikea.

7.3 Mikä on nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä?

Vastaajat tunsivat parhaiten YK:n ilmastopimuksen sekä Pariisin sopimuksen, ja näiden mukaisia osa-alueita oli jo tiedostettu sekä huomioitu hankintojen suunnittelussa. Ilmaston lämpenemisen vastainen työ on viime vuosina ollut erittäin suuressa kasvussa ja näkyy useissa toimenpideohjelmissa, eritoten yllä olevien lisäksi

kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa sekä Valtioneuvoston periaatepäätöksessä kestävien ympäristö- ja energiaratkaisujen (cleantech-ratkaisut) edistämisestä julkisissa hankinnoissa.

Tietoa on jo tosin nyt saatavilla, ja esimerkiksi Motivalla on erittäin kattavat tietopankit kestävä kehityksen edistämisestä julkisten hankintojen avulla sekä käytännön esimerkkejä, mistä esimerkiksi nyt toimistokalustojen hankinnoissa voidaan tarjouspyyntöön kriteereiksi laittaa ja miten nämä kriteerien paikkansapitävyys voidaan toimittajalta todentaa. Näistä tieto tulisi myös jalkauttaa hankintojen suunnittelun parissa työskentelevälle henkilöstölle ja johdon antaa käyttöön keinoja, miten näiden kriteereiden käytön tarpeellisuutta parhaiten argumentoidaan substanssita-hon suuntaan. Kun organisaatiossa tunnustetaan, mistä hankintojen kestävä kehityksen mukaiset kriteerit on johdettu - ja johdettavissa, parantaa käytön argumentaatiomahdollisuuksia substanssitalolle eli muun muassa hankintojen suunnittelussa mukana oleville loppukäyttäjille. Teoreettisessa viitekehityksessä esille tuodut sitoumukset, sopimukset ja toimenpideohjelmat ovat Suomea sitovia. Ilmaston lisäksi kestävä kehityksen tavoitteita ovat taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys. Kysymyksessä 13 ”Otetaanko hankintojen suunnittelussa huomioon seuraavia osa-alueita?” (kuvio 22) osa-alueet oli johdettu Agenda 2030 -toimenpideohjelman tavoitteista ja näillä selvitettiin, toimitaanko organisaatiossa tosiaan ky-seisiä tavoitteita kohti.

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa	Yhteensä	Keskiarvo	Mediaani
Heikossa asemassa olevien työllistäminen	12	0	5	17	1,6	1,0
Kierrätettävyys	11	2	4	17	1,6	1,0
Saavutettavuus/ esteettömyys	12	2	3	17	1,5	1,0
Hankintaketju/ jäljitettävyys	12	1	4	17	1,5	1,0
Vähäpäästoiset ratkaisut	12	1	4	17	1,5	1,0
Ihmisoikeuksien sekä ihmisarvoisen työn edistäminen/ valvonta	12	1	4	17	1,5	1,0
Yhteensä	71	7	24	17	1,5	1,0

Kuvio 22. Agendan 2030 -toimenpideohjelman tavoitteita

Agenda 2030 -toimenpideohjelmasta oli kuitenkin aikaisemmin kuullut vain noin puolet vastaajista, joten näiden seikkojen huomioiminen näin hyvin hankintojen

suunnittelussa oli tähän nähden erinomainen tulos. Vastaajista myös 65 % tunnisti organisaatiossa toimittavan kohti Agenda 2030 -toimenpideohjelman tavoitteita, kun tätä kysyttiin sen jälkeen, kun vastaajalle oli avattu käsitteiden sisältö. Kansainvälinen työjärjestö ILO tunnettiin jo paremmin, ja 80 % vastaajista tunnisti organisaatiossa työskenneltävän kyseistä tavoitteita kohti. Myös ILO:n tavoitteista nostettujen osa-alueiden vastauksissa huomasi selvästi sen, että ILO:n tavoitteet tunnustetaan ja on jalkautettu työhön. Nämä tavoitteet tulevat osaltaan myös suoraan hankintalaista muun muassa 80 §:n pakolliset poissulkemisperusteet sekä 81 §:n Harkinnanvaraiset poissulkemisperusteet eli harmaan talouden torjunta ja PK-yritysten mahdollisuus osallistua julkisiin hankintoihin.

7.4 Missä nähdään suurimmat kehittämisen paikat?

Hankintasuunnittelijan tai hankinta-asiantuntijan on omattava se asiantuntijuus kestävän kehityksen periaatteiden soveltamisesta hankintoihin, jotta näiden käytön tarpeellisuus voidaan jalkauttaa myös muille hankinnassa mukana oleville tahoille. Visiona lopulta näiden kriteereiden käyttö kilpailutuksissa olisi ”uusi normaali”. Tämä oli myös yksi vastauksissa esille noussut ongelma: miten argumentoida asiantuntevasti ja vakuuttavasti kestävän kehityksen huomioimisen tärkeyttä kriteereiden määrittelyyn? Denslowin ym. (2012) julkaisemassa tutkimuksessa ylimmän johdon visio ja tuki nousivat tärkeimmiksi tekijöiksi, joilla voitaisiin kestäviä hankintoja edistää. Tämä näkyi myös vastauksissa; toivottiin koulutusta ja konkreettisia esimerkkejä sekä useissa hankintalajeissa kestävyyskriteereiden määrittäminen koettiin hankalaksi tunnistaen kuitenkin se, että nämä ovat potentiaalisia kehittämisen paikkoja.

7.5 Yhteenveto

Kokonaiskuva huomioon ottaen suunta sekä tahtotila ovat oikeita ja kansallisen hankintastrategian eteneminen tuo lisää työkaluja ja apua käytännön työhön, tiedon jalkauttamiseen niin hankintayksiköiden johtaville henkilöille kuin myös hankintahenkilöstölle substanssiosaajien suuntaan. Kansallinen julkisten hankintojen strategia tuo edetessään lisää työkaluja kyselytutkimuksessa nousseiden ongelmien ratkaisuun lisäämällä kestävien ja innovatiivisten hankintojen osaamista (Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2020/156).

Hankintayksiköillä sekä hankkivalla taholla voi olla päämääränä vain halvin hinta ja nopea kilpailutuksen läpivienti, joko juurtuneista toimintatavoista tai kiireestä johtuen. Toimintatapojen muuttaminen voi vaatia erittäin suuria toimintakulttuurin muutoksia, mutta jo mahdollisuuksien tiedostaminen on askel eteenpäin. Toimintakulttuurin muutoksessa ei voi jättää huomiotta myöskään hankittavien tuotteiden loppukäyttäjää sekä hankintojen suunnittelussa mukana olevia substanssiosaajia kentältä.

7.6 Pohdinta

Kyselyn vastaajajoukko jäi odotettua pienemmäksi noin sadasta tippuen 50:een, josta lopulta 17:ään eli vastausprosentti oli 34 %. Kyselyyn vastaaminen aloitettiin 23 kertaa, mutta tulokset eivät kerro, moniko näistä palasi ja teki kyselyn loppuun tai onko yksi henkilö avannut kyselyn useampaan kertaan, joten varsinaista vastausväsymistä ja tästä johtuvaa kyselyn lopettamista ei pysty täysin varmistamaan tai poissulkemaan. Kysely oli auki myös yhden viikon, jonka aikana vastauksia saapui tasaisesti, mutta pidempi aukioloaika ja muistutuskierron olisivat osaltaan lisännyt vastausten määrää. Tästä huolimatta kyselyyn tuli tulosten analysoinnin mahdollistava vastausmäärä, ja olen tähän tyytyväinen.

Tärkeää on ymmärtää, miksi tehdään niin kuin tehdään, eli mitkä ovat ne toimintaa ohjaavat päämäärät. Tämän vuoksi koin erittäin tärkeäksi korostaa opinnäytetyössäni useita toimenpideohjelmia, strategioita ja periaatepäätöstä, jotka tarkemmalla tutustumisella tuovat esiin sen, että niillä on yhteinen ja selkeä päämäärä, antaen myös suuntaviivoja seikkoihin, mitä hankinnoilta sekä tarjoajilta on vaadittava tai mihin suuntaan markkinoita voidaan ohjata julkisten hankintojen avulla. Paremman tulevaisuuden edistäminen koko maailman moninaisuus huomioon ottaen; ihmisarvoisesta elämästä vesistöjen rehevöitymiseen.

Viranomainen on julkisena toimijana sekä julkisten varojen käyttäjänä erittäin suuressa roolissa ja vastuussa ohjelmien eteenpäin viemisessä sekä kestävän kehityksen edistämisessä. Pelkästään Suomessa tehtiin julkisia hankintoja vuonna 2020 35 miljardin euron arvosta (Credita, 2021.), eikä tämän volyymin vaikutusmahdollisuuksia voi vähätellä. Nämä ovat juuri niitä syitä, miksi halusin tuoda kestävien hankintojen -aihetta esiin. Lisäksi opinnäytetyön rakentaminen, erityisesti teoreettinen viitekehys, toimi itselleni mahdollisuutena syventää ammatillista osaamistani. Kyselytutkimuksessa esitetyt kysymykset kestävän kehityksen osa-alueista ja toimenpideohjelmista ja kansainvälisistä sopimuksista nostetut kriteerit toimivat jo itsessään hyvänä työkaluna sekä pohjana lähteä miettimään, miten näitä omassa työssä voisi lähteä soveltamaan käytäntöön. Opinnäytetyö antaa myös osaltaan muille kestävien hankintojen parissa työskenteleville lisää työkaluja sekä näkökulmaa sekä kestävän kehityksen että kestävien hankintojen eteenpäin viemiseen.

7.6.1 Jatkotutkimuskohteet

Kyselytutkimuksella selvitettiin hankintayksikön henkilöstön nykytietämystä kestävästä kehityksestä, sen osa-alueista ja näitä ohjaavista tekijöistä, sekä miten kriteereitä eri hankintalajit huomioon ottaen on käytetty ja koetaanko näiden käyttö hankalaksi tai voisiko sitä edistää.

Kyselyssä selvitettiin, miten kriteereitä on hankintalajit huomioon ottaen käytetty, mutta konkreettisia esimerkkejä jo hankintayksiköissä sovelletuista käytänteistä ei kyselyyn saatu. Kyselyssä ei otettu kantaa esimerkiksi hankintojen riskianalyysiin, joka on yksi työkalu esimerkiksi sosiaalisten riskien toteutumisen analysointiin: onko hankinnassa olemassa riski siitä, että sen kautta aiheutuu haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia? Näiden haitallisiin vaikutuksiin liittyvien riskien selvittämisen lisäksi analyysissä tulee ottaa huomioon, millainen mittakaava ja laajuus haitalliseen vaikutukseen liittyy ja onko se peruuttamaton luonteeltaan. (TEM 2017, 15.) Riskianalyysi pohjautuu muun muassa Kestävän Kehityksen tavoitteet – Agenda 2030 -ohjelman mukaisiin tavoitteisiin. Muutoinkaan nyt käytössä olevien työkalujen ja mallien käyttöä ei selvitetty.

Markkinakartoitus eli markkinavuoropuhelu tai tekninen vuoropuhelu jäivät myös kyselyn ulkopuolelle. Nämä ovat erinomaisia työkaluja selvittää, mitä keinoja markkinoilla on jo käytössä kestävän kehityksen edistämiseen ja mitä näin ollen voidaan tarjoajilta jo vaatia tarjouspyynnössä. Tämän avulla voidaan myös selvittää missä osa-alueissa markkinoilla olevat tarjoajat ovat valmiita kehittämään tuotteitaan ja palveluitaan kohti kestävämpää kehitystä ja mitkä ovat niitä sertifikaatteja, standardeja ja esimerkiksi ympäristömerkkejä, joita he toiminnassaan noudattavat. Mielenkiintoista olisi ollut saada selville, miten eri merkkejä ja sertifikaatteja on hankintayksiköissä käytetty, onko niitä käytetty apuna kestävän kehityksen mukaisten kriteereiden eteenpäin viemisessä. Tutkimustuloksista ja kyselyn ulkopuolelle jääneistä seikoista voisi jatkotutkimuskohteita silmällä pitäen nostaa esille seuraavia tutkimuskysymyksiä:

1. Mitkä ovat ne konkreettiset toimenpiteet, joilla kestävän kehityksen mukaisia kriteereitä on tarjouspyynnölle nostettu, huomioiden tarjoajan soveltuvuus, sekä hankinnan kohde?
2. Mitä työkaluja on käytetty hankintojen suunnittelussa näiden kriteereiden määrittelyyn (muun muassa riskianalyysi)?
3. Miten hankinnan kohteen substanssiosaajat (mm. loppukäyttäjät) sitoutettiin kestävän kehityksen ja kestävien hankintojen edistämiseen?
4. Markkinakartoitus ja markkinavuoropuhelu. Käytön laajuus.

Kestävän kehityksen mukaisia kriteereitä sekä hankintaorganisaatioiden tahtotilaa on jonkin verran tutkittu, mutta tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista nähdä, miten jo hankinnoissa toteutettujen kestävien kriteereiden toteutuminen on sopimuskaudelle tuotu ja miten näiden seuranta suoritetaan ja onko sitä sanktioitu.

7.6.2 Tutkimuksen eettisyys

Kyselytutkimukseen potentiaalisia hankintayksiköitä lähestyin sähköpostitse ker-
toen opinnäytetyöstäni, sen tavoitteista, tutkimusongelmista sekä tiedustellen tutki-
musluvan tarvetta. Linkki kyselytutkimukseen toimitettiin saatekirjeen kera luvan
antaneille hankintayksiköille. Vastaajat olivat tietoisia siitä, mihin tarkoitukseen ky-
selytutkimus on tehty ja mitä vastaajilta odotetaan, sekä siitä että vastaukset kerä-
tään täysin anonyymisti. Vastaajia myös tiedotettiin, mistä ja milloin tutkimuksen tu-
loket ovat saatavilla.

Tulosten analysoinnissa on säilytettävä kyselytutkimukseen osallistuneiden ano-
nymiteetti (Kylmä ym. 2002, 72). Tutkimuksen toteuttamisen missään vaiheessa ei
vastaajien anonyymius vaarantunut. Tiesin kohteet joihin linkin kyselyyn tulen toi-
mittamaan, mutta vastaajien tietoja tai kuinka monta vastaajaa kustakin hankin-
tayksiköstä on vastannut ei missään vaiheessa pystynyt määrittelemään. Kyselyyn
vastaamiseen ei tarvittu syöttää henkilötietoja, esimerkiksi sukupuolta, asuinpaik-
kakuntaa tai sähköpostiosoitetta. Raportointia varten avoimissa vastauksissa mah-
dollisesti vastaajaa yksilöivät tiedot poistettiin ja merkittiin ”xxx” -tekstillä.

7.6.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimus tutkimustuloksineen oli linjassaan aikaisempien tutkimustulosten kanssa
ja vastasi tutkimuskysymyksiini. Tulokset antoivat kuvaa kestävien hankintojen ny-
kytilasta, kriteereiden käytöstä sekä tarjosivat kehittämis- ja jatkotutkimuskohteita.

Vastaajajoukko (17 kpl) ei saavuttanut ennakoitua brutto-otosta (50 kpl) minkä vuoksi on otettava huomioon myös mahdollinen vaihtelu saaduissa tuloksissa, mikäli vastaajajoukko olisi ollut suurempi. Vastauksia saapui kuitenkin eri työnimikkeen sekä työkokemuksen omaavilta henkilöiltä, mikä kattoi sinällään kohdejoukon varsin hyvin. Tutkimus käsitteli kestäviä hankintoja ja se osoitettiin julkisten hankintojen parissa työskenteleville henkilöille, mikä varmistettiin osoittamalla kysely hankintayksiköihin. Kyselytutkimuksen kysymykset määriteltiin niin, että alalla työskentelevä pystyy ongelmitta vastaamaan kyselyyn.

Kyselyyn vastanneiden määrään vaikutti todennäköisesti kyselyn lyhyt aukioloaika, yksi viikko. Vastaajien määrää olisi saanut nostettua pidemmällä kyselyn aukioloajalla sekä vastausmuistutusten lähettäminen. Ajankohta kyselyn aukiololle oli kuitenkin hyvä, loma-aikojen ulkopuolella.

Tutkimuksen täsmällisyys tutkimustuloksia analysoitaessa pohjautuu aikaisempiin tutkimustuloksiin sekä saatuihin kyselytutkimuksen vastauksiin mukaan lukien avoimet vastaukset. Näiden pohjalta nykytilan analysointi yhden tekijän toimesta voi muotoutua erilaiseksi kuin mahdollisesti toisen tutkijan toimesta, ollen esimerkiksi liian yleistävä tai kärjistävä. Myöskään vastaajien määrä ei mahdollista täysin luotettavan analyysin luomista. Saadut tutkimuksen tulokset ovat tästä huolimatta uskottavia sekä toistettavissa. Kyselytutkimus skaalautuu ongelmitta Suomen laajuudelle, on vastaajajoukon tavoitettavissa ja saadut tulokset ovat asianmukaisia. Suurehko ”en tiedä” tai ”en osaa sanoa” -vastausten määrä myös osaltaan heikensi saatujen tulosten luotettavuutta. Näiden poistaminen eli vastaajan pakottaminen antamaan jonkinlainen vastaus voi auttaa mutta tällöin tulee miettiä myös näin saatujen vastausten luotettavuutta.

Lähteet

- Aarnos, E., Eskoja, J., Hakala, J., Heikkinen, H., Kiviniemi, K., Lätti, J., Niikko, A., Perkkilä, P., Ropo, E., Saarela, M., Saloviita, T., Syrjälä, L., Valli, R., Wallin, A., Vastamäki, J., Viikka, H., Virtanen, S. & Åhlberg, M. Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä 2018. Osa 1.
- Credita. Julkiset hankinnat.fi. www.julkiset.hankinnat.fi. 19.4.2021.
- Denslow, D., Giunipero, L., Hooker, R. 2012. Purchasing and supply management sustainability: Drivers and barriers. Journal of purchasing & Supply management. https://mycourses.aalto.fi/pluginfile.php/388485/mod_resource/content/1/Giunipero,L.%20Hooker,%20R.%20and%20Denslow,%20D.pdf. 15.6.2020.
- Eskola, S., Kiviniemi, E., Krakau, T. & Ruohoniemi, E. 2017. Julkiset hankinnat. Helsinki: Alma Talent.
- Eskola, S., Helvasto, A., Hämäläinen, R., ym. 2011. Sosiaaliset näkökulmat julkisissa hankinnoissa: lähtökohtia, kokemuksia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinnin tutkimuskeskus.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/35/EY.
- Finnwatch. 2018. Sanoista tekoihin sosiaalisen vastuun pilottiprojekti Hansel Oy:n ja KL-Kuntahankinnat Oy:n kanssa. Helsinki: Finnwatch.
- Hakanen, M. & kumpp. Aalborgin sitoumukset ja kuntien kestävä kehityksen työ. Yleiskirje 5/80/2005. <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2005/aalborgin-sitoumukset-ja-kuntien-kestavan-kehityksen-tyo>. 10.11.2020.
- Hallituksen esitys. HE 108/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle hankintamenettelyä koskeva laki. Helsinki: Eduskunta. 10.11.2016.
- Heikkilä, T. 2014. Kvantitatiivinen tutkimus. Edita Publishing Oy. 28.3.2020.
- Heiskanen, E. 2004. Ympäristö ja liiketoiminta. Gaudeamus. Helsinki: Edita.
- Helsingin kaupunki. Hankintastrategia uudistettiin. <https://www.hel.fi/uutiset/fi/kaupunginkanslia/helsingin-kaupungin-hankintastrategia-uudistettiin>. 15.12.2020.
- ISO 14000. 2019. Ympäristöjohtamisen standardisarja. SFS.
- Joensuu Ympäristösuojelu. 2016. Hiilineutraali Joensuu 2025 Toiminnalla tavoitteeseen.
- Juhila, K. Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus/>. 19.3.2021.
- Julkisten hankintojen neuvontayksikkö. Hankintojen periaatteet. 2016. <https://www.hankinnat.fi/mika-julkinen-hankinta/hankintojen-periaatteet>
- Kallinen, T. & Kinnunen, T. Posti- ja verkkokyselyaineiston kokoaminen. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/postikysely/postikysely/>. 11.4.2021.
- Kallio, T. & Nurmi, P. Vastuullinen liiketoiminta – peruskysymyksiä ja esimerkkejä. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. 10:2005. Esa Print, Tampere. 2006 ISBN 951-564-329-5.

- Kananen, J. 2011. KVANTTI. Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän Ammattikorkeakoulun julkaisuja.
- KEINO kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus. 2018. Innovatiivisten ja kestävien hankintojen tilanne Suomessa https://www.hankintakeino.fi/sites/default/files/media/file/innovatiivisten-ja-kestavien-hankintojen-tilanne-2018_KEINO_FINAL.ScVe_.pdf. 25.6.2020.
- KEINO Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus. Tavoitteena kestävyys. 3.7.2019. <https://www.hankintakeino.fi/fi/osaaminen-ja-taidot/hankinnan-suunnittelu/tavoitteena-kestavyys>. 2.11.2020.
- KEINO Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus. 2018. Mikä kestävä hankinta? <https://www.hankintakeino.fi/fi/kestavyys-ja-innovatiivisuus/mika-kestava-hankinta>. 31.5.2021.
- Kestävät hankinnat elinvoimaisuuden lisääjänä. Hankintaohjeet ja hankintojen resursointi. <https://www.kideve.fi/hankintaopas/kuntapaattaja/hankintatoimen-kehittamisprosessi/hankintaohjeet-ja-hankintojen-resursointi/>. 10.4.2021.
- KHO: 2017:152. Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätös. 2.11.2020.
- Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen tutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 1397/2016.
- logistiikan maailma. <http://www.logistiikanmaailma.fi/logistiikka/vastuullinen-logistiikka/taloudellinen-ymparisto-ja-sosiaalinen-vastuu/>.
- Motiva. 2020. Tietopankki. Kalusteet. https://www.motiva.fi/julkinen_sektori/kestavat_julkiset_hankinnat/tietopankki/kalusteet. 19.4.2021.
- Motiva. 2021b. Energia- ja ilmastostrategia. https://www.motiva.fi/ratkaisut/ohjauskeinot/energia-ja_ilmastostrategia. 22.3.2021.
- Motiva. 2021a. Kestävä kehitys. https://www.motiva.fi/kestava_kehitys. 31.5.2021.
- Määttä, K. & Voutilainen, T. 2017. Julkisten hankintojen sääntely. Helsingin Kamari Oy. Viro: Meedia Zone OÜ.
- Palmujoki, A. & Vartiainen, N. 2020. Ympäristönäkökohtien huomioiminen julkisissa hankinnoissa. Edilex. Asiantuntija-artikkeli.
- Pekkala, E., Pohjonen, M., Huikko, K. & Ukkola, M. 2017. Hankintojen kilpailuttaminen. Helsinki: Tietosanoma.
- Raitio, J. 2016. Euroopan unionin oikeus. Liettua: BALTO Print.
- Sandell, T. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimukset. 2. painos. Työministeriö ja Suomen neuvottelukunta. Helsinki: Työministeriö.
- Sipilä, J. Ym. 2020. Suomen YK-liitto. Kestävän kehityksen tavoitteet Agenda 2030. Somero: Sälekarin Kirjapaino Oy.
- Suomen Agenda2030 vapaaehtoinen maaraportti 2020. Report on the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Publications of the Prime Minister's Office 2020:8. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Suomen ilmastopaneeli. 2012. Ilmastopaneelin muistio asunto-, energia ja ympäristöministeri Kimmo Tiilikaisen pyyntöön. <https://urly.fi/253B>. 4.6.2020.
- Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. Ympäristöjohtamisen standardisarja ISO 14000, Helsinki 08/2019.

- Suomen yrittäjät. Dia-sarja. <https://www.tek.fi/fi/cm/brow-ser?id=workspace%3A//SpacesStore/b6417fb4-4fa2-409c-ae4b-8933aa3e59d4%3B1.0>. 14.9.2020.
- Tukes. Erityistä huolta aiheuttavat aineet (SVHC) 12.11.2020. <https://tukes.fi/kemikaalit/reach/luvanvaraiset-aineet/erityista-huolta-aiheuttavat-aineet>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. EU- ja kansalliset kynnyksarvot. 30.5.2021. <https://tem.fi/eu-ja-kansalliset-kynnyksarvot>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. Hankintalainsäädännön EU-kynnyksarvot muuttuvat 1.1.2020 lukien. 2019. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/hankintalain-saadannon-eu-kynnyksarvot-muuttuvat-1-1-2020-lukien>. 11.10.2020.
- Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 2015. Kokemuksia sosiaalisten kriteereiden käytöstä julkisissa hankinnoissa.
- Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 2017. Opas sosiaalisesti vastuullisiin hankintoihin.
- Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Kansainvälinen työjärjestö ILO. 2014. <https://urly.fi/253z>. 5.10.2020.
- Ulkoministeriö. Kahdenväliset ja monenväliset sopimukset. <https://um.fi/kahdenväliset-ja-monenväliset-sopimukset>. 31.5.2021.
- Ulkoministeriö. Kestävän kehityksen tavoitteet. <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet#Tavoite?cv=1>. 15.1.2021.
- UNFCCC. Status of Ratification of the Convention. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/status-of-ratification/status-of-ratification-of-the-convention>. 7.10.2020.
- Valtioneuvosto. 2013. Valtioneuvoston periaatepäätös kestävien ympäristö- ja energiaratkaisujen (cleantech-ratkaisut) edistämisestä julkisissa hankinnoissa.
- Valtioneuvosto. 2017. Valtioneuvoston selonteko kansallisesta energia- ja ilmastostrategiasta vuoteen 2030. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 4. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvosto. 2020. Suomi kestävä kehityksen kansainvälisten vertailujen kärjessä. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/suomi-kestavan-kehityksen-kansainvalisten-vertailujen-karjessa>. 2.9.2020.
- Valtioneuvoston julkaisuja. 2019. Osallistava ja osaava Suomi -sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 27. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston kanslian julkaisuja. 2020. Valtioneuvoston selonteko kestävä kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 7. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Valtioneuvoston periaatepäätös VM/2020/156. Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta julkisten hankintojen strategiasta. <https://valtioneuvosto.fi/delegate/file/76116>. 11.9.2020.
- Valtioneuvoston selonteko. 2016. Kansallinen energia- ja ilmastostrategia vuoteen 2030. <https://urly.fi/253A>. 7.3.2021.
- Valtiovarainministeriö. 2017. Valtion hankintakäsikirja. Valtiovarainministeriön julkaisuja 29. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Valtiovarainministeriö. 2021. Hankinta-Suomi. <https://vm.fi/hankinta-suomi>. 19.5.2021.

- Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.
- WWF. Pariisin ilmastopimus. <https://wwf.fi/uhat/ilmastonmuutos/pariisin-ilmastopimus/>. 13.11.2020.
- Ympäristöministeriö. Kioto-pöytäkirja <https://ym.fi/kioto-poytakirja>. 7.10.2020.
- Ympäristöministeriön raportteja. 2017. Valtioneuvoston selonteko keskipitkän aikavälin ilmastopoliittikan suunnitelmasta vuoteen 2030. – Kohti ilmastovii-sasta arkea. Ympäristöministeriön raportteja 21.

Liite 1 Tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Tutkimuksen nimi

KESTÄVÄT JULKISET HANKINNAT

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan kestävän kehityksen osatekijöiden sekä periaatteiden huomioimista hankintojen suunnitteluvaiheessa, sekä julkisten hankintojen parissa työskentelevien henkilöiden tietoa vallitsevista julkisista hankintoja sekä kestävän kehityksen tavoitteita säätelevistä kansallisista sopimuksista sekä toimenpideohjelmista.

Olen arvioinut, että sovellutte tutkimukseen, koska laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista säätelee yksikkönne hankintatoimen toteuttamia hankintoja.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja Teidän osuuttanne siinä. Perehtykää tähän tiedotteeseen. Jos haluatte esittää kysymyksiä tutkimuksesta, ottakaa yhteyttä tutkimuksen toteuttajaan Janna Peltoneseen, yhteystiedot löydätte tämän tiedotteen lopusta.

Osallistuminen on vapaaehtoista

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voitte keskeyttää tutkimuksen koska tahansa. Tutkimus toteutetaan sähköisellä kyselytutkimuksella, johon linkki löytyy tästä sähköpostista. Vastaaminen kyselyyn on täysin anonyymiä, eikä saatuja tuloksia voida yhdistää henkilöön tai organisaatioon.

Tutkimuksen päättäminen ja tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkimuksen päättymisestä ja sen tuloksista ei erikseen tiedoteta tutkimukseen osallistuneille. Opinnäytetyö tulee julkisesti saataville Theseus -tietokantaan vuoden 2021 loppuun mennessä. Tutkimuksen tuloksia voidaan julkaista myös laajemmin hyvän tieteellisen käytännön ja tutkittavien anonyymiteetin säilyttämisen vaatimuksia noudattaen. Jos tutkimus joudutaan keskeyttämään tutkimuksen suorittajan taholta, ei tutkimuksen tuloksia julkaista.

Tutkittavalla ei ole sopimukseen tai lakisääteiseen tehtävään perustuvaa velvollisuutta toimittaa henkilötietoja vaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Tutkimuksen aikana kyselyyn osallistuneista ei kysytä, kerätä tai tallenneta mitään henkilötietoja.

Tutkijan yhteystiedot

Tutkijan nimi: Janna Peltonen
Titteli: Opiskelija
Koulutusohjelma/-ala: Liiketalouden koulutusohjelma

Ohjaajan tiedot (Karelia-amk)
Opettajan nimi: Soile Vinni
Puhelinnumero: 050 443 6208
Sähköpostiosoite: soile.vinni@karelia.fi

Liite 2 Kyselykaavake

KESTÄVÄ KEHITYS JULKISISSA HANKINNOISSA

 Pakolliset kentät on merkitty (*) ja ne pitää täyttää lomakkeen päättämiseksi.

Taustatiedot

1. Mikä on asemasi organisaatiossa? *

- hankintapäällikkö
- muu esimiestason henkilö
- hankinta-asiantuntija
- hankintasihteeri
- muu hankintojen suunnittelun parissa työskentelevä henkilö
- Hankintalakimies
- Muu, tarkenna halutessasi:

2. Työkokemuksesi hankintojen parissa? *

Käsittää niin julkisen kuin yksityisen sektorin

- 0–3 vuotta
- 3–5 vuotta
- 5–10 vuotta
- >10 vuotta

3. Mitkä seuraavista hankinnan osa-alueista liittyy tai ovat liittyneet jollain tapaa työtehtäviisi? *

valintojen määrää ei ole rajoitettu

- tavarahankinnat
- toimistotarvikkeet
- laitehankinnat
- palveluhankinnat
- siivouspalvelut
- ruokapalvelut
- kemikaalit
- ajoneuvot

Kestävän kehityksen käsite.

4. Miten hyvin mielestäsi tunnet seuraavat käsitteet *

Kysymyksellä kartoitetaan yleistä tietämystä kestävästä kehityksestä ja sen eri osatekijöistä

	Ei ole tuttu	Jossain määrin	Käsite on tuttu
kestävä kehitys *	☐	☐	☐
sosiaalinen vastuu *	☐	☐	☐
ympäristövastuu *	☐	☐	☐
taloudellinen vastuu *	☐	☐	☐

kestävän kehityksen tavoitteet hankintojen suunnittelussa.

5. Onko organisaatiossanne laadittu hankintastrategia? *

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

Ottaako hankintastrategianne kantaa vastuullisuuteen sekä/ tai vastuullisuutta lisääviin toimiin?

- Kyllä, antaa selvän päämäärän joka on linjassaan organisaation toimien kanssa, sekä ottaa huomioon eri hankintalajit ja vastuullisuusnäkökohdat
- Strategiassa otetaan eri hankinnat ja/ tai vastuullisuusnäkökohdat jossain määrin huomioon
- Strategia ottaa kantaa vastuullisuuteen, mutta sitä ei käytännön työssä toteuteta
- Strategiassa ei oteta ollenkaan huomioon vastuullisuusnäkökohtia

6. Onko organisaatiossanne laadittu hankintaohjeet *

- Kyllä
- Ei
- En tiedä

Antaako hankintaohjeenne suoria velvoitteita ja/ tai ohjeita vastuullisuusnäkökohtien huomioimiseen tai sen lisäämiseen hankinnan eri lajeihin ja vaiheisiin nähden?

- Kyllä, antaa selkeät ohjeet jotka näkyvät suunnittelussa ja toteutuksessa, sekä ottaa huomioon eri hankintalajit ja vastuullisuusnäkökohdat
- Ohjeissa otetaan eri hankinnat ja/ tai vastuullisuusnäkökohdat jossain määrin huomioon
- Ohjeissa otetaan kantaa vastuullisuuteen, mutta sitä ei käytännön työssä toteuteta
- Ohjeissa ei oteta ollenkaan huomioon vastuullisuusnäkökohtia

7. Onko organisaatiosi johdon suunnalta tullut ohjeistusta, neuvontaa tai tukea kestävän kehityksen huomioimisessa yleisesti hankintojen suunnitteluun tai kriteeristön määrittelyyn. *

- Kyllä
- Jossain määrin
- Ei
- En osaa sanoa
- Mahdolliset perustelut/
kommentit

8. Onko yksikössäsi annettu hankintojen parissa työskenteleville työkaluja tai koulutusta koskien kestävän kehityksen huomioimiseen julkisissa hankinnoissa? *

Oletteko saaneet esimerkiksi jonkin asiaan liittyvän tahon järjestämää koulutusta tai onko teillä jo ohjeistusta kestävän kehityksen mukaisten kriteereiden käytöstä esimerkiksi kriteerikirjastoa jonne kriteereitä ja niiden käyttömahdollisuuksia oltaisiin kohdekohtaisesti koottu?

Kyllä

Jossain määrin

Ei

En osaa sanoa

Mahdolliset perustelut

Hankintayksikön nykytietämys kestävien hankintojen ohjaavista tekijöistä.

Kestävä kehitys koostuu yleisesti kolmesta eri osa-alueesta: ekologisesta kestävydestä, taloudellisesta kestävydestä sekä sosiaalisesta että kulttuurisesta kestävydestä.

Päätöksenteossa ja toteutuksessa on otettava huomioon sekä ympäristö, ihminen että talous.

9. Tiesitkö, että vuonna 2017 voimaan astunut hankintalaki mahdollistaa ympäristötekijöiden huomioimisen hankinnan kohteen hinta-laatusuhteen, kriteereiden sekä tarjoajan soveltuvuusvaatimusten määrittelyssä? *

Kyllä

En

10. 9.9.2020 Julkaistiin valtioneuvoston periaatepäätös kansallisesta julkisten hankintojen strategiasta, jonka tavoitteina on lisätä hankintaosaamista ja kestävien hankintojen toteutumista.

Strategia sisältää kahdeksan strategista tahtotilaa ja 25 niitä konkretisoivaa tavoitetta. Strategiassa kehittämisen kärkinä ovat strateginen johtaminen sekä hankintataitojen edistäminen. Tietojohtaminen ja vaikuttavuuden arviointi tukevat strategista johtamista. Kehittämistyön keskiössä on toimivien ja laadukkaiden tuotteiden ja palveluiden hankkiminen siten, että kaikki osapuolet ovat osallisina prosessissa ja markkinat ovat elinvoimaiset. Julkisten hankintojen osana voidaan synnyttää myös innovaatioita. Näiden elementtien kehittämisen avulla voidaan hankinnoilla saavuttaa taloudellista, sosiaalista ja ekologista kestävyyttä.

Strategian myötä julkisia hankintoja toteuttavat tahot, kuten valtio, kunnat ja seurakunnat, saavat työnsä avuksi konkreettisia työkaluja.

Strategian toteuttamista kehitetään mm. Motivan avustuksella. Oletko tutustunut Motivan oppaisiin tai esim Motivan kestävien julkisten hankintojen tietopankkiin. www.motivanhankintapalvelu.fi em. sivulla on eri tuoteryhmiä koskevia esimerkkejä vastuullisuus- ja erityisesti ympäristönäkökohtien ja energiatehokkuuden huomioon ottamiseksi julkisissa hankinnoissa.

- Kyllä
- Ei

Agenda 2030 - kestävä kehityksen toimintaohjelma

YK:n jäsenmaat sopivat vuonna 2015 kestävä kehityksen toimintaohjelmasta (Agenda 2030) sekä tavoitteista, jotka ohjaavat kestävä kehityksen edistämistä vuosina 2016–2030. Agenda 2030 koostuu yhteisistä periaatteista, 17 kuvassa näkyvästä tavoitteesta ja niitä tarkentavista 169 alatavoitteesta, toimeenpanon keinoista sekä yhteisestä toimeenpanon seuranta- ja arviointijärjestelmästä. Agenda 2030:n tavoitteet ovat globaaleja ja koskevat yhtäläisesti kaikkia maailman maita.

Agenda 2030 kestävä kehityksen 17:n tavoitetta ovat:

1. Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta.
2. Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävä maataloutta.

3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille.
4. Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet.
5. Saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia.
6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio kaikille.
7. Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille.
8. Edistää kaikkia koskevaa kestävää talouskasvua, täyttä ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja.
9. Rakentaa kestävää infrastruktuuria sekä edistää kestävää teollisuutta ja innovaatioita.
10. Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä.
11. Taata turvalliset ja kestävät kaupungit sekä asuinyhdyskunnat.
12. Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys.
13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan.
14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä.
15. Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; edistää metsien kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen.
16. Edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla.
17. Tukea vahvemmin kestävä kehityksen toimeenpanoa ja globaalia kumppanuutta

Suomessa Agenda 2030 -toimeenpanosuunnitelman painopisteitä ovat yhteiskunnan luotsaaminen kohti hiilineutraaliutta ja resurssien viisasta käyttöä, sekä suomalaisen yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja osaamiseen perustuvan yhteiskuntamallin ylläpitäminen. (Lähde: <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet>)

12. Toimitaanko organisaatiosi hankintojen kannalta mielestäsi kohti Agenda 2030 toimintaohjelman tavoitteita? *

- Kyllä
- Jossain määrin
- Ei
- En osaa sanoa

13. Otetaanko hankintojen suunnittelussa huomioon seuraavia osa-alueita?

Mieti vastatessasi niin kansallisia hankintoja kuin eritoten EU-kynnysarvon ylittäviä hankintoja sekä ns. kolmansiin maihin ulottuvia hankintoja/ hankintaketjuja.

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Heikossa asemassa olevien työllistäminen *	☐	☐	☐
Kierrätettävyys *	☐	☐	☐
Saavutettavuus/ esteettömyys *	☐	☐	☐
Hankintaketju/ jäljitettävyys *	☐	☐	☐
Vähäpäästöiset ratkaisut *	☐	☐	☐
Ihmisoikeuksien sekä ihmisarvoisen työn edistäminen/ valvonta *	☐	☐	☐

14. Muutama mielipide tai herännyt ajatus koskien Agenda 2030 toimintaohjelmaa.

Millä työkaluilla organisaatiossasi edetään kohti näitä yleisiä tavoitteita, tai missä olisi kehittämispaikkoja? Sana on vapaa.

Kansainvälinen työjärjestö ILO

Kansainvälinen työjärjestö ILO - International labour organization luo jäsenmailleen sitovia kansainvälisiä työelämän yleissopimuksia ja valvoo sekä ohjaa näiden toteutumista. ILO:n listaamat peruseriaatteet, joita kaikkien jäsenvaltioiden tulee noudattaa ja jotka ohjaavat sopimusten ja sitoumusten sisältöä ovat yhdistymisvapaus ja oikeus neuvotella kollektiivisesti sekä pakkotyön, syrjinnän ja lapsityövoiman käytön poistaminen.

Suomi on ILO:n jäsenvaltiona ratifioinut näitä jäsenmaita sitovia yleissopimuksia vuoteen 2005 mennessä 87 kappaletta.

ILO:n neljä strategista tavoitetta ovat :

- työllisyys
- sosiaalinen suojelu
- työmarkkinavuoropuhelu ja kolmikantaperiaate sekä
- työelämän peruseriaatteiden ja -oikeuksien kunnioittaminen.

ILO:n periaatteiden mukaan kaikilla sen jäsenvaltioilla on velvollisuus poistaa pakkotyö, lapsityö ja syrjintä sekä taata yhdistymisvapaus. Viime vuosina ILO:n päätavoitteena on ollut ihmisarvoisen työn (Decent Work) toteutuminen maailmanlaajuisesti. (Lähde: tem.fi/kansainvalinen-tyojarjesto-ilo1)

15. Oletko kuullut Kansainvälisestä työjärjestöstä ILO aikaisemmin? *

- Kyllä
- En

16. Toimitaanko organisaatiosi hankintojen kannalta mielestäsi kohti ILO:n tavoitteita? *

- Kyllä
- Jossain määrin
- En
- En osaa sanoa

17. Otetaanko hankintojen suunnittelussa huomioon seuraavat osa-alueet?

Mieti vastatessasi niin kansallisia hankintoja kuin eritoten EU-kynnysarvon ylittäviä hankintoja sekä ns. kolmansiin maihin ulottuvia hankintoja/ hankintaketjuja.

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Tasa-arvo *	☐	☐	☐
Hankintaketju/ jäljitettävyyys *	☐	☐	☐
Eettisen kaupan huomioiminen *	☐	☐	☐
Harmaan talouden torjunta *	☐	☐	☐
PK-yritysten mahdollisuus osallistua julkisiin hankintoihin *	☐	☐	☐

18. Muutama mielipide tai herännyt ajatus koskien Kansainvälistä työjärjestö ILOa.

Millä työkaluilla organisaatiossasi edetään kohti näitä tavoitteita, tai missä olisi kehittämissaikoja? Sana on vapaa.

YK:n ilmastopimus ja Pariisin sopimus

YK:n ilmastopimus eli YK:n ilmastomuutosta koskeva puitesopimus (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) tuli voimaan vuonna 1992. Ilmastopimuksen tavoitteena on hillitä ilmaston kasvihuonekaasujen määrää kestäväälle tasolle samalla taaten elintarviketuotannon ja kestävä taloudellisen kehityksen.

Vuonna 2015 hyväksyttiin YK:n ilmastopimuksen osapuolikokouksessa Pariisin sopimus. Sopimukseen on kirjattu tavoitteet ilmastomuutoksen uhan hillitsemisestä sekä vähähiilisyiden kehittämisestä, mm. Suomen ilmastopaneelin muiston mukaan Suomen tulisi vähentää päästöjään vuoteen 2050 mennessä 90 - 120 %, jotta Pariisin sopimuksen mukaiset tavoitteet saavutettaisiin. (Lähde: <https://wwf.fi/uhat/ilmastonmuutos/pariisin-ilmastopimus/>)

19. Oletko kuullut YK:n ilmastopimuksesta aikaisemmin? *

- Kyllä
- En

20. Oletko kuullut Pariisin sopimuksesta aikaisemmin? *

Kyllä

En

21. Toimitaanko mielestäsi organisaatiosi hankintojen kannalta kohti YK:n ilmastopöimöksen sekä Pariisin sopimöksen tavoitteita kohti? *

Kyllä

Jossain määrin

Ei

En osaa sanoa

22. Otetaanko hankintojen suunnittelussa huomioon seuraavat näihin sopimöksiin liittyvät osa-alueet tai tiedostetaanko niiden ympäristötekijät suhteessa hankintoihin? *

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
vähäpäästöiset ratkaisut *	☐	☐	☐
Energiaa säästävät ratkaisut *	☐	☐	☐
sertifikaatit *	☐	☐	☐
ympäristömerkit *	☐	☐	☐

23. Muutama mielipide tai herännyt ajatus koskien YK:n ilmastopöimömusta sekä Pariisin sopimömusta.

Millä työkaluilla organisaatiossasi edetään kohti näitä tavoitteita, tai missä olisi kehittämöspaikkoja? Sana on vapaa.

Mitkä seuraavista hankintalajeista koet sellaisiksi, joissa hankintayksikössäsi on otettu huomioon kestävän kehityksen eri osa-alueita eli on esimerkiksi määritetty ns. pisteytettäviä kestävyyskriteereitä?

ympäristövastuu

24. energiaa säästävät ratkaisut

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

ympäristövastuu

25. vähähiiliset ratkaisut

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

ympäristövastuu

26. Haitalliset aineet ja kemikaalit

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

ympäristövastuu

27. ympäristömerkit (Joutsenmerkki, EU-ympäristömerkki, Reilu Kauppa, luomu)

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

Sosiaalinen vastuu

28. Ihmisoikeuksien ja ihmisarvoisen työn edistäminen

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

Sosiaalinen vastuu

29. Heikossa asemassa työmarkkinoilla olevie työllistäminen

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

Sosiaalinen vastuu

30. Esteettömyys ja saavutettavuus

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

Taloudellinen vastuu

31. Harmaan talouden torjunta

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

Taloudellinen vastuu

32. Elinkaarikustannusten huomioiminen kilpailutuksessa esim. käyttöiän aikaisen energiantuotannosta koituvien hiilidioksidipäästöjen laskenta tai hankintahinnan, käyttöajan ylläpitokulujen sekä energiankulutuksen huomioiminen.

	tavarahankinnat	laitehankinnat	palveluhankinnat
Otetaan huomioon	☐	☐	☐
Ei ole otettu huomioon	☐	☐	☐
kyseisten kriteereiden määrittäminen koetaan hankalaksi	☐	☐	☐
Hankintalajille voisi määrittää nykyistä paremmin tai enemmän kyseisen mukaisia kriteereitä.	☐	☐	☐

33. Onko organisaatiossanne muita kestävien hankintojen mukaisia kriteereitä käytetty, joista haluaisit kertoa?

34. Kerro muutama esimerkki miten kyseisiä kriteereitä on kilpailutuksissa toteutettu.

Mitä kehitettävää?

35. Koetko, että sinulla on riittävät valmiudet ja tietotaito ottaa kestävän kehityksen mukaisia kriteereitä huomioon hankintojen suunnittelussa lainsäädännön sallimissa rajoissa? *

Tällä tarkoitetaan esimerkiksi hankintalain periaatteiden säilymistä, aitoa kilpailua ei rajoiteta ja tarjoajien tasapuolinen kohtelu säilyy.

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

36. Jos vastasit "en" tai "en tiedä" millä tekijöillä kokisit olevan tietotaidon edistämisen apuna? *

37. mihin osa-alueisiin mielestäsi julkisilla hankinnoilla voitaisiin paikallisella ja globaalilla tasolla vaikuttaa? Nyt tai tulevaisuudessa. *

Valintojen määrää ei ole rajoitettu

- Lapsityön kitkeminen
- pakkotyön kitkeminen
- elämän mahdollistava palkkauksen mahdollistaminen
- vaikeasti työllistyvien työmahdollisuuksien lisääminen (mm. työttömät, osatyökykyiset, vammaiset)
- energian säästö (energiatehokkaat ratkaisut ja innovaatiot)
- uusiutumattomien luonnonvarojen vähentäminen (esim. hiili, öljy)
- päästöjen vähentäminen (esim. logistiikka, joukkoliikenne, rakennusmateriaalit)
- Haitallisten raaka-aineiden vähentäminen (esim. pvc, kemikaalit)
- vesistöjen rehevöitymisen vähentäminen
- uusiutuvien luonnonvarojen käytön lisääminen
- kiertotalous ja raaka-aineiden kierrätys
- Muihin tekijöihin, mihin?